
DANTE
İLAHİ KOMEDYA
ÂRAF
Türkçesi: Rakım Tçhoroy
DANTE
ÂRAF
DANTE / İLAHİ KOMEDYA II / ÂRAF

İlahi Komedya-Âraf / Şiir

DANTE

İLAHİ KOMEDYA

ÂRAF

Türkçesi: *Rekin Teksoy*

O Ğ L A K / EDEBİYAT / ŞİİR

İlahi Komedya-Âraf / Dante Alighieri
İtalyanca aslından çeviren: Rekin Teksoy

© Oğlak Yayıncılık ve Reklamcılık Ltd. Şti., 1998
Bu çevirinin bütün hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntıların dışında yayımcının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Kitap ve kapak tasarımı: Serdar Benli - Işıl Şeker
Dizgi düzeni: Goudy 11 / 15 pt.
Ofset hazırlık: Oğlak Yayınları
Baskı: Oğlak Baskı Hizmetleri Tel: (0-212) 612 73 05

Oğlak Yayıncılık ve Reklamcılık Ltd. Şti
Genel Yönetim: Senay Haznedaroğlu
Yayın Yönetmeni: Raşit Çavaş
Zambak Sokak 29, Oğlak Binası, 80080 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0-212) 251 71 08-09, Faks: (0-212) 293 65 50
e-posta: oglak@oglak.com

Birinci baskı: Ekim 1998
ISBN 975 - 329 - 248 - X

Âraf

Birinci kanto

Azgın denizi ardında bırakan
düş gücümün küçük teknesi,
dingin sulara girince şişirdi yelkenini:
insan ruhunun arınıp da
Cennet'e çıkmayı hak ettiği
ikinci beldeyi anlatacağım şimdi.
Ey kutsal esin perileri, değil mi ki
sizinim, ölü şiir burada dirilsin;
Kalliope de buraya gelsin,
bahtsız Pieridesler de
bağışlanma umudu bırakmayan sesiyle
türküme eşlik etsin.
Duru havada ilk daireye bile
yayılan doğu kökenli güzelim yakut rengi,
gözlerimle yüreğimi
karartan ölü havadan çıkınca,
yeniden yaşama
sevinci doldurdu bakışlarıma.

1/ Azgın deniz = Cehennem
6/ İkinci belde = Âraf
8/ Ölü şiir = ölüler ülkesi Cehennem'i anlatan şiir.
9/ Kalliope = dokuz Musa'dan biri; adı, güzel sesli anlamına gelir; Bkz Cehennem II(7).
10/ Pieridesler = Teselya Kralı Pierius'un dokuz kızı; Kalliope ile şarkı yarışması yaparlar, yenik düşünce saksağana dönüştürülürler.
13/ İlk daireye bile = ufka (kimi yorumculara göre de, gökyüzünün ayın bulunduğu kesimine) bile.
16/ Ölü havadan = Cehennem'den.

Sevdayı körükleyen güzel gezegen
gülümsetiyordu doğuyu bir baştan bir başa,
kendine eşlik eden Balıkları gizlerken.
Sağ yana dönüp de öbür kutba bakınca
dört yıldız gördüm, kimse görmemişti
bunları ilk insanlar dışında.
Keyfini sürüyordu gök, bunların alevlerinin:
ey kuzey toprakları, dul say kendini
görmediğin için bu alevleri!
Gözlerimi bunlardan ayırıp da
Araba'nın gözden yittiği öbür kutba
dönünce biraz, yanımda tek başına
yaşlı birini gördüm, öyle saygıdeğerdi ki,
hiçbir çocuğun babasına
bunca saygı göstermesi beklenmezdi.
Ak teller karışmıştı uzun sakalına,
göğsüne iki örgü gibi
inen saçları da öyleydi.
Dört kutsal ışığın ışınları
yüzünü öyle aydınlatıyordu ki,
sanki güneş vurmuş gibi görüyordum onu

19/ Güzel gezegen = Venüs; Venüs'ün ışığı Balıklar takımyıldızının görülmesini engellemektedir.
22/ Sağ yana dönüp de = Âraf'ta hep sağ yandan gidilir.
22/ Öbür kutup = güney kutbu
23/ Dört yıldız = bu noktada Güneyhaçı takımyıldızı bulunmakla birlikte, Dante'nin bu yıldızları bilmesi söz konusu değildir; yorumcuların çoğuna göre dört yıldız dört ana erdemi (adalet, güçlülük, ılımlılık, sakınım) simgeliyor.
24/ İlk insanlar = Âdem ile Havva; Cennet'ten kovulmadan önce dört ana erdemi tanımışlardır.
29/ Araba = Büyük Ayı.
29/ Öbür kutba = kuzey kutbuna.
31/ Yaşlı biri = Marcus Porcius Cato Uticensis (İÖ 95-46); Caesar'la Pompeius'un politikalarına karşı çıkarak cumhuriyeti savunmuş, Caesar'ın eline düşmemek için kuzey Afrika'da, Utica'da canına kıymıştır; bu nedenle Uticensis (Utica'lı) diye anılır.
37/ Dört kutsal ışık = dört ana erdemi simgeleyen dört yıldız.

40 "Karanlıklar ırmağı boyunca giderek, öncesiz
sonrasız zindandan kaçan sizler kimsiniz?" dedi,
saygın sakalını sallarken.
43 "Kim yol gösterdi size, Cehennem vadisini
sürekli karanlık kılan derin geceden çıkarken
kim oldu feneriniz?
46 Aşağıda yasalar mı kalktı?
Yoksa, lanetlilerin mağaralarıma gelmelerine
izin veren yeni bir karar mı alındı?"
49 Bunun üzerine rehberim beni tuttu, saygılı
bir konuma getirdi gözlerimi dizlerimi,
sözleriyle, elleriyle, işaretleriyle.
52 Sonra yanıt verdi: "Kendiliğimden gelmedim:
gökten bir kadın indi, onun isteği üzerine
bu kişiye eşlik ettim, yol gösterdim.
55 Gerçek kimliğimizi
açıklamamı istiyorsun belli ki,
karşı gelmem düşünülemez bu isteğine.
58 Bu kişi hiç görmedi son gecesini;
ama çılgınlığı yüzünden öyle yaklaştı ki,
neredeyse tüketecekti günlerini.
61 Dediğim gibi, onu kurtarmak için
gönderdiler beni;
yoktu başka yol girdiğim yoldan başka.

40/ Karanlıklar ırmağı Lethe; Bkz Cehennem XXXIV(131).
47/ Mağaralarıma = Âraf'a.
49/Rehberim = Vergilius.
53/ Bir kadın = Beatrice; Bkz Cehennem II(70).
58/ Son gecesini = ölümü; Vergilius Dante'nin ölü olmadığını anlatmaya çalışıyor.

Ne kadar suçlu varsa gösterdim ona,
şimdi de, gözetimin altında
arınan ruhları göstermek istiyorum.
Onu nasıl getirdiğimi anlatmak uzun sürer;
yukarıdan inen bir güç yardım etti de,
seni görüp işitmesi için yol gösterdim ona.
Buraya gelişini ne olur hoş karşıla:
özgürlüğü arıyor o, özgürlüğün değerini
uğrunda can verenler bilir en iyi.
Sen de bilirsin, çünkü ölümden acı duymadın
Utica'da, orada bıraktın
büyük gün gelince ışıyacak giysini.
Yasalara karşı çıkmadık biz, bu kişi
canlı ve Minos bağlamadı beni;
ey kutsal ruh, saf gözleri, sahip çıkman
için hâlâ sana yalvaran
Marzia'nın bulunduğu dairedenim ben de:
onun sevgisi adına izin ver bize.
Bırak da girelim yedi ülkene,
aşağıda adının geçmesine üzülmezsen,
selam götürürüm ona senden."
"Gözlerim Marzia'yı çok severdi
öbür taraftayken ben" dedi,
"yerine getirirdim her isteğini.

68 / Yukarıdan inen bir güç = Tanrı'nın yardımı.
75/ Giysini = bedenini; büyük gün (kıyamet günü) gelince Cato bedenine bürünüp Cennet'e gidecektir; Cato özgürlük uğruna canına kıydığı için Dante bu davranışı hoşgörüyle karşılar.
77 / Minos = Bkz Cehennem V(4).
80/ Marzia = Cato'nun karısı; Vergilius'la birlikte aynı dairededir (Limbus'ta).
82 / Yedi ülkene = Araf'ın yedi dairesine.

İblisin ırmağının karşı kıyısında
kaldığı için, ben ayrıldıktan sonra çıkan bir yasa
gereğince, etkileyemez oldu artık beni.
Ama dediğin gibi, seni gökteki
bir kadın gönderdiyse, gerek yok bunca söze,
onun adına istemen yeterli.
Hadi yürü, önce bir saz dola şu adamın beline
sonra da yüzünü yıka iyice,
temizlensin kirleri;
İlk cennet görevlisinin önüne
bulanık gözlerle
çıkması doğru olmaz.
Bu küçük adanın sahillerinde
dalgaların dövdüğü nemli toprak üstünde
sazlar biter;
yapraklı bitki, gövdeli bitki de
burada yaşayamaz,
çünkü dalgalara karşı koyamaz.
Buradan geri dönmeniz doğru olmaz;
yükselmeye başlayan güneş, tırmanmaya elverişli
yamacı gösterir şimdi."
Bunları dedi, çekilip gitti;
bir şey demeden kalkıp rehberime sarıldım,
gözlerinin içine baktım.

88/ İblisin ırmağı = Akheron; Bkz Cehennem II(77)
89/ Bir yasa = Limbus'tan ayrılan ruhların orada kalanlara sevgi beslemelerini yasaklayan yasa.
94/ Saz = alçakgönüllülük simgesi; günahlardan arınmak için ruhun alçakgönüllü olması gerekir.
97/ Cennet görevlisi = melek.
100/ Küçük ada = üzerinde Araf dağının bulunduğu ada.
107/ Güneş = Tanrı'nın yol gösterici ışığının simgesi.
110/ Rehberime = Vergilius'a.

Dedi ki: "Oğul peşimden yürü,
geri dönelim, bu ova
buradan iniyor kıyıya."
Ağaran gün, önünden kaçan
karanlığın son saatlerini kovalıyordu,
uzaktan denizin hışıltısı geliyordu.
Yitirdiği yola kavuşan,
ve o zamana dek boşuna dolaştığını anlayan
biri gibi yürüyorduk ıssız vadide.
Çiyin güneşe dayandığı,
serinlik nedeniyle ağır buharlaştığı
bir yere geldiğimizde,
ustam iki elini açtı,
ince otların üstünde dolaştırdı,
bunu niçin yaptığını anlamıştım,
gözyaşlarımla ıslanmış yanaklarımı uzattım;
Cehennem'in saklamış olduğu rengimi
açığa çıkardı o da.
Issız kıyıya vardık sonra,
bu sulardan açılıp da
geri dönmeyi başaran kimse olmamıştı daha.
Başkasının dediği gibi, belime saz doladı burada,
öyle bir saz seçti ki, inanmayacaksınız ama,
o boynu bükük bitkiyi derleyince,
hemen bir yenisi bitti yerinde.

124/ Ustam = Vergilius.
127/ Islanmış yanaklarımı = Dante heyecandan ağlamıştır.
128/ Saklamış olduğu rengimi = dumanlar Dante'nin yüzünü karartmıştır.
132/ Geri dönmeyi başaran olmadı = Ulikses ile arkadaşlarına gönderme yapılıyor; Bk: Cehennem XXVI (133).
133/ Başkasının = Cato'nun

İkinci kanto

1 Meridyen dairesinin doruk noktası
Kudüs'ün üstünü örttüğünde
ufka ulaşmıştı güneş de;
4 karşı dairede yol alan geceyse
uzayınca elinden düşen Teraziyle birlikte
Ganj'dan çıkmaktaydı,
7 ve bulunduğum yerde
güzel Aurora'nın pembe beyaz yanakları
turuncuya çalıyordu yaşı ilerledikçe.
10 Deniz kıyısındaydık biz yine,
gideceği yol aklından çıkmayan
yüreğiyle yürüyüp, bedeniyle duran
13 bir yolcu gibi. Gün ağarırken batıda,
denizden yükselen yoğun sisin arkasında
Mars nasıl kızıla çalarsa,
16 o sırada, erişilmez bir hızla
denizden öyle bir ışığın geldiğini gördüm,
şimdi de görebilsem keşke.

2/ Kudüs'ün üstünü örttüğünde = Dante'nin coğrafya kavramında dört ana yön vardır: Kudüs (kuzey), Âraf (güney), Ganj (doğu), Ebro (batı). Kudüs'te akşam olurken, Âraf'ta gün doğar; İspanya'da vakit öğle, Hindistan'da ise gece yarısıdır; dünyanın toprakları kuzey yarıküredедir, güney yarıkürede yalnızca Âraf vardır.
5/ Uzayınca = geceler uzayınca
5/ Elinden düşen = görünmez olan.
5/ Terazi = Terazi takımyıldızı.
8/ Aurora = şafak tanrıçası.
9/ Yaşı ilerledikçe = zaman geçtikçe.

Soru sormak için rehberime, gözlerimi çevirip de,
sonra yeniden bakınca,
daha parlak, daha büyük göründü gözüme.
Ardından ışığın çevresinde
ne olduğunu bilmediğim bir beyazlık belirdi,
altından da bir başka beyaz geldi.
İlk beyazlar kanada dönüştüğünde
rehberim bir şey dememişti daha;
ama kayıkçıyı tanıyınca:
"Diz çök, çabuk diz çök" diye seslendi.
"Kavuştur ellerini, gelen Tanrı'nın meleği,
böyle görevliler göreceksin bundan sonra.
Gördüğün gibi, insan yapısı gereçleri küçümsüyor,
kürek de, yelken de kullanmıyor,
bunca ırak kıyılar arasında kanatlarıyla yol alıyor.
Bak, kanatlarını nasıl gökyüzüne kaldırıyor,
ölümlü tüyler gibi dökülmeyen
ölümsüz tüyleriyle havayı nasıl dövüyor."
Kutsal kuş bizden yana yaklaştıkça
parlaklığı arttı, sonunda
ışığa dayanamaz oldum, gözlerimi yumdum,
o da, kıyıya yanaştırdı
neredeyse suya değmeyen
ince yapılı hızlı kayığını.

19/ Rehberime = Vergilius'a.
26/ Rehberim = Vergilius.
27/ Kayıkçı = melek
33/ Irak kıyılar arasında = Tevere ırmağının ağzıyla Araf arasında.
37/ Kutsal kuş = melek.

43 Göklerden gelen kayıkçı kıçta duruyordu,
çevresine nurlar saçıyordu,
kayıkta yüzü aşkın ruh oturuyordu.
46 "*In exitu Israel de Aegypto*" diye başlayan
mezmuru söylüyorlardı
hep bir ağızdan.
49 Sonra kayıkçı istavroz çıkardı;
herkes kendini kıyıya attı,
o da hızla dönüp gitti, geldiği gibi.
52 Burada kalanlar belli ki yörenin yabancısıydı,
ilk kez görülen bir yere bakar gibi
çevrelerine bakıyorlardı.
55 Güneş, ışığını her yere saçıyordu,
çünkü gökyüzünden çoktan kovalamıştı
Oğlak burcunu soylu okları
58 ve yeni gelenler bizden yana döndüler:
"Dağa giden yolu biliyorsanız eğer,
bize de gösterin" dediler.
61 Vergilius yanıt verdi: "Belki buraları
tanıdığımızı sanıyorsunuz;
oysa biz de yolcuyuz sizin gibi.
64 Az önce bir başka yoldan buraya vardık,
öyle çetin öyle sarptı ki, yokuş çıkmak
bizim için çocuk oyuncağı artık"

43/ Kayıkçı = melek.
46/ *In exitu Israel de Aegypto* = İsrail Mısır'dan gidince; 114. mezmurun başlangıcı; ruhun günahlardan arınması anlamında kullanılıyor.
47/ Mezmur = makamla okunan Zebur (Tanrı tarafından Davut Peygambere gönderildiğine inanılan *Kitabı Mukaddes*) sureleri.
49/ Kayıkçı = melek.
59/ Dağa giden yolu = Âraf'a giden yolu.

Ruhlar soluk aldığımı, hâlâ yaşadığımı
görünce sapsarı kesildiler,
şaşırmış göründüler.
Zeytin dalı tutan ulağın çevresini
haber almak isteyenlerin sarıp da
itişip kakışması gibi,
bu talihli ruhlar da
yüzüme bakmaya koyuldular,
güzelleşmeye gitmeyi unuttular.
İçlerinden biri öne çıktı
boynuma sarıldı büyük bir sevgiyle,
aynı şeyi yapmak zorunda kaldım ben de.
Ama, içi boştu gölgenin!
Tam üç kez ellerimi gövdesine doladım,
üçünde de ellerimle havayı kucakladım.
Şaşkınlık kaplamış olmalı ki benliğimi,
gölge gülümseyip geri çekildi,
ona doğru bir adım attım ben de.
Durmamı söyledi yumuşacık bir sesle,
o zaman kim olduğunu anladım,
biraz kalmasını istedim, benimle konuşsun diye.
"Ölümlü bedenimle nasıl sevdimse seni,
bedensiz de seviyorum, peki
sen ne arıyorsun burada?" diye yanıt verdi.

70/ Zeytin dalı tutan ulak = ulağın elinde zeytin dalı bulunması iyi haber getirdiği anlamına gelirdi.
75/ Güzelleşmeye gitmek = günahlardan arınmak.
76/ İçlerinden biri = Floransalı ya da Pistoia'lı besteci Casella.

"Sevgili Casella, bu gezimin nedeni,
buraya dönebilmek isteği,
sen niye buradasın hâlâ?" dedim ben de.
Dedi ki: "Bana kimse haksızlık etmedi,
ama, istediğini istediği zaman götüren kişi
geçitten geçmemi kaç kez engelledi:
kararı haklı bir gerekçeye dayanıyor,
doğrusu, üç aydır her isteyeni
nazlanmadan kayığına alıyor.
Tevere'nin tuzunun arttığı
kıyıya geldiğimde
yine öyle davrandı, beni de aldı.
Şimdi ırmağın ağzına yöneltti kanatlarını,
çünkü hep oradan alır
Akheron'a gitmeyecek ruhları."
Dedim ki: "Yeni bir yasa yasak getirmediyse,
belleğinden de silmediyse,
bütün kaygılarımı gideren
sevda ezgisini söylesen de,
cismimle buraya gelirken
yorgun düşen ruhum dinlense!"

93/ Niye buradasın hâlâ = çünkü öleli çok olmuştur.
97/ Haklı bir gerekçeye = Tanrı'nın kararına.
98/ Üç aydır = 1299 Noel'inden bu yana; papa Bonifazio 1300 yılını jübile yılı ilan ettiğinden, bu yıl boyunca öngörülen günahların bağışlanması, öteki dünyada da geçerlidir. Bkz Cehennem I(1).
100/ Tevere = Roma'nın ortasından geçen ırmak (Tiber).
100/ Tuzunun arttığı = denize döküldüğü.
105/ Akheron = Bkz Cehennem III (77)
112/ Aklımdan çıkmayan sevda = Dante'nin *Convivio* adlı yapıtındaki ikinci şiirin ilk dizesi; Casella'nın bu şiiri bestelediği sanılıyor.

"Aklımdan çıkmayan sevda"
şarkısını öyle tatlı bir sesle söylemeye
koyuldu ki, kulaklarımda çınlıyor hâlâ.
Ustam da, ben de, oradakilerle birlikte
onu dinledik kendimizden geçmiş gibi,
hiçbir şey düşünmez olmuştuk sanki.
Dikkat kesilmiş şarkıyı dinliyorduk ki,
birden saygın yaşlı seslendi:
"Tembel ruhlar, bu ne hal böyle?
Bu ne aymazlık, bu ne umursamazlık?
Hemen dağa çıkın, Tanrı'nın size görünmesine
engel olan kabuğunuzu bırakın!"
Yem zamanı gelince böbürlenmeyi
unutup, topladıkları arpa, buğday tanelerini
bir arada sessizce yiyen güvercinler,
kendilerini ürkütecek bir şey olursa,
bu tehlike karşısında
nasıl bırakırsa yemlerini,
bu acemi ruhlar da hemen kesti şarkı söylemeyi,
nereye gittiğini bilmeyenler
gibi yamaca yöneldiler;
bizim gidişimiz de, daha yavaş değildi.

119/Saygın yaşlı = Cato.
123/Kabuğunuzu bırakın = günahlarınızdan arının.
130/Acemi ruhlar = yeni gelmiş olan ruhlar.

Üçüncü kanto

Ruhlar birden kaçışıp da,
adaletin ceza dağıttığı
dağa doğru dağılınca,
daha da sokuldum güvenilir dostuma.
O olmasa nasıl gelirdim buralara?
Kim çıkartırdı beni dağa?
Ustam sanki kendisiyle hesaplaşıyordu,
ufacık bir hata, bu onurlu temiz ruhta
büyük üzüntüye yol açıyordu!
Her davranışın saygınlığını
azaltan telaştan uzaklaşınca ayakları,
aklımın daha önce sınırlı ilgi alanı
genişledi, istekle doldu sanki,
sulardan çıkıp göklere yükselen tepeye
çevirdim bakışlarımı.
Arkamda ışıyan güneşin kızıl ışınları
gövdemin önüne gelince kırılıyordu,
gövdem ışınları engelliyordu.

4/ Dostuma = Vergilius'a.
14/ Tepeye = Araf'a.

Görünce önüme düşen gölgemi,
tek başıma kalmış gibi
korkuyla başımı yana çevirdim.
"Yoksa korktun mu?" dedi destekçim
benden yana dönerek, "yanında olduğumu,
yol gösterdiğimi unuttun mu?
Gölge veren bedenimin gömülü olduğu
yerde çoktan akşam oldu,
Napoli'deki bedenim Brandizio'dan alındı.
Seni şaşırtmasın önümde gölge olmayışı,
göklerin birbirlerinin ışınlarını
kesmeyişine de şaşırayım deme.
Tattırmak için soğuğu, sıcağı, acıyı,
kutsal Güç böyle bedenler yaratıyor,
ama gizini bize açıklamıyor.
Üç kişilikli bir özün izlediği sonsuz yoldan,
bizim aklımızın da geçebileceğini
sananın, zoru olmalı aklından.
İnsanlar *quia* ile yetinmeyi bilmeli;
her şeyi görebilmeleri söz konusu olsaydı,
Meryem'in doğurmasına gerek kalmazdı;
böyle istekler peşinde koşanların
sonuç elde edemediklerini,
sonsuz bir acıya gömüldüklerini gördünüz,

20/ Tek başıma kalmış gibi = Vergilius ruh olduğu için gölgesi yoktur; Vergilius'un gölgesini görmeyen Dante onun gittiğini sanır.
22/ Destekçim = Vergilius.
27/ Brandizio = Brindisi; Vergilius İÖ 19 yılında Brindisi'de öldü; daha sonra Augustus'un isteği üzerine ölüsü Napoli'ye götürüldü.
34/ Üç kişilikli bir öz = Tanrı (üçlem ilkesi); Bkz Cehennem III(5).
37/ *Quia* = çünkü; insanlar var olanla yetinmeyi bilmeli.

43 sözünü ettiklerim Aristo, Platon ve daha niceleri."
Bunları dedi başını öne eğdi,
sustu canı sıkılmış gibi.
46 Dağın eteğine varmıştık bu arada;
öyle dikti ki önümüzdeki kaya
hiçbir ayak tırmanamazdı buraya.
49 Turbia ile Lerici arasındaki dağlarda
en bozuk en ıssız yol bile,
geniş, rahat bir merdiven sayılırdı bunun yanında.
52 Ustam: "Kanadı olmayanların çıkmasına elverişli
yamaç kim bilir hangi yönde?" dedi,
yürümeye ara verdi.
55 O başını öne eğmiş, gideceğimiz yolu
aklında tasarlıyor,
ben de kayanın tepesine bakıyordum ki,
58 sol kolda bize doğru gelen bir dizi ruh belirdi,
öyle yavaş yürüyorlardı ki,
belli bile olmuyordu yürüdükleri.
61 "Usta" dedim, "kaldır gözlerini,
karar veremiyorsan tek başına,
gelenler yardım edebilir sana."
64 Onlara baktı, kendine güveni geldi,
"Yavaş yürüyorlar, biz gidelim yanlarına,
sen de ferah tut yüreğini oğul" dedi.

49/ Turbia ile Lerici = Monaco dolaylarındaki Turbia ile La Spezia dolaylarındaki Lerici arasındaki dağlar çok sarptır.
52/ Ustam = Vergilius.
61/ Usta = Vergilius.

Biz bin adım atmıştık, ama onlar
hâlâ usta bir elin attığı bir taşın
aşabileceği uzaklıktaydılar
ve yüksek yarın yalçın yamaçlarına kaçıştılar,
kuşkulu bir şey görüp de durup bakanlar gibi
kıpırdamadan durdular.
"Ey Tanrı'nın bağışladığı cennetlik ruhlar"
diye Vergilius söze girdi,
"hepinizin dört gözle beklediği
erinç adına söyleyin bize,
dağa çıkmaya elverişli yol nerede,
zaman yitirmek değer bilenler için çok kötü de."
Ağıldan nasıl önce bir, sonra iki,
sonra üç koyun çıkar da, ötekiler içerde kalırsa
ürkek, gözleriyle başları öne eğili;
ilk koyunun yaptığını ötekiler de yaparsa,
öndeki durunca, ötekiler de bilmeden nedenini
sessizce onun yanında toplanırsa;
tıpkı bunun gibi, talihli kalabalığın başı da
bize doğru yürüdü, onurluydu yürüyüşü
utangaçtı yüzü.
Sağ yanımda ışığın kırıldığını,
gölgemin kayaya yansıdığını
görünce, önde yürüyenler durakladı,

78/ Değer bilenler = zamanın değerini bilenler.

sonra biraz gerilediler,
onları izleyenler de aynı şeyi yaptı
bilmeden nedenini.
"Bu gördüğünüz bir insan bedeni,
bu yüzden gölgesi vuruyor yere,
siz sormadan açıklıyorum size.
Şaşırmaya kalkmayın, bu duvarı
göklerin desteğiyle aşmaya çalıştığını
aklınızdan çıkartmayın."
Ustam bunları dedi, o saygın kişiler de,
ellerinin tersiyle işmar ettiler,
"Geri dönün, önümüzden yürüyün" dediler.
Sonra söze girdi içlerinden biri:
"Kim olursan ol yürürken bana çevir gözlerini
ve düşün yeryüzünde beni görüp görmediğini."
Dönüp dikkatle baktım: yakışıklıydı,
sarışındı, soylu bir görünüşü vardı,
kaşlarından biri ortadan yarılmıştı.
Sıkılarak, onu görmediğimi söyleyince,
"Gör şimdi" dedi, göğsünün üstündeki
bir yarayı gösterdi. "Adım Manfredi,

100/ Ustam = Vergilius
111/ Manfredi = Sicilya kralı II. Federico'nun evlilik dışı oğlu; babasının ölümünden sonra onun papalık karşıtı politikasını sürdürmüş, aforoz edilmiş ve 1266'da Benevento'da, papanın desteklediği Charles d'Anjou karşısında yenilgiye uğramış, çarpışmalar sırasında ölmüştür.

112 imparatoriçe Costanza babamın anası,
Aragon'la Sicilya'ya
onur katanların anası
115 güzel kızıma git geri dönünce,
gerçeği anlat ona,
başka şeyler söyleyen varsa.
118 Ölümcül iki vuruş vücudumu deşince,
hoşgörüsünü kimseden esirgemeyene
teslim ettim kendimi gözyaşları içinde.
121 Günahların korkunçtu;
ama sonsuz bağışlayıcının kolları uzundu,
başvuran herkesi bağrına basıyordu.
124 Clemente'nin peşime taktığı Cosenza papazı
eğer iyi okumuş olsaydı
Tanrı'nın kitabını,
127 gövdemin kemikleri hâlâ,
Benevento yakınındaki köprünün sonunda
ağır taşların altında olacaktı.
130 Oysa sönmüş mumlarla götürüldükleri
krallık toprakları dışında, tâ Verde kıyısında
yağmurda ıslanıyor, rüzgârda savruluyor şimdi.

112/ Costanza babamın anası = babasının adı yerine babaannesinin adını anarak, evlilik dışı kökenini gizlemek istiyor.
113/ Onur katanlar = Manfredi'nin torunları Aragon'da ve Sicilya'da tahta çıkmışlardır.
119/ Esirgemeyene = Tanrı'ya.
122/ Sonsuz bağışlayıcı = Tanrı.
124/ Clemente = Papa Clemente IV.
124/ Cosenza papazı = Cosenza piskoposu Bartolomeo Pignatelli; papa Clemente'nin isteği üzerine Manfredi'nin kemiklerini Napoli sınırları dışına çıkartıp, Verde ırmağına (Garigliano) attırmıştır.
130/ Sönmüş mumlarla = aforoz edilenlerin cenazesinde mum yakılmazdı.

Umut çiçeği açtığı sürece,
onların ahı yok etmez sonsuz sevgiyi,
geri dönmeyecek biçimde.
Kutsal Kiliseye karşı çıkıp da
ölen biri, pişmanlık getirse bile sonunda,
hata ettiği sürenin otuz katına
eşit bir süre boyunca,
bu kıyının dışında kalmak zorundadır,
bu süreyi ancak iyi dualar azaltır.
İyi yürekli Costanza'ya bu engeli
ve beni nasıl gördüğünü söylersen
mutlu edersin beni, çünkü onların yardımıyla
çok yol alınıyor burada."

141/ İyi dualar = yaşayanların duaları
142/ Bu engeli = süre dolmadan Araf'a girme yasağı.
144/ Yardımıyla = dualarıyla.

Dördüncü kanto

Duyularımızdan birine
acı ya da zevk egemen olursa,
öyle kaptırır ki ruhumuz kendini bu duyguya
artık öteki duyuları tanımaz bile
ve bu olgu, birden çok ruhumuz olduğuna
inananların görüşünü çürütür.
Ruhu büyük bir güçle kendine çeken
bir şey görülürse duyulursa,
zaman bir çırpıda akıp gider,
çünkü zamanı algılayan yeti başka,
ruhu içeren yeti başkadır,
biri bağımsız, öteki bağımlıdır.
Saygıyla dinlerken o ruhu, kendi üstümde de
sınadım bunu; çünkü o ruhların hep birlikte
"İşte aradığınız şey bu" diye
bağırdıkları yere geldiğimizde,
ben hiçbir şey gözlemeden
güneş tam elli derece yükselmişti.

5/ Birden çok ruhumuz = Platon'un görüşüne göre insanın (karaciğerde, kalpte ve beyinde yerleşmiş) üç ruhu vardı; daha önce *Vita Nuova*'da Platon'un görüşünü benimsemiş olan Dante, artık tek ruhu savunmaktadır.
6/ Çürütür = birden çok ruh olsaydı, hepsi aynı konuda yoğunlaşamazdı.
13/ O ruhu = Manfredi'yi.
18/ Elli derece = güneş saatte on beş derece yükseldiğine göre, Dante'nin Tanrı'nın meleğini görmesinden bu yana üç saat yirmi dakika geçmiştir; Bkz Araf II(29).

Ruhlar topluluğu bizi bırakıp gitmişti,
önde rehberim, peşinde ben
tırmanmaya koyulduk bir geçitten,
üzümler olgunlaşınca asmaların dibine
bağcının çatalla açtığı delik bile,
daha geniş olurdu bu geçitten.
Sanleo'ya gidebilir, Noli'ye inebilir,
Bismantova'nın doruğuna tırmanabilir
insan ayaklarıyla; ama burada uçmak gerekiyordu,
bana umut aşılayan, yolumu
aydınlatan rehberimin peşinde,
büyük tutkunun kanatları ve hızlı telekleriyle,
Kayanın yarığından yukarı çıkarken
yarığın iki yanı üstümüze geliyordu,
ayaklar ellerden yardım istiyordu.
Sarp yamacın ucundaki açıklığa
ulaşınca dedim ki: "Usta,
hangi yoldan gideceğiz?"
Dedi ki: "İyi bir kılavuza rastlayıncaya dek,
peşimden tırmanman gerek,
sakın geri adım atayım deme."
Öyle yüksekti ki doruk, görünmüyordu gözle,
yokuşa gelince, dairenin dörtte birini
merkeze bağlayan doğrudan dikti.

25/ Sanleo = Urbino dolaylarında sarp bir tepenin üstünde kurulu San Leo kasabası.
25/ Noli = Liguria bölgesinde dağlarla çevrili bir kasaba.
26/ Bismantova = Reggio Emilia bölgesinde bir dağ.
29/ Rehberimin = Vergilius'un.
35/ Usta = Vergilius.

Yorulmuştum artık, dedim ki:
"Güzel babam, dön de geri,
gör nasıl geride kaldığımı, beklemezsen beni."
O, tepeyi çepeçevre kuşatan
üstümüzdeki bir çıkıntıyı gösterdi:
"Oğul oraya tırmanmaya bak" dedi.
Bu sözler kamçılamıştı beni,
peşinden tırmanmaya koyuldum ben de
ve ulaştım çıkıntının üstüne.
İkimiz de oraya çöktük,
yüzümüzü geldiğimiz doğu yönüne döndük,
aştığımız yola bakmak, güç kaynağı oldu bize.
Gözlerimi aşağıya çevirdim önce;
sonra güneşe doğru kaldırdım,
bize soldan vurduğunu görünce şaşırdım.
Ozan, ışık selinin bizimle
kuzey arasından geçtiğini görünce
şaşırdığımı anlamıştı.
"Castor'la Pollux" dedi,
"ışığı yukarıya, aşağıya yansıtan
bu aynaya eşlik etseydi
kızıla çalan burçlar kuşağı
Ayılar'ın daha da yakınında dönerdi,
eski yörüngesinden sapmadıkça.

42/ Doğrudan dikti = 45 dereceden daha dikti.
57/ Şaşırdım = Dante dünyada olsaydı güneş sağdan gelecekti.
61/ Castor'la Pollux = İkizler takımyıldızının iki yıldızı.
63/ Aynaya = güneşe.

Bunun nedenini anlamak için, kendini toparla,
Sion'u da, bu dağı da
yeryüzünde tasarla,
ufukları bir olsun, yarıküreleri ayrı;
Phaeton'un arabasını
sürmeyi beceremediği yolun
bir yerde dağdan, bir yerde kuzeyden yana
gittiğine tanık olursun bu durumda,
iyi kullanırsan aklını."
Dedim ki: "Haklısın usta,
aklımın ermediği bu noktayı
hiç böyle kavramamıştım daha önce,
bilimin Ekvator adını verdiği,
hep güneşle kış arasında kalan,
üst gökteki orta daire,
bu dediğin nedenle buradan
kuzeye doğru uzaklaşıyor,
oysa Yahudiler onu sıcak bölgede görüyor.
Ama ne olur, bana söyle,
daha ne kadar yolumuz kaldı geriye,
çünkü dağın yüksekliğine gözlerim erişemiyor."
Dedi ki: "Bu dağ öyle bir dağdır ki,
başlangıcı çok sarptır,
ama yükseklik arttıkça zorluk azalır.

68/ Sion = Kudüs; Güneş Kudüs'ta soldan sağa gittiği için sağdan doğar, Araf'ta ise bunun tersi olur.
68/ Bu dağı = Araf'ı.
71/ Phaeton = Bkz Cehennem XVII (110).
76/ Usta = Vergilius.
79/ Bilimin = gökbilimin.
80/ Güneşle kış arasında kalan = bir yarıküre yaz, öbür yarıküre kış olduğu için, ekvator hep yazla (güneşle) kış arasında kalır.
81/ Orta daire = iki kutbun arasından geçen daire.

91 Bu nedenle, dağa tırmanış,
akıntıya kapılmış
bir gemi gibi kolayladığında,
94 yolun sonuna varmış olacaksın;
bekle, yorgunluğunu orada çıkartırsın.
Başka şey demiyorum, dediğim doğru, biliyorum."
97 Sözlerini yeni bitirmişti ki,
yanı başımızda bir ses işitildi:
"Belki daha önce oturma gereksinimi duyarsın!"
100 Bu sesi duyunca ikimiz de geri döndük,
solumuzda koca bir taş gördük,
daha önce dikkatimizi çekmemişti.
103 Oraya doğru yürüdük;
taşın gerisindeki gölgede insanlar vardı,
sere serpe uzanmışlardı.
106 İçlerinden yorgun görünen biri,
oturmuş, ellerini dolamıştı dizlerine,
başını iki dizinin arasına eğmişti.
109 "Güzel efendim benim,
şu miskine bak, tembellikle
kardeş sanki" dedim.
112 Bunun üzerine adam bize döndü,
yüzünü kaldırıp bizi süzdü:
"Er kişiye benzersin, durma yukarı git!" dedi.

98/ Bir ses = Belacqua'nın sesi; asıl adı Duccio di Bonavia olan tembelliğiyle ünlü Floransalı lavtacı; ancak yemek masasına ve yatağına gitmek için iskemlesinden kalktığı söylenirdi.

O zaman anladım kim olduğunu,
sıkıntı hâlâ soluğumu zorluyordu,
ama yine de yanına gitmeme engel olmadı;
yanına vardığımda başını kaldırdı,
"Güneşin arabasını soldan sürdüğünü
gördün değil mi?" dedi.
Ağır davranışları, kırık dökük sözleri
gülümsetmişti beni; dedim ki:
"Artık merak etmiyorum başına gelecekleri;
ama burada niçin oturduğunu söyle bana,
birini mi bekliyorsun, Belacqua?
Yoksa eski huyların mı tepti?"
Dedi ki: "Kardeş, yukarı çıkmak neye yarar ki?
Tanrı'nın kapıda duran meleği,
cezamı çekmeme izin vermez ki.
Pişmanlık getirmede geciktiğim için,
Tanrı'nın bağışladığı bir kişi
hayır dua etmedikçe benim için,
yaşadığım sürece güneş kaç kez döndüyse
bir o kadar dönmesi gerekiyor çevremde.
Bağışlanmamış kişinin duası kabul edilir mi?"
Ozan önümde yürümeye koyulmuştu,
"Haydi yürü" diyordu,
"güneş meridyene değdi değiyor,
kıyıda gece Fas'ın üstünü örtüyor."

136/ Ozan = Vergilius.
137/ Güneş meridyene değdi değiyor = vakit öğle oluyor.

Beşinci kanto

Gölgelerden uzaklaşmış,
rehberimi izlemeye başlamıştım ki,
arkamdan biri parmağını kaldırıp seslendi:
"Şuraya bakın, aşağıdaki adamın
sol yanında güneş ışımıyor,
üstelik canlıymış gibi yürüyor!"
Başımı bu sesin geldiği yöne döndüm,
şaşkın şaşkın bana baktıklarını gördüm,
bana, bir de kırılan ışığa bakıyorlardı.
"Niçin için bunca sıkıldı?"
dedi ustam, "adımların ağırlaştı.
Burada söylenenlerden sana ne?
Peşimden gel, aldırma denilenlere.
Rüzgârda doruğu bel vermeyen
sağlam bir kule gibi ol sen;
çünkü düşüncesinin üstüne düşünce yeşerten,
uzaklaşmış olur ereğinden,
ikinci düşünce güçsüz kılar ilkini."

2/ Rehberimi = Vergilius'u.
3/ Biri = gölgelerden biri.
5/ Güneş ışımıyor = Dante'nin vücudu güneşin ışınlarının geçmesini engelleyerek gölge oluşturuyor.

"Geldim" demenin dışında ne diyebilirdim ki?
Öyle dedim, kişiyi kimi kez bağışlatan
o renge bürünen yüzümle.
Bu sırada az ötede, yamaç yönünde
gelenler vardı, bir âyetten bir âyete
Miserere okuyorlardı.
Bedenimin ışınları engellediğini
görünce, uzun, boğuk
bir "Oo!"ya dönüştü ilahiler;
içlerinden ikisi sanki birer ulak gibi
bize doğru geldi,
"Durumunuz nedir, bilgi verin" dediler.
Ustam dedi ki: "Geri dönebilirsiniz,
sizi gönderenlere, bunun bedeninin
etten kemikten olduğunu söyleyebilirsiniz.
Sanırım gölgesini görmek için durdular,
öyleyse, gereken yanıtı almış oldular;
saygı gösterirlerse ona, kazançlı çıkarlar."
Gece başlangıcının tutuşmuş buharlarından,
gün batımında dingin havayı yaran
ağustos bulutlarından
daha hızlı geri döndü, haber almaya gelenler;
oraya varınca, ötekilerle birlikte
dizginden boşanmış gibi bize yöneldiler.
"Çok kalabalık, üstünüze gelenler"
dedi ozan, "sana bir şey diyecekler,
bir yandan yürü, bir yandan kulak ver."

21/ O renge bürünen = kızaran.
23/ *Miserere* = Mezmurlar'dan biri.
37/ Tutuşmuş buharlar = akanyıldızlar.

"Ey içinde doğduğu bedenle
mutluluğa yürüyen ruh" diye seslendiler,
"ağır at biraz adımlarını.
Bak bakalım, öbür dünyaya haberini götürebileceğin
tanıdığın biri var mı içimizde?
Hey, niçin durmuyorsun? Niçin gitmektesin?
Hepimizin yaşamına şiddet son verdi,
hepimiz son dakikamıza dek günah işledik;
ama göklerin ışığı aydınlatınca bizi,
pişmanlık getirdik, affa eriştik,
yaşamı, içimizde onu görme isteği
tutuşturan Tanrı'yla barışık terk ettik"
Dedim ki: "Ne denli baksam yüzünüze
tanımıyorum hiçbirinizi; ama elimden,
sizi hoşnut edecek bir şey gelebilirse,
ey temiz yürekli ruhlar, söyleyin bana
yerine getireyim, böyle bir rehberin ardında
dünya dünya gezerek aradığım erinç adına."
Biri söze girdi: "Gerek yok ant içmene,
araya aşılmaz bir engel girmedikçe,
sözünü tutacağına inanıyoruz.
Ötekilerden önce konuşan ben,
bir istekte bulunacağım senden,
Romagna ile Charles'ın toprakları arasındaki

62/ Böyle bir rehberin = böyle yetkin bir rehberin.
63/ Dünya dünya = Cehennem'i, Araf'ı, Cennet'i dolaşarak.
67/ Ben = konuşan, Fano'nun önemli ailelerinden birinden gelen Jacopo Uguccione del Cassero'dur; Bologna'yı yönetirken 1298'de Milano yöneticiliğine atanmış, Venedik'e giderken Este markisi Azzo'nun adamlarınca öldürülmüştür.
68/ Romagna = Orta İtalya'da bir bölge.
68/ Charles'ın toprakları = Charles d'Anjou'nun yönetimindeki Marche bölgesi.

beldeye gidersen, iyiliğini esirgeme benden,
Fano halkına söyle dua etsinler benim için,
büyük günahlarımdan arınabilmem için.
Oralıyım, ama içinde yaşadığım kanın aktığı
derin yaralar, Antenor'un topraklarında
açıldı, oysa kendimi
güvencede sanıyordum orada.
Canıma kıyan, bana gereğinden fazla
kin besleyen bir Este'li.
Ama Oriaco'da kıstırdığında beni
Mira'ya doğru kaçabilseydim,
soluk alınan yerde olurdum hâlâ.
Bataklığa doğru koştum oysa,
sazlar, çamurlar engel oldu kaçmama,
yere düştüm; damarlarımdaki kan göl oldu toprakta."
Bir başkası dedi ki: "Seni bu yüksek dağa
tırmandıran tutku dilerim gerçekleşir,
benimki de gerçekleşsin, yardımcı ol da bana!
Montefeltro'luyum, adım Bonconte;
ne Giovanna, ne başkası ilgileniyor benimle,
bu yüzden alnım önümde yürüyorum bunlarla birlikte."

73/ İçinde yaşadığım kan = ruhun kanda oturduğuna inanılırdı.
74/ Antenor = Troyalı savaşçı; Trakya yoluyla İtalya'ya göçmüş, Padova kentini kurmuştur.
78/ Este'li = 1293 ile 1308 arasında Ferrara senyörü olan Azzo VIII.
79/ Oriaco = Padova dolaylarında kasaba.
80/ Mira = Padova dolaylarında kasaba.
81/ Soluk alınan yer = yeryüzü.
88/ Bonconte = 1289'da Campaldino savaşında Floransalılara karşı dövüşürken ölen Bonconte da Montefeltro; Guido'nun oğlu; Bkz Cehennem XXVII(19).
89/ Giovanna = Bonconte'nin karısı.

91 Dedim ki: "Hangi güç, hangi yazgı
Campaldino'nun onca uzağına attı da seni,
kimse bilmedi mezarının yerini?"
94 "Casentino'nun eteğinde" diye yanıt verdi,
"bir ırmak akar, Archiano'dur adı;
Apenninlerde, Erino'dan daha yukarıdadır kaynağı.
97 Bu suyun adını yitirdiği yere,
delinmiş boğazımla yürüye yürüye geldiğimde,
kana bulamıştım ovayı.
100 Orada gözlerim görmez oldu,
Meryem'in adı, ağzımdan çıkan son söz oldu,
yere yığıldım, bedenim yalnız kaldı.
103 Doğruyu söyleyeceğim, canlılara söyle sen de:
Tanrı'nın meleği alınca beni, Cehennem'inki
'Niçin beni ondan yoksun kıldın?' diye kükredi.
106 'Bir damla gözyaşı uğruna, bunun sonsuz yanını
alıp götürüyorsun, ama geri kalanını
bilirim ben ne yapacağımı!'
109 Havada biriken nemli buharın, yükselip de
soğukla karşılaşınca yağınura dönüştüğünü
bilirsin elbette.
112 İşte o da, kötülük peşinde koşan isteğine
aklını ekleyince, yapısından kaynaklanan güçle,
rüzgârla sisi yerlerinden oynattı.

94/ Casentino = Toscana bölgesinde, yukarıda değinilen savaşın yapıldığı yer.
96/ Erino = Apenninlerde bir akarsu; kaynağında ünlü Camaldoli manastırı yer alır.
97/ Adını yitirdiği yer = Archiano ırmağının Arno ile birleştiği yer.
101/ Meryem = İsa'nın anası.
102/ Yalnızca bedenim kaldı = öldüm.
104/ Cehennem'inki = iblis.
106/ Sonsuz yanını = ruhunu.
107/ Geri kalanını = vücudunu.

Gün batınca Pratomagno'dan yüce doruğa,
vadinin her yerini sisler kapladı;
öyle yoğunlaştı ki göğün üst katı
suya dönüştü hava katmanı;
yağmur yağdı, çukurlar suyla doldu,
toprak bu suyu ememez oldu;
ırmaklara ulaşan sular
hiçbir şeyin durduramayacağı
bir hızla ırmakların kralına boşaldı.
Kabarmış Archiano, ağzında buldu
buz kesmiş gövdemi, Arno'ya atarken onu,
acıya yenik düştüğümde
göğsümde birleştirdiğim ellerimi çözdü;
kıyılarında, dibinde sürükledi beni,
sonra çakılla çamurla örttü üstümü."
İkinci ruhtan sonra, üçüncü ruh dedi ki:
"Yeryüzüne dönüp de
bu uzun gezinin yorgunluğunu giderince
anımsa beni de, adım Pia;
Siena can vermişti bana,
Maremma aldı canımı;
parmağıma nikâh yüzüğü takan, iyi bilir bunları."

115/ Pratomagno = bugünkü Pratovecchio.
115/ Yüce doruk = Apenin dağı.
123/ Irmakların kralı = Arno.
133/ Pia = Siena'lı Pia dei Tolomei; Maremma'da bir şatoda kocası tarafından öldürtülmüştür.
136/ Parmağıma nikâh yüzüğü takan = kocam.

Altıncı kanto

Zar oyunu sona erince
yenilenin içine sıkıntı çöker,
zarlara sarılır yeniden, bilensin diye;
herkes yenenin peşinden gider;
kimi önde yürür, kimi onu arkasından çeker,
kimi varlığını yanında belli eder;
yenen, durmayıp yürürken herkesi dinler,
elini uzattığı, çekilip gider;
böylece kurtarmış olur kendini.
Bu büyük kalabalıkta benim de durumum böyleydi,
bir o yana, bir bu yana bakıyordum,
sözler vererek kendimi kurtarıyordum.
Ghino di Tacco'nun hain elinden
ölüm şerbetini içen Arezzo'lu buradaydı,
kaçarken boğulan öteki de vardı.

4/ Herkes yenenin peşinden gider = kazancından para kopartabilmek için.
8/ Elini uzattığı = para verdiği.
12/ Sözler vererek = kendileri için dua edilmesini sağlama sözü.
14/ Arezzo'lu = yargıç Beningasa da Laterina; bir yakınını ölüm cezasına çarptırdığı Ghino di Tacco tarafından öldürülmüştür; Boccaccio da Ghino Tacco'dan söz eder; Bkz Giovanni Boccaccio, *Decameron* (Onuncu gün, ikinci öykü) Türkçesi: Rekin Teksoy, Oğlak Yayınları, Birinci Baskı 1996.
15/ Öteki = Guccio dei Tartari; papalık yandaşlarına karşı savaşırken Arno'ya düşerek boğulur.

Ellerini uzatmış yalvarıyorlardı,
Federigo Novello ile baba Marzucco'nun
sarsılmazlığını kanıtlayan Pisa'lı.
Orso kontunu gördüm, bir de, suçu yüzünden
değil, dediği gibi, kinle haset yüzünden
ruhu bedeninden ayrılan Pier della Broccia'yı;
daha yeryüzündeyken,
Brabant'lı kadın bir çaresine bakmalı,
yoksa daha da beter bir sürüye verirler onu.
Daha çabuk kutsanmak amacıyla,
kendileri için dualar okunmasını isteyen
bu gölgelerden kurtulunca
söze girdim: "Ey ruhumun ışığı,
dualarının Tanrı'nın kararını
değiştirmediğini yazıyorsun sen;
oysa bu ruhlar dua ediyor;
boşuna mı umut besliyorlar,
yoksa dediğini iyi anlamadım mı ben?"

16/ Federigo Novello = Guido Novello'nun oğlu, Casentino kontu; 1289'da öldürülmüştür.
17/ Pisa'lı = Gano degli Scornigiani; 1287'de öldürülünce, babası Marzucco ölüm haberini soğukkanlılıkl karşılamıştır.
19/ Orso kontu = Orso degli Alberti; yeğeni Alberto tarafından öldürülmüştür.
21/ Pier della Broccia = Fransa kralı Louis XI ile Philippe III'ün cerrahı Pierre de la Brosse; Philippe'in ikinci karısı Marie de Brabant'ı, tahtın kendi oğluna kalması için Philippe'in büyük oğlunu öldürtmekle suçlar; Marie de Brabant'ın şikâyeti üzerine, düşmanla işbirliği yaptığı gerekçesiyle 1278'de ölüm cezasına çarptırılır.
23/ Çaresine bakmalı pişmanlık getirmeli.
28/ Ruhumun ışığı = Vergilius.
30/ Yazıyorsun sen = Vergilius'un *Aeneis* destanında Sibylla şöyle der: Dualarınla Tanrı'nın kararını değiştireceğini sanma.

Dedi ki: "Benim yazdığım ortada:
eğer sağlıklı düşünürsen,
bunların umudu da yerinde.
Yargının doruğu bel vermez elbette,
çünkü aşk ateşi bir çırpıda
borcunu ödetir buraya gelenlere.
Benim o yazıyı yazdığım yerde,
dua kusuru bağışlatmıyordu,
çünkü Tanrı'ya ulaşmıyordu.
Bu türden bir kuşkuya düşme,
böyle demedikçe, gerçekle
usun arasında ışık olacak kişi.
Belki anlamışsındır: Beatrice bu kişi;
yukarıda onu göreceksin, mutluluklar içinde
gülerken bu dağın tepesinde."
Dedim ki: "Usta, daha hızlı gidelim mi,
eskisi gibi yorgun değilim şimdi,
bak uzamaya başladı dağın gölgesi."
"Gün ışıdıkça, elimizden geldiğince
yol alacağız" diye yanıt verdi;
"ama durum sandığın gibi değil.
Doruğa varmadan önce, yamacın gizlediği,
senin de artık ışıklarını kırmadığın
nesneyi karşında bulacaksın.

34/ Benim yazdığım ortada = Vergilius'un dizesi çok tanrılı dinler dönemine ilişkin olduğundan, bir çelişki söz konusu değildir.

49/ Usta = Vergilius.
50/ Yorgundeğilim şimdi = Beatrice'nin adını duyunca Dante'nin yorgunluğu geçmiştir.

58 Bak şurada bir ruh var, tek başına duruyor,
bize doğru bakıyor:
en kısa yolu o gösterecek bize."
61 Ona doğru gittik: ey Lombardiyalı ruh, ne yüce,
ne küçümseyiciydin,
ne ağır, ne saygın bakıyordu gözlerin!
64 Ağzından tek sözcük çıkmıyordu,
dinlenen bir aslan gibi bize bakıyordu,
yaklaşmamıza aldırmıyordu.
67 Vergilius onun yanına gitti,
tırmanması en kolay yolu göstermesini istedi,
ama o sorulana yanıt vermedi,
70 nereden geldiğimizi,
kim olduğumuzu sordu; ustam dedi ki:
"Mantua...", düşüncelere dalmış ruh, bunun üzerine
73 bulunduğu yerden ona doğru yöneldi,
"Ey Mantovalı, Sordello'yum ben" dedi,
"senin oralı!"; sarıldılar birbirlerine.
76 Ey köle İtalya, acılar ülkesi,
fırtınada kaptansız gemi,
taşranın değil, kerhanenin ecesi!
79 O soylu ruh duyar duymaz toprağının adını,
büyük bir aceleyle atıldı
burada, yurttaşının boynuna;

57/ Nesneyi = güneşi.
61/ Lombardiyalı ruh = 1273'ten önce öldüğü bilinen, Verona ve Provence saraylarının ünlü saz ozanı Sordello.
72/ Mantua = Mantova; Dante kentin adının Latincesini kullanıyor.
74/ Sordello = Mantova'lı saz şairi; Verona ve Provence saraylarında yaşamıştır; 1273'ten önce öldüğü sanılıyor.

oysa, aynı hendeğin, aynı surun kuşattığı
senin halkın şu ara savaşmakta,
kardeş kardeşi boğazlamakta.
Ey bahtsız, denizlerini, kıyılarını tara,
bak bakalım bağrında
barış içinde bir yer var mı?
Iustinianus'un dizginleri onarması
ne işe yarar, eyer boş olduktan sonra.
Utancın daha az olurdu, dizginler olmasaydı.
Ey, Tanrı'nın dediklerini duyması,
bu sözlere uyması,
Caesar'ın atına binmesine izin vermesi
gereken insanlar, bakın siz dizginleri
ele aldıktan sonra, artık mahmuzlanmayan
hayvan nasıl da huysuzlaştı.
Ey Alman Albert, yüzüstü bıraktın
eyerine binmen gereken hayvanı,
yabanileşti hayvan, başıboş kaldı,
yıldızlardan kanının üstüne
duyulmadık, görülmedik, haklı bir karar inse de,
gözü korksa ardılının bile!

82/ Aynı hendeğin, aynı surun kuşattığı = aynı kentte yaşayan.
88/ Iustinianus'un dizginleri onarması = Iustinianus devleti yeniden düzenleyip, yasaları bir araya getirerek devleti (dizginleri) onarmış, İtalya'nın birleşmesi için gerekli koşulları hazırlamış, ama çabası sonuç vermemişti.
89/ Eyer boş olduktan sonra = güçlü bir hükümet olmazsa.
93/ Caesar'ın atına binmesine izin vermesi = imparatorun görevini yapmasına izin vermesi.
96/ Huysuzlaştı = Kilisenin İtalya'yı iyi yönetemediği vurgulanıyor.
97/ Alman Albert = 1298 ile 1308 arasında imparatorluk yapan Habsburg hanedanından Albert; Kutsal Roma İmparatorluğunun kuzey bölgesiyle ilgilenmiş İtalya'ya adım bile atmamıştır.
101/ Bir karar = bir ceza.

Açgözlüydünüz baban da, sen de,
uzaklara yöneldiniz,
imparatorluk bahçesini küçümsediniz.
Gel de, Montecchi'leri, Cappelletti'leri,
Monaldi'leri, Filippeschi'leri gör, sorumsuz kişi:
kimisi üzgün, kuşkular içinde kimisi!
Gel taş yürekli, gel de soylularının
nasıl inlediğini gör, yaralarını sar onların,
Santafior'un nasıl güvencede olduğunu gör!
"Sevgili Caesar niye bıraktın beni?"
diye gece gündüz inleyen,
tek başına gözyaşı döken öksüz Roma'yı gör.
Gel de insanların nasıl sevgide birleştiğini gör!
Hiçbirimiz acıma uyandırmıyorsa sende,
gel de, kendi ünün seni yerin dibine geçirsin.
Ey yüce Jüpiter, sen ki çarmıha gerildin
yeryüzünde bizim için, sormama izin ver,
başka yere mi çevrildi doğrucu gözlerin?
Ya da düşüncenin derininde
aklımızın ermediği
bir iyilik mi düşünmektesin?
Çünkü İtalya'nın kentleri
zalimlerle doldu, partiye giren
her serseri Marcel kesildi hemen.

103/ Baban = Habsburg hanedanından Rudolph.
105/ İmparatorluk bahçesi = İtalya.
106/ Montecchi'ler, Cappelletti'ler = birbirine düşman Verona'lı iki aile.
107/ Monaldi'ler, Filippeschi'ler = birbirine düşman Orvieto'lu iki aile.
111/ Nasıl güvencede olduğunu gör = Dante alaycı bir dille Santafior kontlarının topraklarını Siena'lılara bırakmak zorunda kaldıklarını vurguluyor.
112/ Caesar = imparator.
118/ Ey yüce Jüpiter = Tanrı.
126/ Marcel = Claudius Marcellus; herkes politikacı kesildi.

Ey Floransam benim, konu dışı bu sözleri
üstüne almayıp, sevinebilirsin sen,
çünkü halkın iyi bilir gemisini yürütmeyi.
Yürekleri hakbilir birçok kişi,
geç karar verir, yayı acele germeyenler gibi;
oysa adalet ağzından düşmüyor senin halkının.
Devlet katında görev istemez çoğu kişi;
ama çağrılmadan çığlıklar atar halkın
"Ben hazırım!" diye.
Keyfine bak, her şeyin yerli yerinde,
para sende, barış sende, akıl sende!
Doğru söyleyip söylemediğimi olaylar göstermekte.
Eski yasaları koyan, uygarlıklar kuran
Atina ile Lacedemona senin yanında
hiç kalır, çünkü öyle incelikli
kararlar alıyorsun ki,
ekimde büktüğün iplik,
ulaşmıyor kasımın ortasına.
Kendini bildin bileli
kim bilir kaç kez paranı, yasalarını, yöntemini,
geleneklerini değiştirdin, yapını yeniledin!
Anımsıyorsa belleğin, görüyorsa gözlerin,
kuştüyünde bile rahat edemeyen,
oradan oraya dönerek acısıyla pençeleşen
bir hasta gibi olduğunu kabul etmelisin.

132/ Adalet ağzından düşmüyor senin halkının: Floransalılar durmadan adaletten söz ederler ama uygulamazlar.
140/ Lacedemona = Sparta.

Yedinci kanto

Saygılı bir sevinç gösterisi
üç dört kez yinelendikten sonra Sordello geri çekildi:
"Peki siz kimsiniz?" dedi.
"Tanrı katına yükselmeye
değer ruhlar bu dağa yönelmeden önce,
Octavianus gömmüştü kemiklerimi.
Vergilius'um ben; Cennet'i yitirmemin nedeni
iman etmeyişim, başka suçum yok yoksa."
Ustam böyle yanıt verdi ona.
Hani insan şaşırtıcı bir şey karşısında
inanmakla inanmamak arasında bocalar da,
"Evet o...hayır o değil" der ya,
Sordello da öyleydi; sonra gözlerini indirdi,
saygıyla ona doğru gitti,
küçüğün büyüğe sarıldığı yerden sarıldı ona
"Ey Latin halkının yüz akı" dedi,
"dilimizin gücünü kanıtlayan öncü,
ey doğduğum yerin ölümsüz övüncü,

1/ Saygılı bir sevinç gösterisi = Vergilius ile Sordello birbirlerine sarılır.
4/ Tanrı katına yükselmeye değer ruhlar = 33 yılında İsa'nın Cehennem'e inerek Limbus'taki kimi ruhları kurtarması; Bkz Cehennem IV.
6/ Octavianus = Brindisi'de ölen Vergilius'un kemiklerini Napoli'ye getirten Caesar Octavianus Augustus.
9/ Ustam = Vergilius.
15/ Küçüğün büyüğe sarıldığı yer = ayaklar.
18/ Doğduğum yer = Mantova.

hangi değer, hangi bağış seni bana gösterdi?
Sözlerini duymayı hak ettimse, söyle
Cehennem'in hangi bölümünden geldiğini."
"Acılar ülkesinin bütün dairelerini
aştım da buraya geldim" diye yanıt verdi;
"göklerin gücü yola çıkarttı beni, bu güçle geldim.
Senin peşinde koştuğun, benim ne yazık ki
çok geç tanıdığım yüce Güneş'i,
yaptıklarım için değil, yapmadıklarım için yitirdim.
Aşağıda, acı çekenlerin değil, yalnızca
karanlığın hüzünlü kıldığı bir yer var, orada
çığlık değil, iç çekişidir yakınmalar.
Ben de oradayım, yeryüzü kusurlarından
arınmadan ölümün dişlerini geçirdiği
masum çocuklarla bir aradayım;
üç kutsal erdemi sırtına geçirmeyen,
ama hiç hata etmeden öteki erdemleri
benimseyip izinden gidenlerle yanyanayım.
Biliyorsan ve sakıncası yoksa eğer,
Âraf'ın asıl girişinin bulunduğu yere
bir an önce nasıl gidebileceğimizi söyle."
Yanıt verdi: "Belirli bir yer verilmedi bize,
dağa çıkabilir, çevrede dolaşabilirim;
elimden geldiğince sana eşlik ederim.

21/ Hangi bölümünden = hangi dairesinden.
22/ Acılar ülkesi = Cehennem.
26/ Çok geç tanıdığım = ancak öldükten sonra tanıdığım.
26/ Güneş = Tanrı.
29/ Bir yer = Limbus; Bkz Cehennem IV.
34/ Üç kutsal erdem = Hıristiyanlığın öngördüğü üç erdem: inanç, umut, sevgi.

Ama bak, güneş batıyor neredeyse,
dağa tırmanamayız, bastırınca gece;
bir sığınak bulmamız gerekli
Sağ tarafta ruhlar var, az ötede;
izin ver, onlara götüreyim seni,
pişman olmazsın onları tanıdığına."
"Anlamadım" dedi usta.
"Gece çıkmak isteyeni biri mi
engeller, yoksa gece çıkmayı beceremez mi?"
İyi yürekli Sordello parmağıyla bir çizgi çizdi
yere ve "Dinliyor musun?" dedi,
"güneş batınca bu çizgiyi bile geçemezsin;
gecenin karanlığından başka bir şey
engellemez yukarı doğru gitmeni;
ama karanlık yok eder insanın tırmanma isteğini.
Ufuk, günü tutsak kıldığı sürece,
aşağıya inebilirsin,
çevrede gezinebilirsin elbette."
Ustam şaşırmış gibiydi, dedi ki:
"Söylediğin yere götür bizi öyleyse,
dinlenelim biz de, dediğin gibi."
Bulunduğumuz yerden az uzaklaşmıştık ki,
dağın tıpkı buradaki koyaklar gibi
oyulu olduğunu gördüm,

44/ Dağa tırmanamayız bastırınca gece = İsa şöyle der: Karanlıkta yürüyen nereye gittiğini bilmez; Bkz *Kitabı Mukaddes, Yuhanna'ya göre İncil* XII(35).

49/ Usta = Vergilius

58/ Günü tutsak kıldığı sürece = gece boyunca.

61/ Ustam = Vergilius.

"Şuraya gideceğiz" dedi gölge,
"yamacın geçit verdiği yere,
orada yeni günü bekleyeceğiz birlikte."
İnişler çıkışlar arasında
kıvrıla kıvrıla giden bir patika
yamacın yarıya alçalan yakasına varıyordu.
Bu vadideki otların çiçeklerin yanında
altın da, beyaz da,
cilalı pırıl pırıl tahta da,
çivit mavisiyle ince gümüş de,
yeni parçalanmış zümrüt de
sönük kalırdı, artının eksiye üstün gelmesi gibi.
Doğa burayı rengârenk kılmakla kalmamıştı,
bin bir koku da katmıştı,
bilinmedik, görülmedik bir bütün yaratmıştı.
Yeşil otların çiçeklerin üstünde
Salve Regina okuyan ruhlar vardı,
vadinin dışından görünmüyorlardı.
"Yuvasına girmeden güneşin geri kalanı"
dedi, bizi oraya götüren Mantova'lı,
"onların yanına götüremem sizi.
Bu yükseltiden daha iyi seçersiniz
her birinin yüzünü, yaptığını ettiğini,
vadiye indiğinizde böyle göremezsiniz.
En yüksekte oturan, yapması gerekeni
yapmadığı anlaşılan, ötekiler ilahi
söylerken ağzını bile açmayan,

77/ Yeni parçalanmış zümrüt = zümrütün kırılan yerleri daha parlak olur.
83/ *Salve Regina* = selam Tanrı'nın Anası'na; her akşam Meryem için okunan bir ilahi; XII. yy'da bestelenmiştir; bestecisi bilinmiyor.

imparator Rudolph, sarabilmek elindeydi
İtalya'nın canını alan yaraları,
artık olanaksız bir başkasının sarması bunları.
Bakışlarıyla onu yüreklendiren kişi
Moldau'yu Elbe'ye, Elbe'yi de denize
ulaştıran suların çıktığı topraklarda krallık etti:
adı Ottokar, kundaktayken bile,
tembellikle, hovardalıkla beslenen
sakallı oğlu Venceslaus'tan daha değerliydi.
Babacan görünüşlü kişiyle senli benli
şu burnu kemerli ise,
kaçıp zambağı lekelerken öldü;
bakın nasıl dövüyor elleriyle göğsünü!
Öteki de, yanağı avucunun içinde,
içini çekmekte gördüğünüz gibi.
Fransa'daki hastalığın babası, kayınbabası bunlar,
onun kirli, yoz yaşamını biliyorlar,
bundan kaynaklanıyor üzüntüleri
Erkek burunlu biriyle birlikte
şarkı söyleyen iri yarı kişi de,
erdemleri kemer gibi sarmıştı beline;

86/ Mantova'lı = Sordello.
94/ İmparator Rudolph = Habsburg hanedanından imparator Rudolph; 1273'te tahta çıkmış 1291'de ölmüştür; Alpleri aşıp bir kez olsun İtalya'ya gitmemiştir.
100/ Ottokar = Bohamya kralı Ottokar II; 1253-1278 arasında krallık yapmış, Rudolph'la savaşırken ölmüştür; Araf'ta ikisi de dosttur şimdi.
102/ Venceslaus = 1278-1305 arasında krallık yapan Venceslaus II.
103/ Babacan görünüşlü kişi = Navarre kralı Henri I.
104/ Burnu kemerli Fransa kralı Philippe III.
105/ Zambağı lekelerken = Sicilya'da amiral Ruggero di Lauria'nın donanması karşısında bozguna uğrayınca kaçan Philippe III zambağı (Fransa krallarının simgesi) lekelemiştir.
106/ Öteki = Navarre kralı Henri I.
109/ Fransa'daki hastalık = Philippe le Bel (Güzel Philippe); babası Philippe III, kayınbabası Navarre kralı Henri I'dir.
112/ Erkek burunlu biri = Charles d'Anjou.
113/ İri yarı kişi = Aragon kralı Pierre III.

gerisinde oturan genç ise
ondan sonra kral olabilseydi,
değerler kaptan kaba geçerdi,
öteki mirasçılar için söyleyemem aynı şeyi:
Giacomo da, Federico da tahtta şimdi,
ama babalarının iyi yönlerini almamış hiçbiri.
İnsanın erdemlerinin çocuklarına geçmesine
az rastlanır; erdemleri ancak istenince
veren böyle istediği için durum böyle.
Sözlerim hem iri burunluya, hem de
onunla birlikte şarkı söyleyen Pierre'e,
Puglia ile Provence yaka silkiyor ondan.
Bitki öyle düşük ki tohumdan
Beatrice ile Marguerite değil ama,
Costanza övünebilir kocasıyla.
Şurada tek başına duran, gösterişsiz yaşayan
İngiltere kralı Henry;
çocuklarından yana o daha talihli.
Daha aşağıda yerde oturan
havaya bakan, marki Guiglielmo,
Alessandria'ya savaş ilan edince
gözyaşına boğuldu Canavese ile Monferrato."

115/ Gerisinde oturan genç = Aragon kralı Pierre III'ün oğlu Alphonse III.
117/ Kaptan kaba = babadan oğula.
119/ Giacomo da, Federigo da = Pierre III'ün çocukları.
122/ İstenince veren = Tanrı; erdemler babadan oğula geçmez, Tanrı ancak isteyene verir.
128/ Beatrice ile Marguerite = Charles d'Anjou'nun karıları.
128/ Costanza = Aragon kralı Pierre III'ün karısı; kocasıyla övünebilir çünkü kocası, oğlu Charles d'Anjou'dan daha erdemlidir.
134/ Guiglielmo = Monferrato markisi; kendisine başkaldıran Alessandria kentine savaş açar, yakalanır, bir demir kafese kapatılarak öldürülür.
136/ Canavese ile Monferrato = Guiglielmo'ya bağlı iki kasaba; işgale uğrayınca halkları gözyaşına boğulur.

Sekizinci kanto

Gemiyle denize açılanların,
sevgili dostlarından ayrıldıkları günü anımsayıp
yüreklerinin ezildiği saatlerdi;
yurdundan ilk kez ayrılanların,
uzaklardan gelen, ölen güne ağlar gibi bir çan sesi
duyunca yüreklerinin burkulduğu saatlerdi;
artık sesler kesilip de,
ruhlardan biri ayağa kalkıp, elini uzatıp,
sesine kulak verilmesini istediğinde.
Elleri havada birleşmişti,
doğuya bakıyordu gözleriyle,
"Tek düşüncem sensin" diyordu Tanrı'ya sanki.
Dudaklarından dökülen "*Te lucis ante*"
öyle içten, öyle yumuşaktı ki,
kendimden geçirdi beni;
gözleri gökyüzüne çevrili ötekiler de,
inanç yüklü yumuşacık sesleriyle
sonuna dek okudu ilahiyi onunla birlikte.

3/ Saatlerdi = güneş batıyordu.
7/ Sesler kesilip de = ruhlar susmuştur.
13/ *Te lucis ante* = gece şeytanın insanın aklını çelmesini önlemek amacıyla ikindide okunan bir ilahinin ilk sözcükleri; (*Te lucis ante terminum* = gün bitmeden önce sen.)

19 Ey okur, burada iyice çevir gözlerini gerçeğe
çünkü şimdi perde ince mi ince,
ardını görmek zor değil hiç de.
22 Daha sonra o soylu topluluğun sessizce
gökyüzüne baktığını gördüm,
saygın ve solgundular, bir şey bekler gibiydiler,
25 ve gökyüzünden iki meleğin indiğini gördüm,
ellerinde alevler saçan iki kılıç vardı,
kılıçlar budanmıştı, uçları kalmamıştı.
28 Yeni açmış yapraklar gibi yeşil giysileri,
yeşil kanatların çırptıkça oluşturduğu rüzgârda
dalgalanıyordu arkalarında.
31 Biri, az üstürnüze geldi,
öteki karşı yakaya indi
ruhlar iki arada kaldı.
34 Açıkça seçiliyordu sarışın başları;
ama göremiyordum yüzlerini,
aşırı ışık köreltmişti gözlerimi.
37 "Meryem'in yanından geliyor, bu ikili"
dedi Sordello, "birazdan gelecek yılandan
vadiyi korumak görevleri."

20/ Perde = gerçeğin içerdiği anlam.
25/ İki meleğin = şeytanın oyununu bozmak için Tanrı'nın gönderdiği melekler.
27/ Kılıç = Tanrı'nın adaletinin simgesi.
28/ Yeşil = umudu simgeleyen renk; Âraf'taki ruhlar Cennet'e çıkabilmek umudunu taşırlar; Cehennem'in kapısındaki yazı ise "dışarıda bırakın her umudu" der; Bkz Cehennem III(9).
36/ Aşırı ışık = meleklerin yüzleri çok parlaktı.
38/ Sordello = Bkz Âraf VI(74)
38/ Yılandan = şeytandan.

Yılanın nerden geleceğini bilmeyen ben
buz kestim korkudan, çevreme bakındım,
rehberimin güvenli omuzlarına yaslandım.
Sordello dedi ki: "Gelin şimdi,
büyük gölgelerin yanına varalım,
biraz konuşuruz; sevinirler görünce sizi."
Sanırım üç adım inmiştim ki,
aşağıda buldum kendimi, gölgelerden biri
bana bakıyordu, tanımak ister gibi.
Havanın kararma saati gelmişti,
ama daha önce gizlediği şeyi
seçmemi engelleyecek denli karanlık değildi.
O bana doğru geldi, ben ona doğru gittim:
saygıdeğer yargıç Nino, bilsen nasıl sevindim
lanetliler arasında olmadığını görünce.
Karşılıklı selamlaşma sona erince
yargıç sordu: "Uzak suları geçip de
ne zaman geldin bu dağın eteğine?"
"Acılar ülkesini aşıp, bu sabah geldim,
daha ilk yaşamımdayım, ama bu geziyle
ikincisini de kazanmaktayım" diye yanıt verdim.

42/ Rehberimin = Vergilius'un.
50/ Gizlediği şeyi = yargıcı; daha önce aralarındaki uzaklık Dante'nin yargıcı görmesini engellemişti.
53/ Yargıç Nino = Ugolino Visconti. Gallura'da (Sardinya) yargıçlık yapmış, yardımcısı Gomita'yı cezalandırmıştır; sık sık Floransa'ya gittiği için Dante'yi tanımış olabilir; Bkz Cehennem XXII(81).
54/ Lanetliler arasında = Cehennem'de.
56/ Uzak suları = denizi.
58/ Acılar ülkesini = Cehennem'i.
59/ İlk yaşamımdayım = canlıyım.
60/ İkincisini de kazanmaktayım Cennet'e gidebilecek durumdayım.

61 Verdiğim yanıtı işitince,
Sordello da, o da şaşırıp kaldı,
bir adım geri attılar,
64 Biri Vergilius'a döndü, yerde oturan birine
seslendi öteki: "Currado çabuk gel!
Tanrı'nın işini gör, gel de."
67 Sonra bana döndü: "Aklından geçenleri
bizlerden saklamasını bilene
duyman gereken saygı adına dinle sözlerimi,
70 büyük dalgaların ötesine geçtiğinde,
Giovanna'ma benim için dua etmesini söyle
masumların dileklerine kulak veren yere.
73 Anası beyaz çatkıyı çıkardı çıkaralı,
sanırım sevmiyor artık beni,
bu gidişle çok arayacak çatkıyı.
76 Bakışlar, dokunuşlar körüklemeden de,
kadında aşk ateşinin yandığını
gösterir başa çatılan çatkı.
79 Milanoluların engereği,
Gallura horozu gibi
yakışmayacak gömüldüğü yere."

62/ Şaşırıp kaldı = Dante'nin canlı olduğunu anlamışlardır.
65/ Currado = Villafranca markisi Corrado Malaspina.
68/ Saklamasını bilene = Tanrı'ya.
70/ Büyük dalgaların ötesine geçtiğinde = Araf'ı çevreleyen denizi geçtiğinde.
71/ Giovanna = yargıcın kızı.
72/ Kulak veren yere = Tanrı'ya.
73/ Beyaz çatkı = dulluk simgesi.
73/ Çıkardı çıkaralı = Nino Visconti'nin karısı Beatrice, kocasının ölümünden sonra Galeazzo Visconti ile evlenir.
75/ Çok arayacak çatkıyı = Beatrice'nin ikinci kocası Milano'dan sürülür, karısıyla birlikte Ferrara'ya sığınmak zorunda kalır.
76/ Bakışlar dokunuşlar = seven kişinin bakışları dokunuşları.
79/ Milanoluların engereği = Visconti (Galeazzo) ailesinin arması.
80/ Gallura horozu = Gallura'lı Visconti'lerin (Nino) arması.

Bu sözleri söylerken, gönlünde
için için yanan haklı tutku
yüzüne vuruyordu.
Merak dolu gözlerimle göğe bakıyordum,
dingile daha yakın tekerlek gibi
daha ağır yol alan yıldızları izliyordum.
Rehberim dedi ki: "Oğul, nereye bakıyorsun öyle?"
Dedim ki: "Burada kutbu tutuşturan
şu üç meşaleye bakıyorum."
Bunun üzerine dedi ki:
"Sabah gördüğün dört parlak yıldız aşağıya indi,
onların yerini bunlar aldı şimdi."
Bu sırada Sordello onu kendine doğru çekti,
"Bakın düşmanınız orada!" dedi,
ve ustanın bakması için parmağını uzattı.
Küçük vadinin önü açık kesiminde
bir yılan vardı, Havva'ya acı meyvayı
veren, belki de bu yılandı.
Otların çiçeklerin arasında sürünüyordu,
arada başını geri çeviriyor
perdahlar gibi sırtını yalıyordu.

87/ Daha ağır yol alan yıldızlar = kutuptaki yıldızlar.
88/ Rehberim = Vergilius.
90/ Üç meşale = üç tanrılbilimsel erdem; Bkz Araf VII(34).
92/ Dört parlak yıldız = dört ana erdem. Bkz Araf I(23).
96/ Ustanın = Vergilius'un.
98/ Bir yılan = şeytan
98/ Acı meyve = Âdem ile Havva'nın Cennet'ten kovulmalarına yol açan yasak meyve.

Atmacaların gökten nasıl havalandıklarını
görmedim, atlıyorum bu konuyu;
onları gördüğümde havada uçuyorlardı.
Duyunca yeşil kanatların havayı yarışını
yılan kaçtı; ve melekler yukarıya, yerlerine
döndüler geldikleri gibi.
Yargıç çağırınca yanına gitmiş olan gölge
bütün bu saldırı süresince,
ayırmamıştı benden gözlerini.
"Dilerim, seni yukarılara götüren meşale
Cennet'e erişmene yeterli
iyi niyet bulur sende" diye girdi söze,
"Val di Magra'ya ya da o yöreye
ilişkin doğru bilgilerin varsa söyle,
çünkü oranın ileri gelenlerindenim ben de.
Adım Currado Malaspina, ailenin büyüğü değil
soyundan geleniyim, aileme büyük sevgi besledim,
şimdi burada arınmakta sevgim."
"Ne yazık ki" dedim, "hiç gitmedim
sizin oralara; ama ününüzün erişmediği
yer mi var Avrupa'nın içinde?

103/ Atmacaların = meleklerin.
115/ Val di magra = Malaspina ailesinin topraklarının bulunduğu Lunigiana'da Magra vadisi.
118/ Currado Malaspina — Corrado Malaspina'nın, 1294'te ölen aynı adlı (Corrado Malaspina) torunu.

Evinizin saygın ünü öyle onur katıyor ki
senyörlere de ülkeye de,
herkes biliyor orayı adım atmasa bile:
yukarılara çıkma tutkum adına ant içerim ki,
saygın ardıllarınız keselerine de,
kılıçlarına da sahip eskisi gibi.
Kötü bir yönetici dünyayı yönünden çevirdiğinde
alışkanlıkları, yapıları
yanlış yoldan uzak tutuyor onları."
O dedi ki: "Gidebilirsin şimdi,
çünkü yukarının kararı değişmezse,
Koç'un dört ayağıyla kavrayıp sardığı
yatakta güneş yedi kez yatmadan önce,
bu karar başının orta yerine
perçinlenecek, başkalarının sözlerinden
daha güçlü çivilerle."

130/ Yönetici = papa.
134/ Yukarının = Tanrı'nın.
136/ Yedi kez yatmadan önce = yedi yıl geçmeden.
138/ Perçinlenecek = Malaspina ailesinin Dante'ye göstereceği konuksever-liğe gönderme yapılıyor.

Dokuzuncu kanto

Yaşlı Tithonos'un sevgilisi,
güzel dostunun kollarından ayrılmış,
doğunun balkonunda ağarmaya başlamıştı;
alnında takılar ışıldıyordu
kuyruğuyla insanları sokan
soğuk hayvanı çağrıştırıyordu;
gece ise bulunduğumuz yerde
iki adım atmıştı yükselişinde,
üçüncü adım için kanatlarını indiriyordu;
bu sırada ben uykuya dayanamadım,
sırtımda Âdem'den kalma yükle, beşimizin de
oturduğumuz otların üstüne uzandım.
Belki de ilk derdinin etkisiyle
kırlangıcın acı acı ötmeye başladığı,
aklımızın bedenden uzaklaştığı,

1/ Tithonos = Troya kralı Laomedon'un oğlu; Tanrıça Aurora (Şafak) tarafından kaçırılmış, onunla evlenmiştir; Jüpiter Aurora'ya sonsuz gençliği verdiği için Aurora yaşlanmaz ama sevgilisi Tithonos yaşlanır.
1/ Sevgilisi = şafak.
4/ Takılar = Akrep takımyıldızının yıldızları.
5/ Kuyruğuyla insanları sokan = akrep.
7/ Bulunduğumuz yerde = Araf'ta.
8/ İki adım atmıştı = iki saat geçmişti
11/ Yükle = bedenimle; bedenin uykuya gereksinimi vardır.
11/ Beşimizin = Dante, Vergilius, Sordello, Nino, Corrado.
13/ İlk derdinin etkisiyle = Jüpiter'in Prokne'yi kırlangıca dönüştürme söylecesine göndermе yapılıyor.

tasalardan arındığı,
gördüklerinin neredeyse kehanete vardığı,
sabaha yakın saatlerdi,
bir kartal görüyordum düşümde,
boşlukta duruyordu sanki, altın sarısıydı tüyleri,
kanatları açıktı, inişe geçmeye hazırdı;
yüce kurulun kaçırttığı Ganymedes'in
arkadaşlarını bıraktığı yerde
olduğunu sanıyordum kendimin.
İçimden diyordum ki: "Belki de,
burada avlanıyor, başka bir yerde
av düşürmek istemiyor pençesine."
Sonra kartal havada biraz dönüyordu,
yıldırım gibi ürkü saçarak yere iniyordu,
kaptığı gibi beni üstteki ateşe götürüyordu.
Orada yanıyorduk sanki ikimiz de;
düşümdeki yangın öyle yakıyordu ki beni,
uykum ister istemez sona erdi.
Anası, onu Kheiron'dan kurtarıp da, Skyros'ta,
daha sonra Yunanların kaçıracakları yere
kolları arasında uyurken getirdiğinde,

17/ Kehanete vardığı = sabaha karşı görülen düşlerin gerçekleştiğine inanılırdı; Bkz Cehennem XXVI(7).
19/ Düşümde = Dante'nin Âraf'ta geçirdiği üç gece de sabaha doğru görülen bir düşle sonuçlanır.
22/ Yüce kurulun = tanrıların.
22/ Ganymedes = Jüpiter'in İda dağında sürüsünü otlatırken görüp, tanrılara içki sunması için, kartalı aracılığıyla Olimpos'a kaçırdığı delikanlı.
30/ Ateşe = dönemin inancına göre atmosferle ay yuvarı arasında var olduğuna inanılan ateş yuvarı.
34/ Kheiron = Kentaurların (at adamlar) en ünlüsü, en bilgilisi. Akhilleus'u yetiştirmiştir; Akhilleus'un anası Thetis, oğlunun Troya savaşına katılmasını engellemek için onu Kheiron'dan kaçırarak Skyros adasına getirip kadın kılığına sokar; ama yine de Ulikses'le Diomedes onu bulup kaçırırlar.
34/ Skyros = Ege denizinde bir ada.
35/ Yunanlar = Ulikses ile Diomedes.

Akhilleus gözlerini açıp da
çevrede gezdirince, nerede
olduğunu nasıl anlamadıysa;
uyku gözlerimden dağıldığında
korkup da buz kesen biri gibi
sapsarı kestim ben de.
Yanımda yalnızca desteğim vardı,
iki saati geçmişti güneş doğalı,
yüzümü denizden yana çevirmiştim.
"Sakın korkayım deme" dedi efendim;
"doğru yoldayız için rahat etsin,
gücünü boğma, bırak genişlesin.
çünkü artık Âraf'a geldin;
Âraf'ı kuşatan yalıyar karşında,
giriş kapısı yarın karnında.
Az önce, günden önce şafak sökerken
ruhun bedenin içinde hâlâ uyurken
vadiyi süsleyen çiçeklerin içinden,
bir kadın geldi, "Adım Lucia" dedi,
"izin verin de alayım şu uyuyan kişiyi,
kolaylaştırmak istiyorum gidişini."
Sordello ile soylu ruhlar orada
kaldı; o seni kucakladı, gün ağardığında
yukarı çıkarttı; onu izledim ben de.

Buraya bıraktı seni, ama gitmeden önce
açık kapıyı gösterdi güzel gözleriyle;
sonra gitti, uykun da gitti onunla birlikte."
Nasıl kuşkusu sona ererse,
korkusu güvene dönüşürse,
gerçeğe ulaşan kişinin, öyle değişmiştim ben de;
rehberim korkumun dağıldığını görünce
yola koyuldu yamaca doğru,
ben de peşinden gittim yukarı doğru.
Ey okur, konuyu ne denli yükselttiğimi
görüyorsun, şaşırma öylèyse, görünce
biçemimin de yükseldiğini.
Yaklaştık, kayanın daha önce
bir duvar çatlağı gibi kırık
izlenimi veren gediğine vardık;
bir kapı gördüm, dibindeki rengârenk
üç basamakla çıkılıyordu kapıya
bir de, tek söz söylemeyen bir kapıcı vardı.
Daha çok açınca gözlerimi, onun en üst basamakta
oturduğunu gördüm, yüzü ışıl ışıldı,
öyle ki, gözlerim kamaşmıştı;
elinde yalın bir kılıç vardı,
öyle güçlü yansıtıyordu ki ışınları
kaç kez bakmaya kalktım, bir işe yaramadı.

67/ Rehberim = Vergilius.
70/ Yükselttiğimi = artık Âraf'a gelinmiştir.
72/ Biçemimi de yükselttiğimi = Cennet'e giden yolun başına geldiği için, Dante bundan böyle biçemini de daha yetkin kılması gerekeceğini vurguluyor.
76/ Bir kapı = Âraf'ın kapısı; kapı çok dar olduğu için Dante ilkin kayanın çatlağı sanmıştır; çünkü hayata götüren kapı dar ve yol sıkışıktır ve onu bulanlar azdır. Bkz *Kitabı Mukaddes*, *Matta'ya göre İncil* 7 (13).
78/ Kapıcı = melek.
82/ Kılıç = Tanrı'nın adaletinin simgesi.
84/ Bir işe yaramadı = gözleri kamaştığı için göremez.

"Oradan yanıt verin" diye söze girdi,
"ne istiyorsunuz, kim getirdi sizi?
Dikkat edin, yukarı çıkmak üzebilir sizi."
Ustam: "Bu işleri iyi bilen, yeri Cennet'te
bir kadın şuradan gidin, kapı o yönde,
dedi az önce" yanıtını verdi.
"Adımlarınızı güzelliğe doğru götürsün öyleyse,
durmayın, basamaklara doğru gelin!" diye
sözünü sürdürdü saygılı kapıcı.
İlerledik; ilk basamak mermerdi,
temiz mi temiz, kaygan mı kaygandı,
bir aynada gibi gördüm onda kendimi.
İkinci basamak karaya çalıyordu,
enine boyuna çatlaklarla dolu
kireçli sert bir taştan oluşmuştu.
En üstte yükselen üçüncü basamak,
sanki tutuşmuş somakiydi,
damardan fışkıran kan gibiydi.
Tanrı'nın meleğinin iki ayağı da
bu basamakta duruyordu,
melek, elmas taşı sandığım eşikte oturuyordu.

88/ Ustam = Vergilius.
89/ Bir kadın = Lucia.
94/ İlk basamak = pişmanlık basamağı; pişmanlık getiren kişinin yüreğine ayna tutması, günahlarını teker teker aklından geçirmesi gerekir; basamak beyaz mermerdir.
97/ İkinci basamak = itiraf basamağı; günahlarının bilincindeki kişinin bunları din adamına itiraf etmesi gerekir; basamağın rengi karaya (utanç rengi) çalar.
100/ Üçüncü basamak = kıvanç basamağı; günahlarını itiraf eden kişinin bunların cezasını çekmek istemesi.
101/ Tutuşmuş somaki = kırmızı; pişmanlık getiren kişinin günahlarının cezasını çekme isteğinin simgesi.

Bu üç basamağı çıktım seve seve
rehberimin peşinde, rehberim dedi ki:
"Kilidi açmasını iste, saygılı bir biçimde."
İnançla, kutsal ayaklarına attım kendimi;
hoşgörü göstermesini, kapıyı açmasını istedim,
ama üç kez göğsümü dövdüm daha önce.
O, kılıcının ucuyla alnıma yedi P çizdi,
"İçeri girince bu yaraları temizlemeyi
sakın unutma" dedi.
Üstündeki giysinin rengi
kül ya da kuru toprak rengiydi;
giysinin altından iki anahtar çekti çıkardı.
Biri altından, biri gümüştendi;
ilkin beyazla sonra sarıyla
kapıyı açtı, sevindirdi beni.
"Anahtarlardan biri yerine oturmayıp da,
kilidin içinde dönmezse gerektiği gibi,
kapı açılmaz" dedi.

105/ Elmas = kararlılık simgesi.
106/ Seve seve = günahlarından arınmak isteyen kişinin bunu isteyerek yapması gerekir.
107/ Rehberim = Vergilius.
111/ Üç kez = pişmanlık getirdiğini vurgulamak için.
112/ P = Latince *peccatum* (günah) sözcüğünün ilk harfi; yedi ana günah (böbürlenme, kıskançlık, cimrilik, öfke, oburluk, şehvet, tembellik) olduğu için yedi kez P çizilmiştir.
113/ İçeri = Araf'a.
116/ Kül rengi = alçakgönüllülük simgesi.
117/ İki anahtar = İsa'nın Petrus'a verdiği anahtarlar; göklerin anahtarlarını sana vereceğim ; Bkz *Kitabı Mukaddes, Matta'ya göre İncil* 16 (19).
118/ Altından = altın anahtar, günahları bağışlama yetkisini simgeler.
118/ Gümüştendi = gümüş anahtar din adamının günahları bağışlarken doğru karar vermesi gerektiğini simgeler.
124/ Daha değerlidir = çünkü Tanrı'nın yetkesini simgeler.

Biri daha değerlidir; ama öteki
açmadan önce çok bilgi beceri ister,
çünkü düğümü asıl o çözer.
Petrus'un anahtarları bunlar; kapıyı kapayıp da
yanılmaktansa, açıp da yanılmayı yeğle, demişti bana,
yeter ki ayaklarıma kapansın günahkârlar."
Sonra, kutsal kapıyı açıp dedi ki:
"Buyurun girin; ama bilin ki,
dönüp de arkasına bakan, dışarıda bulur kendini."
Kutsal kapının kanatları dönünce
topuk demirleri üzerinde,
öyle tiz bir ses çıktı ki,
mert Metellus götürülüp de,
elinden alındığında hazinesi,
Tarpeia bile böyle kızıp kükrememişti.
Bu ilk sese verdim kendimi,
bu tatlı sese "*Te Deum laudamus*" ilahisi
eşlik ediyordu sanki.
Duyduklarım, org eşliğinde
söylenen, kimi sözleri anlaşılan
kimi sözleri anlaşılmayan
şarkıların etkisini uyandırmıştı bende.

127/ Petrus = Bkz Cehennem I(134).
127/ Kapayıp da yanılmaktansa = sert davranmaktansa.
128/ Açıp da yanılmayı = yumuşak davranmayı.
136/ Metellus = Caesar'ın, Tarpeia kayalığında saklanan hazineye el koymasına karşı çıkan Metellus, zorla oradan uzaklaştırılır.
139/ İlk ses = içerden gelen sesler.
140/ *Te Deum laudamus* = Tanrı'yı öven bir ilahi.

Onuncu kanto

Eğri yolu doğru gösteren çarpık sevginin,
ruhları uzak kıldığı bu kapının eşiğinden
geçince kulağıma gelen sesten,
kapının yeniden kapandığını sezmiştim;
dönüp gözlerimi kapıya yöneltseydim,
bu hataya haklı bir gerekçe bulabilir miydim?
Bir yaklaşıp bir uzaklaşan dalgalar gibi,
bir o yana bir bu yana kıvrılan bir kaya
yarığından tırmanıyorduk yukarıya.
"Biraz becerikli olmak gerekir şimdi"
diye, ustam söze girdi, "hep girintileri
izlemeli, o yöne yönelmeli."
Bu yöntem ağırlaştırınca gidişimizi,
inişe geçmiş olan ay bile
yeniden yatağına girdi
biz yarıktan çıkmadan önce;
ama dağın geriye çekildiği yerde
açık havada yeniden özgürlükle

1/ Çarpık sevgi = yalnızca dünya nimetlerine yönelik sevgi; bu sevgi Araf'ın kapısının açılmaması sonucunu doğurur: Dante'ye göre insanın eylemlerini sevgi yönetir; iyi sevgi iyi eylemlere, kötü sevgi kötü eylemlere yol açar.

6/ Bu hataya = dönüp arkasına bakmaması söylenmiştir kendisine; Bkz Araf IX(132).

11/ Ustam = Vergilius.

15/ Yatağına girdi = ufukta görünmez oldu; saat on buçuk olmuştur.

19 birleştiğimizde yorulmuştum ben, ikimiz de
bilmiyorduk yolu, bir çöl yolundan bile
ıssız bir düzlüğe gelmiştik.
22 Düzlüğün boşluğa bakan kenarıyla
yükselen yamacın tabanı arasında
üç insan boyu uzaklık vardı;
25 ve genişlik hep aynıydı,
gözlerimi sağda solda göz alabildiğine
uzanan düzlükte gezdirdiğimde.
28 Ayaklarımız daha bir adım atmamıştı,
bizi çevreleyen, geçit vermeyen
dimdik kaya duvarın ak mermerden olduğunu,
31 bırakın Polykleitos'u,
doğayı bile imrendirecek
yontularla süslü olduğunu gördüğümde.
34 Yıllardır gözlerde yaşla özlenen
barış kararını yeryüzüne getiren,
kaç zamandır kapalı Cennet yolunu açan
37 melek karşımızda duruyordu,
öyle gerçekçi, öyle ustalıklı yontulmuştu ki,
konuşmadığına inanmak zordu.

24/ Üç insan boyu = beş, altı metre.
31/ Polykteitos = IO V. yüzyılın sonlarında yaşayan Yunan yontucu; ortaçağda, en önemli sanatçı sayılırdı.
35/ Barış = Tanrı ile kulları arasında barış.
36/ Kapalı = Âdem'in Cennet'ten kovulmasından bu yana Cennet insanlara yasaklanmıştı.
37/ Melek = Meryem'in İsa'ya gebe kaldığını bildirmek için yeryüzüne inen Cebrail.
39/ Konuşmadığına inanmak zordu = canlı gibiydi.

"*Ave*" diyordu sanki,
yanında, yüce sevginin anahtarını
çevirenin görüntüsü de vardı,
duruşuyla "*Ecce ancilla Dei*" der gibiydi,
balmumuna çizilen görüntünün aslını
tıpatıp yansıtması gibi.
"Aklını tek bir noktaya takma" dedi,
beni yüreğinin bulunduğu yanda
tutmakta olan sevecen usta.
Bunun üzerine başka yöne döndüm,
Meryem'in gerisinde,
rehberimin bulunduğu yerin ötesinde
kayaya kazılı bir başka sahne gördüm;
Vergilius'un önüne geçtim,
daha iyi görebilmek için o yöne gittim.
Burada aynı mermere, yapılması istenmeyen
bir işin yapılmasını engelleyen
kutsal sandığı çeken arabayla öküzler kazılmıştı.
Önde insanlar vardı; yedi bölüğe ayrılmışlardı,
gözlerim evet bunlar şarkı söylüyor diyordu,
ama kulaklarım hayır söylemiyor diyordu.

40/ *Ave* = selam (Latince).
41/ Anahtarını çevirenin = Meryem'in.
43/ *Ecce ancille Dei* = işte Tanrı'nın kulu (Latince).
47/ Yüreğinin bulunduğu yanda = solunda.
48/ Usta = Vergilius.
50/ Rehberimin = Vergilius'un.
57/ Kutsal sandık = içinde Musa'nın buyruklarının bulunduğu sandık; Davut tarafından Kudüs'e götürülmüş, bu sırada Davut sandığın önünde raks etmiştir. Bkz *Kitabı Mukaddes, Samuel* 6 ve 7.
59/ Şarkı söylüyor diyordu = kabartmalar öyle canlıydı ki, insan gerçekten şarkı söyledikleri izlenimine kapılıyordu.

Burada yer alan tütsü dumanı da,
burnumla gözlerim arasında
evet hayır tartışması doğuruyordu.
Alçakgönüllü mezmurcu, eteği toplu,
kutsal sandığın önünde raks ediyordu,
hem kral gibiydi, hem değildi bu haliyle.
Karşıdaki büyük sarayın penceresinde
Mikal vardı, ona bakıyordu
kederli, küçümseyici kadın yüzüyle.
Durduğum yerden uzaklaştım,
daha yakından bakmak için, Mikal'ın gerisinde
ışıyan bir başka öyküye.
Burada, erdemiyle Gregorio'yu
büyük utkuya ulaştıran Romalı prensin
şanlı eylemi anlatılıyordu;
imparator Traianus sözünü ettiğim:
atının dizginlerini gözü yaşlı,
acılı dul bir kadın tutuyordu.
Atlılar sarmıştı dört bir yanını,
tepelerindeki altın kartallar
rüzgârda dalgalanıyordu.

64/ Alçakgönüllü mezmurcu = mezmurları yazan Davut peygamber.
64/ Eteği toplu = çünkü üstünde din adamı cüppesi vardır.
68/ Mikal = Davut'un karısı; raks etmeyi kocasına yakıştırmadığı için üzgündür; oysa alçakgönüllü davranarak raks ettiği için Davut, Tanrı'nın gözünde büyümektedir.
73/ Gregorio = Papa Gregorio I; söylenceye göre, imparator Traianus'un dürüst yönetimini ödüllendirmek isteyen Gregorio, onun diriltilerek dünyaya dönmesini, vaftiz olduktan sonra ikinci kez ölüp Cennet'e gitmesini sağlamıştır.
80/ Altın kartallar = bayraklardaki Roma simgeleri.

Kalabalığın orta yerindeki kadın sanki:
"Senyör, yüreğim yanıyor, oğlumun kanını
yerde bırakma" diyordu.
O da kadına yanıt veriyordu:
"Dönmemi bekle"; kadın: "Senyör" diyordu
sabrı tükenmiş gibi, "geri dönmezsen peki?";
o: "Benim yerimi alan, yerine getirir dileğini";
kadın: "Sen yapmazsan üzerine düşeni,
başkasının iyiliğinden sana ne?";
o: "Yüreğin rahat etsin, buradan gitmeden önce
yerine getirmem gerekiyor görevimi:
adalet böyle istiyor, merhamet engelliyor beni."
Yeni hiçbir şey görmeyen yaratmıştı,
bizim için yepyeni, bizim için yabancı
bu görsel söyleşiyi.
Yaratıcısının bunca değerli kıldığı
bu alçakgönüllü görüntüleri
izlerken ben büyük bir keyifle,
"Bak şuradan ağır ağır" diye mırıldandı
ozan, "büyük bir kalabalık gelmekte,
onlar götürecek bizi daha üst derecelere."
Görmeye doyamadığı yeni şeyleri
gördükçe sevinen gözlerimi,
vakit geçirmeden ondan yana çevirdim.

94/ Görmeyen = Tanrı; Tanrı için hiçbir şey yeni olmadığından, yeni hiçbir şey görmez.
97/ Yaratıcısının = Tanrı'nın.
101/ Ozan = Vergilius.
102/ Üst derecelere = yukarıya.

Ey okur, Tanrı'nın borcun nasıl ödenmesini
istediğini öğrenince,
sakın umutsuzluğa düşeyim deme.
Çekilenin biçimini önemseme:
sonrasını düşün; düşün ki, cezanın en ağırı bile
sona erecek mahşer gününün ertesinde.
Söze girdim: "Usta bize doğru gelenleri
insana benzetemedim, ne olduklarını seçemedim,
öyle bulanık ki gördüklerim."
O dedi ki: "Çektikleri acının ağırlığı
yere kapaklamış bunları,
kuşkuya düştü ilkin benim de gözlerim.
Ama iyice bak karşıya, taşların dibinde
ilerleyeni iyice seç gözlerinle;
nasıl göğüslerini dövdüklerini göreceksin."
Ey akıl gözleri körelmiş,
gerisin geri giden, kendini beğenmiş,
bahtsız, zavallı Hıristiyanlar,
hiçbir şeye bürünmeden adalete kanat çırpan
melek kelebeğini oluşturmak için kozadan çıkan
tırtıllar olduğumuzu görmüyor musunuz?

105/ Ondan yana = Vergilius'tan yana.
106/ Borcun = günahların cezası.
112/ Usta = Vergilius.
124/ Bürünmeden = erdem, güç, varsıllık vb gibi yeryüzüne özgü niteliklerden soyutlanmış olarak.
125/ Melek kelebeği = ruh.

Niye yükseklerde uçuyor ruhunuz,
gelişmesi bitmemiş tırtıllar gibi
kusurlu böcekler olduğunuzu bilmiyor musunuz?
Bir tavanı ya da damı taşısın diye
kimi kez göğüsleri dizkapaklarına inen
yontu sütunlar kullanılır ve
gerçek olmayan bu acıyı gören
büyük bir üzüntüye kapılır ya; bunların da o durumda
olduğunu gördüm dikkatle bakınca.
Sırtlarındaki yükün hafif ya da ağır oluşuna
göre, az ya da çok bükülmüştü belleri:
ve duruşundan daha sabırlı olduğu belli biri,
ağlaya ağlaya: "Dayanamıyorum artık" der gibiydi.

On birinci kanto

"Ey, zorunlu olduğu için değil,
ilk yaratılarını daha sevdiği için
göklerde oturan Babamız,
her canlı saygıyla anılmalı
adını, şanını, ayrıca
gönül borcu duymalı tatlı buharına.
Ülkenin esenliği bize de ulaşmalı,
ulaşmayacak olursa, olanca çabamıza
karşın erişemeyiz biz ona.
Meleklerin *Hosanna* söyleyerek isteklerini
sana sunmaları gibi,
insanlar da sunmalı isteklerini.
Bugün de bize günlük ekmeğimizi ver,
vermezsen eğer, geriye giderler
bu çetin çölde ilerlemek isteyenler.
Nasıl bağışlıyorsak biz, bize
kötülük yapan herkesi, sen de iyiliğinle
bağışla bizi, bakmadan değerimize.

2/ İlk yaratılarını = göklerle melekleri.
3/ Babamız = Tanrı.
6/ Buharına = kutsal ruhi bu dizelerde Hıristiyanlığın üçlem (teslis) ilkesine değiniliyor: şanını (baba), adını (oğul), buharını (kutsal ruh).
10/ *Hosanna* = koru bizi (İbranice); bir ilahinin ilk sözcüğü. Bkz Araf XXIX (51).
13/ Günlük ekmeğimizi ver = ruhumuzu doyur.

Kolayca boyun eğen erdemimizi
sınamaya kalkma eski düşmanımıza karşı,
ama aklımızı çelen o düşmandan kurtar bizi.
Sevgili efendimiz, kendimiz için etmiyoruz
bu duayı, çünkü duaya gereksinme duymuyoruz,
bu dua arkada kalanlar için."
Kendileri ve bizler için böyle
iyi dilekler dile getiren bu gölgeler,
ancak düşlerde görülen yükler
altında ezilerek yürüyorlardı, döne döne
ilk çıkıntı boyunca, bezgin ve bitkin,
dünya pisliklerinden arınmak için.
Eğer orada hep dua ediliyorsa bizim için,
istekleri iyi bir kökten gelenler
burada neler demeli, etmeli onlar için?
Buraya getirdikleri lekeleri yıkamalarına
yardımcı olmalı, yıldızlı yuvarlara,
arınıp, hafifleyip de çıkmaları için.
"Umarım, adalet ve sevgi hafifletir de
birazdan sırtınızı, çırparsınız sizi gönlünüzce
yükseltecek kanatlarınızı;
merdivene giden en kısa yol hangisiyse
gösterin bize; geçit sayısı birle sınırlı değilse,
hangisi dik değil, söyleyin bize;

20/ Eski düşmanımıza karşı = şeytana karşı.
22/ Sevgili efendimiz = Tanrı.
23/ Gereksinme duymuyoruz = artık şeytana uyımaları sözkonusu değildir.
24/ Arkada kalanlar = canlılar.
25/ Bizler = insanlar.
31/ Orada = Araf'ta.
32/ İyi bir kökten gelenler = Tanrı'nın bağışladıkları.
34/ Buraya getirdikleri = dünyadan.
35/ Yıldızlı yuvarlara = yıldızlara.

çünkü benimle birlikte gelen, ne denli istese,
yine de zorlanıyor yokuş yukarı gitmede
büründüğü Âdem eti nedeniyle."
Peşinden gittiğim kişinin söylediği
bu sözlere yanıt veren sözcükleri,
kimin söylediği belli değildi;
ama şöyle diyordu biri: "Sağ kenara
gelin bizimle, bir canlının geçebileceği
geçiti bulacaksınız orada.
Gururlu boynumu ezen ve beni
yüzümü yere eğmeye zorlayan
taş engellemeseydi eğer, hâlâ yaşayan,
ama adını vermeyen şu adama
bakardım, tanıyor muyum diye,
bir de, sırtımdaki yüke acısın diye.
Latinim ben, babam ünlü bir Toscana'lı:
Guiglielmo Aldobrandesco babamın adı;
bilmem duymuş muydunuz bu adı?
Atalarımın soylu kanı, şanlı başarıları
öyle kurumlu kıldı ki beni,
ortak anamızı düşünmeden, küçük gördüm
insanları, Siena'lıların bildiği,
Campagnatico'lu çocukların bile bildiği
gibi bu yüzden oldu ölümüm.

45/ Âdem eti nedeniyle = ağırlığı nedeniyle.
46/ Peşinden gittiğim kişinin = Vergilius'un.
58/ Latinim ben = İtalyanım.
59/ Guiglielmo Aldobrandesco = Toscana'nın en güçlü senyörlerinden (Siena) biri ve burada konuşan Omberto'nun babası.
60/ Duymuş muydunuz bu adı = alçakgönüllük göstergesi bir soru, çünkü Aldobrandesco çok ünlü bir kişiydi.

Adım Omberto: bana zarar vermekle yetinmedi
kurum, bütün yakınlarım da aynı çileyi
çekti aynı neden yüzünden.
Bu nedenle taşıyorum burada bu yükü, yaşarken
hoşnut edemediğim Tanrı'yı hoşnut edinceye dek
ölüler ülkesinde, bu eziyet sürecek."
Başımı öne eğmiştim onu dinlerken,
içlerinden biri, konuşan değil başka biri,
taşıdığı yükün etkisiyle sendeledi,
beni görüp tanıdı, bana seslendi,
iki büklüm onlara eşlik etmekte olan benden
ayırmıyordu hiç gözlerini.
Dedim ki: "Agobbio'ya onur getiren,
Parislilerin minyatür dedikleri sanata onur veren
Oderisi değil misin sen?"
"Kardeş, Franco Bolognesi'nin fırçasının değdiği
kâğıtlar daha güleryüzlü şimdi" dedi;
"artık onurun çoğu onun, azı benim.
Yaşarken böyle saygılı olmayı bilemedim,
çünkü büyük bir üstünlük hırsı
olanca benliğimi sarmıştı.

67/ Omberto = Omberto Aldobrandesco; 1259'da Campagnatico'da Siena'lılarca öldürülmüştür.
79/ Agobbio = Umbria'daki Gubbio kasabası; Romalılar Eugubium derdi.
81/ Oderisi = XIII. yüzyıl sonlarının, en önemli minyatür sanatçılarından biri; Bologna okulundandır; onun da, Franco Bolognesi'nin de yapıtları günümüze ulaşmamıştır.
82/ Franco Bolognesi = Oderisi'nin öğrencisi minyatür sanatçısı; Dante'nin küçük bir sanat dalı sayılan minyatürü ele alarak, çok ünlü olmayan sanatçıları örnek vermesi ilginçtir; küçük sanatçıyla büyük turku arasındaki bağlantıyı vurgulamak istemiş olabilir.

88 Burada ödeniyor bu tutkunun cezası,
günah işlenilen yerde Tanrı'ya dönmeseydim,
inan buraya bile gelemezdim.
91 Ey insan yeteneğinin gelgeç başarısı!
Ne kısa süreli, doruklarınızın yeşili,
peşinden gelmezse eğer fırtınalı günler!
94 Cimabue resmin ustası bilirdi kendini,
oysa artık ünü karardı
Giotto aldı şimdi onun yerini.
97 Guido diye biri de, dilin onurunu aldı
adaşının elinden; ama ikisini de yerinden edecek kişi
şimdiden dünyaya gelmiştir belki.
100 Dünyada ün denilen, tıpkı bir esinti,
bir o yandan eser, bir bu yandan gelir,
yönü değiştikçe adı da değişir.
103 Ana baba demeyi öğrenmeden ölecek yerde,
yaşlanıp da ayrılırsan bedeninden,
ünün daha mı büyük olur bin yıl geçmeden?
106 Bin yıl dediğin, sonsuzluk ölçeğinde,
eşittir gökyüzünün en ağır dairesinde
göz açıp kapayıncaya dek geçen süreye.

89/ Günah işlenilen yerde = yaşarken.
90/ Buraya bile gelemezdim = Cehennem'de olurdum.
93/ Fırtınalı günler = gerileme dönemi; gerileme dönemi bir önceki dönemin değerini ortaya çıkartır.
94/ Cimabue = XIII. yüzyılın en önemli ressamlarından (1240-1302)
96/ Giotto = XIII. yüzyılın en önemli ressamlarından (1267-1337); Dante'nin de portresini yapmıştır.
97/ Guido = şair Guido Cavalcanti; Dante'nin arkadaşı; Bkz Cehennem X(63).
98/ Adaşının = şair Guido Guinizelli.
98/ Yerinden edecek kişi = Dante kendisini vurguluyor olabilir.
107/ Gökyüzünün en ağır dairesi yıldızların bulunduğu daire; yüz yılda bir derece döndüğüne inanılıyordu.

Önümde ağır adımlar atanın,
dillerden düşmezdi adı Toscana'da,
şimdi adını mırıldanan yok Siena'da;
senyörüydü oranın, bugün ne denli alçaksa,
o günlerde o denli görkemli Floransa'nın
öfkesi üstüne boşaldığında.
Sizin ününüzün rengi tıpkı ot rengi,
bir koyulaşır, bir açılır, topraktan çıkaran kişi
soldurur yine bu rengi."
Dedim ki: "Doğru sözlerin yüreğimi
rahatlattı, içindeki irini boşalttı,
peki, az önce sözünü ettiğin kimdi?"
"Adı Provenzan Salvani" diye yanıt verdi;
"burada bulunmasının nedeni
Siena'yı avucunun içine almayı düşlemesi.
Dinlenmeden böyle yürümekte, öldü öleli;
yeryüzününde kendini çok beğenenler
bedelini burada böyle ödemekteler."
Dedim ki: "Yaşamının sonunda
pişmanlık duyan bir ruh, dua edenler
kendisine yardımcı olmadıkça,

109/ Önümde ağır adımlar atan = Provenzano Salvani; 1260'da yapılan Montaperti savaşında Siena'lıların başındaydı; daha sonraColle di Val d'Elsa savaşında (1269) Floransalıların eline düşmüş, başı kesilerek öldürülmüştür; Bkz Cehennem X (88).
113/ Floransa'nın öfkesi = Montaperti savaşı.
116/ Bir koyulaşır bir açılır = güneşin otları sarartması gibi, insanın ünü de azalır; Dante sık sık Tanrı ile güneş arasında koşutluk kurar.
119/ İçindeki irini = kurumluluğu.
123/ Avucunun içine almayı düşlemesi = tek başına egemen olmak istemesi.

yaşadığı süreye eşit bir süre
aşağıda beklemek zorundaysa,
kim izin verdi onun buraya gelmesine?"
Dedi ki: "Saygın bir yaşam sürerken keyfince,
bir yana bıraktı utanmayı,
Campo di Siena'da kendini ortaya attı,
Charles'ın zindanında çürüyen arkadaşını
kurtarmak için, hiç gocunmadı,
dilencilik yapmayı göze aldı.
Artık susuyorum; sözlerimin üstü kapalı,
ama çok geçmeden, yanındakiler
sağlayacak anlamanı.
Ona sınırlarımızı, bu davranışı açtı."

131/ Aşağıda = Âraf'ın giriş bölümünde.
132/ Buraya gelmesine = Salvani 1269'da öldüğüne göre, ölümünden bu yana 31 yıl geçmiştir, yaşadığı süre boyunca aşağıda beklemeden buraya gelmiştir.
136/ Charles = Charles d'Anjou.
138/ Dilencilik yapmayı göze aldı = Salvani'nin Umea (ya da Mino dai Mini) adlı arkadaşı Tagliacozzo savaşında Charles d'Anjou'nun eline düşünce, Salvani arkadaşının kurtulması için Siena meydanında halktan kurtarmalık parası toplar.
141/ Sağlayacaklar anlamanı = yanındakiler (Floransalılar) seni sürgün edince, Salvani'nin çektiklerini sen de yaşayacaksın.
142/ Bu davranışı = alçakgönüllü davranarak para toplaması.

On ikinci kanto

Sırtı yüklü bu ruhla birlikte
boyunduruk vurulu öküzler gibi yürüdüm ben de,
güzel eğitmenim izin verdiği sürece.
Ama: "Bırak onu ilerle; çünkü yelkenleriyle,
kürekleriyle, herkesin elinden geldiğince
kayığını yürütmesi gerekir bu yerde" dediğinde;
hâlâ düşünceli olsa bile kafamın içi,
doğrulttum bedenimi,
yürümeye elverişli konuma geldim.
Ustamın adımlarını izledim
büyük bir istekle peşinden gittim,
uçar gibi yürüyorduk artık ikimiz de;
ustam dedi ki: "Aşağıya çevir gözlerini,
görürsen ayaklarının nerede gittiğini,
güvencede bilirsin kendini."
Toprağa gömülü ölülerin üstündeki
mezar taşlarına nasıl yeryüzündeki
kimlikleri kazınırsa

1/ Sırtı yüklü bu ruh = Oderisi.
3/ Güzel eğitmenim = Vergilius.
6/ Kayığını yürütmesi = anınması.
7/ Düşünceli olsa bile = gelecekte sıkıntılı günler yaşayacağını öğrenen Dante düşüncelidir; Bkz Araf XI (140).
10/ Ustamın = Vergilius'un.
13/ Ustam = Vergilius.
16/ Toprağa gömülü ölüler = toprağa gömülmeyip yakılan, kilise duvarına gömülen ölüler de vardı.

19 yaşasın diye anıları, canlanan anılar
nasıl yeniden gözyaşına boğarsa
duyarlı ruhları, ben de dağın dışına
22 uzanan yolun bir baştan bir başa,
gözleri daha da okşayan yontularla
kaplı olduğunu gördüm.
25 Her yaratıktan daha soylu yaratılanın,
bir kenardan şimşekler saça saça
gökyüzünden indiğini gördüm.
28 Sırtına yediği okla, olanca ağırlığıyla
bir kenarda yatan, ölümün soğukluğunda
Briareus'u gördüm.
31 Thymbraios'u gördüm, ellerinde silahları
babalarının çevresinde, devlerin organlarını
gözleyen Pallas ile Mars'ı gördüm.
34 Büyük kulenin dibinde, Şenar'da
kendisiyle birlikte aynı onuru paylaşanlara
şaşkın şaşkın bakan Nemrud'u gördüm.

25/ Her yaratıktan daha soylu = Lucifer (şeytan). Bkz Cehennem III(7).
30/ Briareus = devlerin en irisi; Bkz Cehennem XXXI(98)
31/ Thymbraios = tanrı Apollon'un bir başka adı; (Thymbra'daki Apollon tapınağından türetilmiştir.)
32/ Babalarının = Jüpiter'in.
32/ Devlerin organlarını = tanrılara karşı savaşıp, Jüpiter'in yıldırımlarına yenik düşen devlerin (Titanların) organlarını.
33/ Pallas = tanrıça Athena (Latincesi Minerva).
33/ Mars = savaş tanrısı; Yunan mitolojisindeki Ares'in karşılığı.
34/ Büyük kulenin = Babil kulesinin.
34/ Şenar = Babil kulesinin yapıldığı yer; *Kitabı Mukaddes*. Dicle ile Fırat arasında olduğunu belirtir. Bkz Kitabı *Mukaddes*, *Tekvin* 11(8-9).
35/ Aynı onuru paylaşanlara = gökyüzüne erişecek bir kule yaptırmak isteyenlere.
36/ Nemrud = Babil'in ilk kralı; şaşkın şaşkın bakmaktadır çünkü kulesi yıkılmıştır; Bkz Cehennem XXXI (76).

Ey Niobe, yolun kenarında,
öldürülen yedi kız yedi oğlan çocuğunla
seni, bilsen ne büyük üzüntüyle gördüm.
Ey Saul, seni orada, bir daha
ne yağmur ne de çiy yüzü gören Gilboa'da
kendi kılıcının üstünde ölü gördüm!
Ey çılgın Arakhne, kötülüğün
için dokunan kumaşın kıvrımlarında, seni üzgün
ve artık yarı örümcek gibi gördüm.
Ey Rehoboam, kimseyi tehdit etmiyorsun
burada, ama peşine kimsenin düşmediği
bir arabada, korku içinde gidiyorsun.
Sert döşeme tanıklık etmekte,
Alkmaion'un o uğursuz mücevher için
anasına ödettiği bedele.
Sanherib'in çocuklarının, tapınakta ona
nasıl saldırdıklarını ve ölüsünü orada
bıraktıklarını da gösteriyordu döşeme.

37/ Niobe = Thebai kraliçesi; yedi oğlu yedi kızı, anaları Latona'nın isteğine uyan Apollon ile Diana tarafından öldürülmüştür.
40/ Saul = İsrail oğullarının ilk kralı; Gilboa dağında Filistilere yenilir, kendi kılıcının üzerine düşerek ölür. Bkz *Kitabı Mukaddes, 1. Samuel* (31); Saul'un ölümü üzerine Davud "Ey Gilboa dağları üzerinizde ne yağmur ne çiy olsun" der; Bkz *Kitabı Mukaddes, 2. Samuel* 1(21).
43/ Arakhne = Minerva'ya karşı geldiği için örümceğe dönüştürülen Lydia'lı dokumacı, nakışçı kız; Bkz Cehennem XVII(17).
46/ Rehoboam = Süleyman peygamberin oğlu; vergi toplamaya gönderdiği Adoram'ın taşlandığını öğrenince korkuya kapılıp, cenk arabasına binerek kaçar; Bkz *Kitabı Mukaddes, 1. Krallar* 12(11-8).
50/ Alkmaion = Argoslu Amphiaraos ile Eriphyle'nin oğlu; öleceğini bildiği Thebai savaşına katılmamak için saklanan kocasını bir mücevher karşılığında ele veren anasını öldürür; Bkz Cehennem XX(34).
52/ Sanherib = Asur kralı; tapınakta dua ederken oğulları Adrammelek ile Şaratser tarafından öldürülür. Bkz *Kitabı Mukaddes, İşaya* 37(37-38).

55 Tomyris'in: "Kana susamışsın madem ki,
kana boğuyorum ben de seni"
diyerek Kuraş'tan aldığı öcü gösteriyordu.
58 Holofernes'in ölüm haberini
alan Asurların kaçıp gidişini,
bir de ölüyü gösteriyordu.
61 Troya yıkıntılar, küller içindeydi:
ey İlion, öyle bitkin, öyle çirkindi ki
burada yer alan görüntün!
64 Hangi fırça, hangi kalem ustasının eli
yaratmış olabilirdi, seçkin bir kişiyi
bile şaşırtan bu çizgileri?
67 Ölüler ölü gibiydi, canlılar canlı gibi:
iki büklüm giderken gördüklerimi,
gözleriyle görenler benden iyi görmemişlerdi.
70 Ey Havva'nın yavruları, kurumlanın,
başınız göklerde gidin şimdi,
gittiğiniz kötü yolu görmek için yere bakmayın!
73 Dağın çevresini dolanmıştık ve
güneş dalgın ruhumun sandığından
daha da fazla yol almıştı ki,

55/ Tomyris = İskit kraliçesi; oğlunu öldüren Pers imparatoru Kuraş'ı (İÖ 560-529) bozguna uğrattıktan sonra, kesik başını kan dolu bir kaba batırdığı söylenir.
58/ Holofernes = Bethulia'yı kuşatan Asur ordusunun komutanı; kent düşeceği sırada, geceyi birlikte geçirdiği dul bir kadın tarafından başı kesilince Asur ordusu dağılır.
61/ Troya = Truva.
62/ İlion = Troya'nın bir başka adı.

benim önümde hep büyük bir dikkatle
yürüyen kişi söze girdi:
"Başını kaldır: böyle dalgın yürüme,
sırası değil. Bak şuradaki meleğe,
bize doğru gelmeye hazırlanıyor;
bak, günün hizmetinden dönüyor altıncı hizmetçi.
Yüzünü davranışını saygı ile beze ki,
izin versin daha yukarıya gitmemize;
düşün ki, bu gün bir daha gelmeyecek geri!"
Onun zaman yitirmemem için beni uyarmasına
artık alışmıştım, bu konuda
üstü kapalı konuşmamıştı hiç benimle.
Beyazlar giyinmiş güzeller güzeli
bize doğru ilerliyordu,
yüzü titreşen sabah yıldızına benziyordu.
Önce kollarını açtı, sonra kanatlarını
ve dedi ki: "Buraya gelin, merdiven şurada,
kolayca çıkacaksınız bundan sonra.
Uyanların sayısı çok az oluyor bu çağrıya:
ey gökyüzüne uçmak için yaratılan insan,
niçin düşüyorsun en ufak bir rüzgârda?"

77/ Yürüyen kişi = Vergilius.
79/ Meleğe = her dairede günah izlerini silen bir melek vardır.
81/ Hizmetçi = saat; gün saat altıda ışıdığına, aradan altı saat geçtiğine (dönüyor altıncı hizmetçi) göre öğle olmuştur.
88/ Güzeller güzeli = melek.
89/ Sabah yıldızı = Venüs.

97 Kayanın yontulmuş olduğu yere götürmüştü bizi;
orada kanatlarını alnımda çırptı;
yolun güvenilir olduğunu söyledi.
100 Rubaconte'nin az ötesinde
iyi yöneticiler elindeki kente
kuşbakışı bakan kilisenin bulunduğu tepeye
103 çıkan yokuş gibi, sağdaki yokuşun eğimi de,
ölçülere, ölçeklere hilenin karışmadığı dönemde
yapılmış basamaklarla azaltılmıştı;
106 üstteki daireden inen yamaç burada yumuşuyordu,
ama sarp kaya hem sağdan hem soldan
bulunduğumuz yeri yalıyordu.
109 Adımlarımızı o yöne yönelttiğimizde,
"*Beati pauperes spiritu*" sesleri işitildi,
öyle güzeldi ki, anlatmaya sözcük yetmezdi.
112 Ah bu geçitler nasıl da değişikti
Cehennem'dekilerden; iniltilerle girilirdi
oradakilere, şarkılarla girdik buradakine.
115 Kutsal basamaklardan çıkmaya başlamıştık bile,
düz yolda yürürken daha önce
böyle tüy gibi duyumsamamıştım kendimi.

100/ Rubaconte = Arno ırmağı üzerinde bir köprü; bugünkü adı Ponte delle Grazie.
101/ İyi yöneticiler elindeki kent = Floransa. Dante, iyi yöneticiler diyerek Floransa'yı yönetenlerle alay ediyor.
102/ Kilise = San Miniato kilisesi.
104/ Hilenin karışmadığı dönemde = Dante, Floransa'da çok yaygın olan sahtecilik olaylarına gönderme yapıyor.
110/ *Beati pauperes spiritu* = ne mutlu ruhta yoksul olanlara (Latince); İsa'nın dağda söylediği sözlerden; Bkz *Kitabı Mukaddes, Matta'ya göre İncil* 5(3).

Bu nedenle olmalı, dedim ki:
"Usta, yorulmuyorum artık yürürken,
bir ağırlık mı kalktı üstümden?"
Yanıt verdi: "Yüzünde hâlâ görülen
belli belirsiz P'ler, silinip
gidince ilki gibi tümüyle,
ayakların yenik düşecek iyi niyetine
artık yorulmamakla yetinmeyip,
keyif de alacaksın tırmanmaktan."
Bunun üzerine, haberi olmadan
başında bir şey taşıyan, ancak başkası uyarınca
kuşku duyanlar, el yordamıyla
başını yoklayıp aradığını bulanlar,
gözün işlevini ellerine
yaptıranlar gibi yaptım ben de;
sağ elimin açık parmakları
anahtarlı meleğin alnına kazıdığı
harflerden yalnızca altısına değebildi:
ne yaptığımı gören rehberim gülümsedi.

119/ Usta = Vergilius.
122/ P'ler = Bkz Âraf IX(112).
122/ Silinip gidince ilki gibi = melek kanatlarını çırpınca ilk P (kurumlanma, kendini beğenme günahı) silinmiştir.
134/ Anahtarlı meleğin = Âraf'ın kapıcılığını yapan meleğin; Bkz Âraf IX(103).
136/ Rehberim = Vergilius.

On üçüncü kanto

Merdivenin tepesine varmıştık,
yukarı çıktıkça, günahtan arındıran dağın
ikinci kez bölündüğü yere ulaşmıştık.
Burada da bir kemer vardı,
çepeçevre dolanıyordu dağı,
yayının dar olmasıydı, öncekinden ayrıldığı.
Burada ne resim, ne de işaret vardı,
soluk taş rengine bürünmüş
yamaç da, yol da çıplaktı.
Ozan dedi ki: "Birinin gelmesini
beklersek danışmak için, çok uzun süre
bekleriz belki."
Sonra güneşe çevirdi gözlerini
birden; sola döndü gövdesini
sağ yanına abanıp dedi ki:
"Ey güzel ışık, sana güvendik de
bu yola girdik, yol göster bize,
burada nasıl gitmek gerek, öğret bize.

3/ İkinci kez bölündüğü yer = ikinci katın oluştuğu yer.
6/ Yayının dar olmasıydı = Âraf dağı hilal biçimindedir; yukarı çıktıkça dairelerin çapı daralır.
10/ Ozan = Vergilius.
16/ Güzel ışık = güneş.
18/ Burada = Âraf'ta.

dünyayı ısıtıyor, üstünde ışıyorsun;
başka bir gerekçe engellemedikçe,
ışığın hep yol göstersin bize."
Yeryüzünde bir mil tutan bir mesafeyi
içimizdeki isteğin dürtüsüyle
kısacık bir sürede almıştık ki,
bize doğru, göremediğimiz ruhların geldiğini
sezdik, saygılı sözlerle
sevgi sofrasına çağırıyorlardı bizi.
Uçarak geçen ruhlardan ilki
"*Vinum non habent*" dedi yüksek sesle,
aynı sözleri yineledi arkamızdan giderken de.
Uzaklaşıp da sesi duyulmaz olmadan önce,
"Orestes'im ben" diye bağıran bir başka ruh geçti,
o da yanımızda durmayıp gitti.
"Babam, ne diyor bu sesler?" demiştim ki,
üçüncü bir ruh çıkageldi,
"Sevin, size kötülük edenleri" dedi.
İyi yürekli usta yanıt verdi:
"İmrenme günahı kamçılanır bu dairede,
bu nedenle sevgiyle örülmüştür kırbacın ipleri.

27/ Sevgi sofrası = kıskançlığın, imrenmenin karşıtı.
29/ *Vinum non habent* = şarapları yok (Latince); Galile'nin Kana kentinde yapılan bir düğünde Meryem, İsa'ya bu sözleri söyleyince (şarapları yok), İsa küplerdeki suyu şaraba dönüştürür; Bkz *Kitabı Mukaddes, Yuhanna'ya göre İncil* 2(1-10).
32/ Orestes = Agamemnon'un oğlu; babasının öcünü almak için arkadaşı Pylades'le birlikte Argos'a gelen Orestes tutuklanır; Pylades, krala kendisinin Orestes olduğunu söyleyerek arkadaşını kurtarmak, onun yerine cezaya çarptırılmak ister.
36/ Sevin size kötülük edenleri = İncil'den alınma sözler; Bkz *Kitabı Mukaddes, Matta'ya göre İncil* 5(44) ve *Luka'ya göre İncil* 6(27).
37/ İyi yürekli usta = Vergilius.
39/ Kırbacın ipleri = günahkârlara gösterilecek erdem ve iyilik örnekleri.

Kırbacın tam karşıtıdır dizginin sesi;
bağışlama yerinin eşiğine gelmeden önce
sanırım duyacaksın o sesi de.
Gözlerinle havaya bak dikkatle,
oturan insanlar göreceksin önümüzde,
tümünün de sırtı kayaya dayalı."
Bunun üzerine gözlerimi dört açtım,
önüme baktım, taş rengi harmaniyelere
bürünmüş gölgeler seçtim
Biraz daha gidince "Meryem dua et bizim için!",
"Mikail sen de", "Petrus sen de!",
"Ermişler siz de!" diyen sesler işittim.
Sanmam ki günümüzde, yüreği
orada gördüklerimden etkilenmeyecek denli
katı bir insan olsun yeryüzünde;
açık seçik görebilecek gibi
yaklaşınca görüntülerine,
acıdan yaşlar doldu gözlerime.
Kaba bir telise bürünmüşlerdi,
her biri bir arkadaşının omzuna dayanmıştı,
hepsi birlikte kayaya yaslanmışlardı.
Bağışlama günleri kilise önlerinde
başlarını birbirlerine eğip de dilenen,
yalnızca sözcüklerin sesiyle değil,

40/ Dizgin = insanın günah işlemekten kaçınma isteği.
41/ Bağışlama yeri = imrenme günahlarının bağışlandığı yer; üçüncü kata çıkılan yer.
50/ Mikail = Bk: Cehennem VII (11).
50/ Petrus = Bk: Cehennem I (134).
51/ Diyen sesler işittim = Meryem'e ve ermişlere dua eden sesler.
61/ Bağışlama günleri günahların bağışlanması için kilise önünde dua edilen günler.

ses denli etkili görünüşleriyle de
acıma uyandırmayı deneyen,
aç susuz körlere benziyorlardı.
Güneşin körlere ulaşmaması gibi,
burada da göklerin ışığı
bu gölgelere göstermiyordu kendini;
çünkü demir bir iplikle delinip dikilmişti
gözkapakları, tıpkı yerinde durmayan
yabani atmacaların dikili gözleri gibi.
Beni görmeyenleri görerek yürümek, bence
onları aşağılamak demekti;
bilge danışmanıma döndüm bu nedenle.
Sessizliğin anlamını iyi bilen bilge,
soru sormamı beklemedi, şunları dedi:
"Konuş ama az söyle, öz söyle."
Vergilius yanımda, çıkıntının aşağıya
düşülebilir yanından yürüyordu,
hiçbir korkuluk yoktu o yanda;
dini bütün gölgeler öteki yandaydı,
gözyaşları büyük basınç yapıyordu
korkunç dikişlere, sırılsıklam olmuştu yanakları.
Onlara doğru: "Ey, yöneldikleri ışığı
göreceklerinden kuşku duymayan ruhlar"
diye söze girdim, "dilerim yüce bağışlayıcı

72/ Yabani atmacaların = daha eğitilmemiş atmacaların; atmacaları kolayca eğitebilmek için gözkapakları dikilir, geçici bir süre görmeleri engellenirdi.
75/ Bilge danışmanıma = Vergilius'a.
76/ Bilge = Vergilius
81/ O yanda = Dante'nin sağı.
82/ Öteki yanda = solda.
83/ Büyük basınç yapıyordu = gözyaşları o kadar boldu ki, dikili gözkapaklarının arasından sızarak yanaklara akıyordu.
85/ Yöneldikleri ışığı = Tanrı'nın ışığı.
87/ Yüce bağışlayıcı = Tanrı.

88 vicdanınızın köpüğünü götürür de birazdan,
bellek ırmağınız
artık tertemiz akar oradan,
91 içinizde Latin varsa adını bağışlarsanız,
beni sevindirir, hoşnut kılarsınız;
bunu bilmem, onun için de yararlı olur bakarsınız."
94 "Kardeş, buradakilerin her biri
gerçek bir kentin kentlisi,
İtalya'da sürgün yaşamış birini arıyorsun sen belli ki."
97 Bu yanıt, bulunduğum yerin
az ötesinden gelmişti;
sesimi duyurabilmek için o yöne ilerledim.
100 Ruhların arasında, konuşmamı bekler gibi
bir ruh vardı, körler gibi çenesini kaldırmıştı
"Nasıl?" demek ister gibi.
103 "Yukarı çıkmak için günahtan arınan ruh" dedim,
"bana sen yanıt verdinse
memleketinle adını da söyle."
106 "Siena'lıyım" diye yanıt verdi, "bunlarla birlikte
günahlarımdan arınıyorum, bizi bağışlaması gerekene
gözyaşı döküp yakarıyorum.
109 Sapia olsa da adım, akıllı olamadım
kendi mutluğumdan çok başkasının
yıkımından tat aldım.

88/ Vicdanınızın köpüğünü = günah izlerini; köpük suyun temiz olmadığını gösterdiğine göre, vicdandaki köpük de vicdanın günah izleri içerdiğini gösterir.
91/ Latin = İtalyan.
95/ Gerçek bir kent = Tanrı'nın kenti.
103/ Yukarı = üst kata.
109/ Sapia = Ghinbaldo Saracini'nin karısı, Provenzan Salvani'nin (Araf XI(109) halası.
109/ Sapia olsa da adım = Sapia adının Latince *sapiens* (akıllı, bilgili) sözcüğünden türediği vurgulanıyor.

Seni kandırdığımı sanma sakın,
dinlersen dediklerimi, ne çılgın olduğumu anlarsın
ömrümün eğrisi inişe geçtiğinde.
Bizimkiler düşmanla savaşıyordu Colle'de,
Tanrı'ya dua ediyordum ben de,
yapmak istediğini yapsın diye.
Bizimkiler bozguna uğradılar,
kaçmak zorunda kaldılar; kaçtıklarını görünce
daha önce bilmediğim bir mutluluk yaşadım;
küstah yüzümü göklere doğru kaldırdım,
'Senden korkmuyorum artık!' diye Tanrı'ya bağırdım,
tıpkı hava açınca, böyle yapan karatavuk gibi.
Tanrı ile aram düzelsin istedim,
yaşamının son döneminde;
eğer Pier Pettinaio anımsayıp da beni
büyüklük göstermeseydi,
kutsal dualarında adıma yer vermeseydi,
ceza borcum sona ermemiş olurdu daha.
Peki, sen kimsin? Durumumuzu sora sora
bizimle yürüyorsun, soluk alıp veriyorsun
konuşurken, üstelik görüyorsun."

114/ Ömrümün eğrisi inişe geçtiğinde = otuz beş yaşını geçince; Bkz Cehennem I(1); olgunluk çağında yapılan hatalar bağışlanamaz (ne çılgın olduğumu anlarsın).
115/ Bizimkiler düşmanla savaşıyordu Colle'de = Sienalılar Colle Val d'Elsa'da Floransalılarla çarpışır ve yenilgiye uğrarlar (1269).
117/ Yapmak istediğini yapsın = yenilgiye uğratsın.
123/ Hava açınca = kışın hava açınca; İtalya'nın Toscana ve Lombardia bölgelerinde kışın güneşli günlerine karatavuk günleri denir; güneş açınca karatavuk salına salına dolaşır.
126/ Pier Pettinaio = Pettinaio (tarakçı) sanıyla tanınan, iyilikseverliğiyle ünlü Pietro da Campi.
129/ Sona ermemiş olurdu daha = buraya gelemezdim.

"Benim gözlerim de" dedim, "kapanacak burada,
ama uzun süre değil, çünkü imrenerek bakıp da
işledikleri günah ağır değil.
Alt dairede çekilenlerin doğurduğu korku
daha çok ürkütüyor ruhumu,
şimdiden ezilir gibiyim o yükün altında."
Dedi ki: "Yine ineceksen aşağıya,
kim getirdi seni buraya, bizlerin arasına?"
Dedim ki: "Yanımda duran, ağzını açmayan kişi.
Canlıyım ben; ey seçilmiş ruh, yeryüzünde
ölümlü adımlarımı senin için de
atmamı istersen çekinme, ne istiyorsan söyle."
"Bu duyduklarım benim için yepyeni" dedi,
"Tanrı'nın seni sevdiğinin göstergesi!
Ara sıra dualarınla yardımcı ol bana.
Toscana topraklarına adım attığında,
en büyük isteğin adına
senden dileğim, beni anımsatman ardıllarıma.
Umudunu Talamone'ye bağlayan beyinsizler arasında
göreceksin onları, Diana'yı bulma
uğrunda umut tüketmekteler;
ama bu işten en çok zarar görecek, amiraller."

135/ Günah ağır değil = Dante kendisinin de imrenme günahı işlediğini kabul ediyor.
141/ Ağzını açmayan kişi = Vergilius.
142/ Seçilmiş ruh= Araf'a kabul edilmiş ruh.
149/ En büyük isteğin adına = ruhunun kurtuluşu adına.
151/ Talamone = bir kıyı kasabası; Sienalılar, Tiren denizinde bir liman kurmak amacıyla, 1303 yılında sekiz bin altın karşılığında burayı satın alır.
151/ Beyinsizler = Siena'lılar.
152/ Diana'yı bulma = Siena'nın altından geçtiği sanılan Diana adlı ırmağa ulaşmak için kazılar yapılmış ancak sonuç elde edilememiştir.
154/ Zarar görecek amiraller = liman kurulup da, denizcilik gelişirse amiral olmayı düşleyenler.

On dördüncü kanto

"Ölüm uçuşunu öğrenmeden önce
dağınızda dolaşan, canı isteyince
gözlerini açıp kapatan bu insan da kim?"
"Bilmiyorum, bildiğim yalnız gelmediği;
sen daha yakınsın, sen sor kimliğini,
güleryüzlü davran ki, yanıtlasın isteğimizi."
Sağında başbaşa vermiş iki ruh
böyle diyordu benimle ilgili;
başlarını doğrulttular, konuşmak için benimle,
şunları dedi biri: "Ey, gökyüzüne
hâlâ bedenine gömülü giden ruh,
acıyıp da halimize, ne olur kimliğini söyle
bize, nereden geldiğini de;
sana tanınan bu ayrıcalık şaşırttı bizi,
daha önce görülmemişti hiç örneği."

1/ Ölüm uçuşunu öğrenmeden önce = ruh bedenin ağırlığından kurtulmadan önce.
7/ İki ruh = ruhlardan biri Romagna bölgesindeki Bertinoro'nun senyörü Guido del Duca, öteki ise Calboli senyörü Rinieri dei Paolucci'dir; ilki krallık yandaşı, ikincisi papalık yandaşıdır.

Dedim ki: "Toscana'nın orta yerinden,
Falterona'dan doğan bir akarsu geçer,
yüz milden daha uzun akıp gider.
Bu bedeni onun kıyılarından getirdim:
kim olduğumu söylemem boşa gider;
çünkü yeterince ünlü değil kimliğim."
"Eğer doğru anladımsa dediğini,
sözünü ettiğin, Arno nehri"
diye yanıt verdi az önce konuşan ruh.
Şunları dedi öteki ruh:
"Suyun adını niçin gizledi, sanki
ürkünç bir şeyden söz eder gibi?"
Bu sorunun sorulduğu gölge yanıt verdi:
"Bilmiyorum, ama keşke
yerin dibine batsa bu vadi;
Peloro'nun koptuğu dağların göğe yükseldiği,
bütün tepelere tepeden bakan tepedeki
kaynağından, gökyüzünün

17/ Falterona = Floransa'nın kuzey doğusunda, Toscana Apeninlerinin en yüksek tepelerinden biri; Arno ile Tevere (Tiber) ırmaklarının kaynakları buradadır.
17/ Bir akarsu = Dante'nin kenti Floransa'dan da geçen Arno.
18/ Yüz milden daha uzun = Arno'nun uzunluğu yüz elli mili bulur.
19/ Onun kıyılarından = Floransa'dan.
21/ Yeterince ünlü değil kimliğim = bu gezinin yapıldığı 1300 yılında Dante yeterince ünlü değildir; *İlahi Komedya*'yı yazmamıştır daha.
24/ Az önce konuşan ruh = Guido del Duca.
25/ Öteki ruh = Rinieri dei Paolucci.
31/ Peloro'nun koptuğu dağlar = Sicilya'daki Peloro dağının koptuğu (İtalya'daki) Apeninler; Dante, Sicilya'nın İtalya'dan kopmuş olduğu görüşüne katılıyor.
33/ Gökyüzünün denizden aldığını dengelemek = güneşin etkisiyle buharlaşan deniz suyunu dengelemek.

denizden aldığını dengelemek,
ırmakların taşıdıklarına erişmek
için ulaştığı kıyıya dek
herkes, kötü gelenekler ya da yöreye çöken
uğursuzluk nedeniyle düşman bilir erdemi,
kaçar ondan yılandan kaçar gibi:
bu vadinin mutsuz insanları,
öyle değiştirdi ki özelliklerini,
sanırsınız Kirke otlatmış onları.
İnsan besini yerine palamut tanesi
yemesi gereken pis domuzların içinden
geçer, ırmağın cılız başlangıcı.
Sonra aşağılara inerken,
güçlerinden çok havlayan encikler görür,
küçümser onları, yüzünü döndürür.
Aşağılara süzülür; büyüdükçe
kurda dönüşmüş köpekler görür
bu lanetli, bahtsız ırmak.
Daha derin boğazlara indiğinde
kurnaz mı kurnaz tilkiler bulur önünde,
olanaksızdır bunları faka bastırmak.
Duyanlar olsa da konuşacağım; gerçekçi
bir ruhun bana söylettiğini, buradaki
anımsarsa ilerde, yararı olur onun için de.

42/ Kirke = insanları hayvana dönüştüren büyücü tanrıça; Bkz Cehennem XXVI(92).
44/ Pis domuzların içinden = Casentino halkı; Guido del Duca Arno vadisinde oturanları aşağılıyor konuşmasında.
47/ Encikler = Arezzo halkı.
50/ Kurda dönüşmüş köpekler = Floransa halkı.
53/ Tilkiler = Pisa halkı.

Azgın ırmağın kıyısında gözlerimin önünde
torunun beliriyor, bu kurtları avlıyor,
herkese korku salıyor.
Etlerini canlı canlı satıyor,
sonra usta bir hayvan gibi onları boğazlıyor;
çok cana kıyıyor, kendi de onurundan oluyor.
Hüzünlü ormandan kanlar içinde çıkıyor:
öyle durumda bırakıyor ki ormanı, bin yıl da geçse
dönmeyecek artık eski haline."
Büyük bir yıkım haberi alan kişinin,
tehlike hangi yönden gelirse gelsin
nasıl altüst olursa yüzü,
dönüp de öteki ruhu dinleyenin
böyle bir acıya gömüldüğünü gördüm,
işitince söylenenleri.
Birinin görüntüsü, birinin dedikleri,
adlarını öğrenme isteği doğurdu bende,
adlarını bağışlamalarını istedim ikisinden de;
benimle ilk konuşan ruh girdi söze:
"Senin bana yapmak istemediğin şeyi,
benim sana yapmamı istiyorsun demek ki.
Tanrı'nın sevgili kulu olduğuna göre,
nekes davranmayacağım ben de;
adımın Guido del Duca olduğunu bil şimdi.

Kanım öyle tutuşmuştu ki haset ateşiyle,
betim benzim atardı,
sevinen birini görünce.
Ne ektimse onu biçiyorum şimdi;
ey insan soyu, niçin bağlıyorsun yüreğini
başkalarının dışlandığı yere?
Bu gördüğün Rinier; Calboli ailesinin
onuru, övüncü; bu aileden hiç kimseye
miras kalmadı değerleri.
Po ile dağ, denizle Reno arasındaki yörede,
yalnızca onun soyunda eksilmedi
gerçekle mutluluk için gerekli iyilik;
çünkü bu sınırlar içinde
zehirli bitkiler sardı her yanı,
toprağı işlemek için artık geç kalındı.
Nerede o temiz Lizio, Arrigo Mainardi nerede?
Pier Traversaro, Guido di Carpigna nerede?
Ey Romagna'lılar, ey soysuzlar!

87/ Başkalarının dışlandığı yere = niçin başkalarının da dünya nimetlerini tatmasını istemiyorsun?
88/ Rinier = Rinieri dei Paolucci; Bkz Âraf XIV(7).
91/ Yörede = Romagna'da.
92/ Yalnızca onun soyunda eksilmedi = Rinieri'nin çocukları, gerçek ile mutluluk için gerekli iyilik ilkesini benimsediler.
95/ Zehirli bitkiler = eski Romagna senyörlerinin kötü yürekli ardılları.
97/ Lizio = Lizio da Valbona; Rinieri ile birlikte Forlì savunmasına katıldığı biliniyor.
97/ Arrigo Mainardi = Guido del Duca'nın arkadaşı; Bertinoro senyörü.
98/ Pier Traversaro = kökeni Bizans'a dayanan Ravenna'lı ünlü Traversaro ailesinden; 1218-1225 arasında Ravenna senyörü olmuştur.
98/ Guido di Carpigna = Montefeltro'lu; iyilikseverliğiyle ünlü; 1280'den sonra ölmüştür.

Cılız tohum ne zaman soylu ağaç verecek,
Bologna'da bir Fabbro, Faenza'da Bernardino di Fosco
ne zaman yeniden dünyaya gelecek?
Ağladığımı görürsen şaşırma Toscana'lı,
anımsayınca bizimle birlikte yaşayan
Ugolin d'Azzo ile Guido da Prata'yı,
Federigo Tignoso ile arkadaşlarını,
Traversara ailesini, Anastagi'leri
(ikisinin de kurudu dölleri),
kadınlarla şövalyeleri,
bugün yüreklerin kötüleştiği yerde,
sevginin, saygının verdiği acıyı, keyfi.
Ey Brettinoro, ailen de, bir sürü kişi de
suçlu olmamak için çıkıp gittiğine göre,
niçin kaçmıyorsun sen de?
Bagnacaval iyi ediyor dünyaya çocuk getirmemekle,
Castrocaro hatalı, Conio daha da hatalı
dünyaya rezil kontlar getirmede acele etmekle.

101/ Fabbro = Fabbro de' Lambertazzi; Romagna'da krallık yandaşlarının başı.
101/ Bernardino di Fosco = önemsiz bir aileden (cılız tohum) gelmekle birlikte toplum içinde yükselmiş (soylu ağaç), 1240 savaşında Federigo II'nin ordusuna karşı Faenza'yı savunmuştur; Pisa ve Siena yöneticiliği yapmıştır.
105/ Ugolin d'Azzo = önünü Romagna'da geçiren, 1293'te ölen Toscana'lı soylu.
105/ Guido da Prata = Ugolin d'Azzo'nun dostu.
106/ Federigo Tignoso = altın sarısı saçlarıyla ünlü, kel (*tignoso*) sanlı Rimini'li Federigo.
107/ Traversara ailesi = yukarıda 98. dizede adı geçen Pier Traversara'nın ailesi.
107/ Anastagi'ler = Ravenna'nın soylu ailelerinden biri.
112/ Brettinoro = Romagna'nın orta kesiminde bir şato (Bertinoro).
113/ Suçlu olmamak için = günah işlememek, kirli işlere bulaşmamak için.
115/ Bagnacaval = Ravenna dolaylarında, Malvicini ailesinin yönetiminde bir kasaba.
116/ Castrocaro = Montone vadisinde oturan Castrocaro kontları.
116/ Conio = Imola bölgesindeki Conio şatosunun kontları.

İyi oldu Pagan'ların iblisten kurtulmaları,
ama yine de onlardan geriye
kalmayacak lekesiz tek bir anı.
Ey Ugolin de'Fantolin, senin adının
korkusu yok, çünkü ardıllarının
adını lekelemesini beklemiyorsun.
Artık git buradan Toscana'lı;
anlattıklarım içimi kararttı,
konuşmaktan çok ağlamak geliyor içimden."
Bu sevgili ruhların ayak seslerimizi
duyduklarını biliyorduk; susmaları
doğru yolda olduğumuzun göstergesiydi.
İlerleyip de yalnız kalmıştık ki,
karşıdan, havayı yaran bir yıldırım gibi
gelen bir ses, şunları dedi:
"Hemen öldürecek, her kim bulursa beni"
ve bulutları yarıp da uzaklaşması gibi
gök gürlemesinin, uzaklaşıp gitti.
Kulaklarımız bu sesten kurtulmuştu ki,
göğün üst üste gürlemesi gibi,
yeni bir gürültü işitildi.

118/ Pagan'ların iblisten kurtulmaları = Faenza'lı Pagani ailesinin kötü yürekli oğulları Maghinardo Pagani'nin (iblis) ölmesi.
121/ Ugolin de' Fantolin = 1278'de ölen Faenza'lı soylu; iki kızı olmuş, kızlar erkek çocuk doğurmadan ölmüşler.
123/ Adını lekelemesini beklemiyorsun = çünkü erkek ardılın yok.
133/ Hemen öldürecek, her kim bulursa beni = Kabil'in, kardeşi Habil'i öldürdükten sonra söylediği tümce; Bkz *Kitabı Mukaddes*, *Tekvin* 4(14).

"Taş kesilen Aglauros'um ben";
bu sesi işitince, öne atacak yerde,
sağa bir adım attım, ozana sokuldum.
Hava dinginleşmişti her yerde;
Vergilius dedi ki: "Bu sesler, birer dizgindi,
amacı insanı sınırları içine çekmekti.
Ama zokayı yemişsiniz, kendine sürüklemekte sizi
eski düşmanınızın oltası;
bu nedenle dizginin de, uyarının da olmuyor yararı.
Gök sizi çağırıp, çevrenizde dönmekte,
ölümsüz güzelliklerini göstermekte,
ama yere bakıyor gözleriniz yine de;
işte bu yüzden, her şeyi gören, ceza veriyor size."

139/ Aglauros = Atina kralı Kekrops'un üç kızından biri; Mercurius'un, kızkardeşi Herse'yi sevmesini kıskanınca taşa dönüşür. Bkz. Ovidius *Metamorphoseis* II(708).
141/ Ozana = Vergilius'a.
144/ Sınırları içine = imrenmenin etkisiyle dışına çıktığı, kendisine tanınan sınırların içine.
146/ Eski düşmanınızın = iblisin.
149/ Ölümsüz güzelliklerini = yıldızları.
151/ Her şeyi gören = Tanrı.

On beşinci kanto

Çocuklar gibi yerinde durmayan gökküre,
üçüncü saatin bitimiyle
günün başlangıcı arasında ne yol giderse,
akşam olması için güneşin de
o kadar yolu kalmıştı;
orada akşamdı, burada gece yarısı.
Burnumuza vuruyordu güneşin ışınları,
çünkü yeterince dolanıp dağı
batıya doğru yol almıştık,
gözlerimi daha da kamaştırmıştı
eskisinden de güçlü ışık,
bu durum beni çok şaşırtmıştı;
bunun üzerine kaşlarımın üstüne
götürdüm parmaklarımı
azaltmak için aşırı ışığı
Sudan ya da aynadan yansıyan güneş ışını,
nasıl yükselirse karşı yönde
tıpkı aşağıya indiği biçimde

1/ Gökküre = burçlar kuşağı.
2/ Üçüncü saat = günün üçüncü saati (sabahın dokuzu).
5/ O kadar yolu kalmıştı = günün başlangıcı (saat altı) ile üçüncü saat (saat dokuz) arasında üç saat olduğuna göre, güneşin üç saatlik yolu kalmıştı.
6/ Orada = Âraf'ta.
6/ Burada = Dante'nin bu satırları yazdığı İtalya'da.
11/ Eskisinden de güçlü ışık = batıya gittikleri için güneş tam önden vurmaktadır.

19 ve aynı uzaklıktan izlerse
bir taşın düşme eğrisini,
deneyle bilimin doğruladığı gibi;
22 ben de önden gelen kırılmış bir ışığın
bana çarptığını sandım;
hemen gözlerimi başka yöne kaçırdım.
25 "Güzel babam" dedim,
"bize doğru gelen, gözlerimi
korumamı engelleyen bu adam da kim?"
28 "Cennetten gelenlerin gözlerini
kamaştırmasına şaşırma" diye yanıt verdi,
"gelen, bizi yukarıya davet eden bir elçi.
31 Yakında, böyle şeyler görmek
yük olmaktan çıkıp, sana keyif verecek,
duyguların yavaş yavaş buna uyum gösterecek."
34 Yanına vardığımızda kutsal melek
tatlı bir sesle dedi ki: "Buradan girin içeri,
buradaki çıkışın daha azdır eğimi."
37 İçeri girip tırmanmaya başlamıştık ki,
ardımızdan "*Beati misericordes!*" sesleri yükseldi,
bunu "Günahı yendin, öyleyse sevin" izledi.
40 Ustamla birlikte, tek başımıza
yukarıya doğru çıkarken
yararlanmak istedim onun sözlerinden;

19/ Aynı uzaklıktan izlerse = geliş açısı ile yansıma açısının eşit olduğunu vurguluyor Dante.
20/ Düşme eğrisini = düşey çizgiyi.
25/ Güzel babam = Vergilius.
28/ Cennetten gelenlerin = meleklerin.
31/ Yakında = Dante günahlarından arınınca.
38/ *Beati misericordes* = ne mutlu merhametli olanlara; Bkz *Kitabı Mukaddes*, *Matta'ya göre İncil* 5(12).
39/ Günahı yendin, öyleyse sevin = meleğin Dante için söylediği övgü sözleri.
40/ Ustamla = Vergilius'la.

ona doğru dönüp şunları dedim:
"Ne demek istedi Romagna'lı ruh sence,
'başkalarının dışlandığı yere' demekle?"
"Büyük günahının sonucunu bildiğine göre"
diye yanıt verdi, "daha az acı çekmeleri için
insanları uyarmasına şaşmamalı.
Bölüştükçe azalan şeylere yöneldiği için
isteklerinizin ereği
çekememezlik kabartmakta yüreklerinizi.
Ama en yüce dairenin sevgisi
yukarıya doğru yöneltseydi isteklerinizi,
içinizde bu tasadan eser bile kalmazdı;
çünkü 'bizim' diyenlerin sayısı
ne denli çok olursa, o denli zengin kılar herkesi,
daha çok Tanrı sevgisi tutuşturur o manastırı."
"Soru sormadan önce daha rahattım" dedim,
"daha kaygılıyım şimdi,
zihnimde daha çok kuşku birikti.
Birkaç kişinin bölüştüğü bir değeri,
çok sayıda kişi bölüşürse, o kişilerin
daha varsıl olmaları düşünülebilir mi?"
Dedi ki: "Aklın hâlâ dünya işlerinde senin,
bu nedenle olmalı, gerçek ışıktan
karanlıklar derlemektesin.

44/ Romagna'lı ruh = Guido del Duca; Bkz Araf XIV(81).
52/ En yüce dairenin = Tanrı katının.
56/ O denli zengin kılar herkesi = Tanrı'yı sevenlerin sayısı arttıkça bu paylaşım (dünya nimetlerinin tersine) Tanrı sevgisinin azalmasına değil, çoğalmasına yol açar.
57/ O manastırı = Cennet'i.
65/ Gerçek ışıktan = gerçekleri yansıtan sözlerimden.

O sonsuz, o anlatılmaz güzellik
parlak bir nesneye giden bir ışın gibi
koşarak gider sevgiye;
ateş ne denli çoksa, o denli çok verir kendini,
böylece ne denli yayılırsa sevgi
o denli çoğalır sonsuz erdem, üzerinde.
Ne denli çok yürek tutuşursa yukarıda,
o denli çok olur sevginin ereği,
bir ayna gibi yansır erdemler karşıdaki ruha.
Eğer dediklerim doyurucu gelmediyse sana,
Beatrice'yi göreceksin; bu isteğinin de
başka isteklerinin de dindiğini göreceksin.
Yeter ki çaba göster de,
acı çekince kapanan her yara gibi
kapansın beş yaran da, kapanan iki yaran gibi."
Tam "Mutlu ettin beni" diyecektim ki,
öteki daireye geldiğimi gördüm,
gözlerim konuşmamı engelledi.
Burada, birden benliğimi
sanki bir sarı kapladı sandım,
bir tapınakta birçok insanla karşılaştım,

69/ Koşarak gider sevgiye = Tanrı kendisini seveni sever.
81/ Yaran da = Dante'nin alnına yazılan P harfleri.
81/ Kapanan iki yaran gibi = Dante'nin alnındaki iki P harfi silinmiş, geriye beş P harfi kalmıştır.
83/ Öteki daireye = Araf'ın üçüncü katına.
84/ Gözlerim konuşmamı engelledi = çünkü, gözlerim hep yeni şeyler görmek istiyordu.
87/ Bir tapınakta birçok insanla karşılaştım = Meryem ile Yusuf'un, İsa' yı kaybedip, Kudüs'te bir tapınakta bulmaları olayına gönderme yapılıyor.

kapıda bir kadın duruyordu,
sevecen bir ana gibi şunları diyordu:
"Oğul, niçin böyle ettin bize?
Acılar içinde seni arıyoruz baban da, ben de."
Kadın bunları dedi, sustu,
görüntü de gözlerimin önünden yok oldu.
Sonra onun yerini bir başka kadın aldı,
yanakları büyük bir öfkeden doğan
bir acının akıttığı yaşlarla sırılsıklamdı,
dedi ki: "Eğer bilime ışıklar saçan,
adı tanrılar katında onca tartışmaya yol açan
kentin egemeni sensen,
sıkılmadan kızımızı kucaklayan
o ellerden öç al ey Pisistratus."
Bende iyi yürekli, sevecen bir izlenim bırakan
senyör, şu yanıtı verdi sakin bir yüzle:
"Ceza verirsek iyiliğimizi isteyenlere,
ne yaparız kötülüğümüzü isteyenlere?"
Sonra öfke ateşiyle yanan insanlar gördüm
bir delikanlıyı taşlıyorlardı öldüresiye,
"Geber, geber!" diye bağırıyorlardı, olanca güçleriyle.

88/ Bir kadın = Meryem.
90/ Oğul niçin böyle ettin bize = Meryem'in söylediği bu sözler (*Fili, quid fecisti nobis sic?*) *İncil*'den alınmıştır; Bkz *Kitabı Mukaddes, Luka'ya göre İncil* 2(48).
94/ Başka bir kadın = Pisistratus'un karısı.
99/ Kentin = Atina'nın; kent kurulurken tanrı Poseidon'la tanrıça Athena arasında bir yarışma yapılır, Poseidon bir tuz gölü, Athena ise bir zeytin ağacı meydana getirir, yargıcılar zeytin ağacını daha yararlı bularak kente Athena (Atina) adını verirler; Bkz Ovidius, *Metamorphoseis* VI(78).
101/ Pisistratus = Atina kralı; bir delikanlı sokakta kızını kucaklayıp öpünce, karısının kışkırtmasına karşın, delikanlıyı cezalandırmaz, karısına aşağıdaki (104. dize) yanıtı verir.
107/ Bir delikanlıyı taşlıyorlardı = Yahudilerin geber diye bağırarak taşladıkları ermiş Stefano'ya (Etienne) gönderme yapılıyor; Bkz *Kitabı Mukaddes, Resullerin İşleri* 7(58).

Delikanlı öne eğilmişti,
ölümün soluğunu duymaya başlamıştı ensesinde
ama yine de, gökyüzüne çevriliydi gözleri,
böylesine çetin bir savaşta bile,
kendisine eziyet edenleri bağışlasın diye
yüce Tanrı'ya dua ediyordu, acıma uyandıran yüzüyle.
Ruhum esrimeden silkinip de,
çevresindeki gerçek nesneleri görünce,
hatamın beni yanıltmadığını anladım.
Çünkü uykudan uyanan biri gibi
davrandığımı gören rehberim dedi ki:
"Ayakta duracak halin yok, yarım milden beri
adımların sarsak, gözlerin perdeli,
şarap içmiş, uykusu gelmiş biri gibi
yürümektesin, neyin var, iyi değil misin?"
"Güzel babam" dedim, "eğer dinlersen beni
bacaklarımın yerinde yeller esince gördüklerimi,
sana da analatabilirim."
O dedi ki: "Yüz maske bile taksan yüzüne,
aklından geçen en küçük düşünce bile,
bilgim dışında kalmaz benim.
Gördüklerin, sonsuzluk pınarından
akan erinç sularına yüreğini açmaktan
kaçınınanı önlemek içindi.

117/ Hatamın beni yanıltmadığını anladım — esrime halinde gördüğüm şeylerin gerçeğe uygun olduğunu anladım.
119/ Rehberim = Vergilius.
124/ Güzel babam = Vergilius
130/ Sonsuzluk pınarı = Tanrı'dan kaynaklanan sevgi pınarı; Bkz *Kitabı Mukaddes, Yeremya* 17(13).

Sana 'Neyin var?' sorusunu, yerde
cansız yatan bir ölüye, görmeyen gözlerle
bakan biri gibi sormadım;
ayaklarına güç gelsin diye sordum:
uyku sersemliğini atmada tembellik edenleri,
zaman zaman böyle dürtmeli."
Alacakaranlıkta yürüyorduk,
pırıl pırıl gün batımı ışınları arasından
gözlerimiz görebildiğince bakıyorduk.
Derken kara bir duman, gece gibi,
ağır ağır bize doğru ilerledi;
sığınacak tek yer yoktu.
Temiz hava yok olmuştu, gözlerimiz görmüyordu.

134/ Görmeyen gözlerle = yalnızca yeryüzünde olanları görebilen gözler; yaşayanların gözleri.
139/ Alacakaranlıkta = saat 18'e gelmektedir artık.
140/ Gün batımı = Dante ile Vergilius batı yönünde gitmektedirler.
142/ Duman = insanı sağlıklı düşünceden uzaklaştıran öfkenin simgesi.

On altıncı kanto

Ne Cehennem'in zifiri karanlığı,
ne alabildiğine bulut kaplı,
gezegensiz, yoksul bir gökyüzü,
gözlerime böyle kalın bir örtü örtmüştü,
ne de duyularımı köreltmişti,
üstünüze çöken bu duman gibi, öyle ki,
insan açık tutamıyordu gözlerini;
hem bilge hem dost rehberim, bunun üzerine
yanıma yaklaştı, omzunu uzattı.
Yolunu şaşırmamak, yaralanmasına, belki de
ölmesine yol açacak bir nesneye
çarpmamak için rehberinden ayrılmayan biri gibi,
leş gibi kokan bu havada ben de, sürekli:
"Sakın yanımdan ayrılayım deme" diyen rehberimi
dinleye dinleye yürüyordum.
Sesler işitiyordum,
erinç ve bağışlanma diliyordu her biri
günahları silen Tanrı'nın Kuzusu'ndan,

3/ Gezegensiz = Dante ayı ve güneşi birer gezegen sanıyordu.
8/ Rehberim = Vergilius.
14/ Rehberim = Vergilius; insanın aklını simgelemekte olan Vergilius "sakın yanımdan ayrılayım deme" diyerek, Dante'yi akıl yolundan ayrılmamaya, öfkeye kapılmamaya çağırır.
18/ Tanrı'nın Kuzusu = (*Agnus Dei*) İsa.

dillerinden hiç düşmüyordu *Agnus Dei;*
aynı sözler aynı biçimde çıkıyordu ağızlarından,
hepsi tam bir uyum içindeydi belli ki.
"Usta, duyduklarım ruh sesi mi?"
dedim. "İyi bildin" diye yanıt verdi,
"öfke düğümünü çözmekteler."
"Dumanımızın içinden geçen,
bizden söz ederken zamanı hâlâ aylara bölen
sen kim oluyorsun peki?"
Bir sesti bunları diyen;
bunun üzerine ustam: "Yanıt ver" dedi,
"sor bakalım, buradan mı çıkılıyor yukarıya."
Dedim ki: "Seni yaratanın yanına
güzelleşip de dönmek için arınan yaratık,
şaşırtıcı şeyler öğrenirsin, peşimden gelirsen"
"Elimden geldiğince gideceğim peşinden"
diye yanıt verdi, "duman engellerse görmemizi,
kulaklarımız birleştirir bizi."
Söze başladım: "Ölümün eriteceği
üstümdeki bu giysiyle yukarıya gitmekteyim;
Cehennem cenderesinden geçip de buraya geldim.

22/ Usta = Vergilius.
24/ Öfke düğümünü çözmekteler = öfke günahından arınmaktalar.
26/ Zamanı hâlâ aylara bölen = canlı bir insan gibi; zamanı ancak canlılar böler, ölüler için yıllar, aylar, günler söz konusu değildir.
28/ Bir sesti = konuşan Marco Lombardo'dur; Marco Lombardo'nun kimliği konusunda bilgi yoktur.
29/ Ustam = Vergilius.
36/ Kulaklarımız birleştirir bizi = birbirimize göremezsek, konuşarak bağlantı kurarız.
38/ Üstümdeki bu giysiyle = vücudumla.

Madem ki Tanrı, sarayını görmeme izin verecek denli
iyiliğinden yararlandırdı beni
günümüzde görülmedik bir biçimde,
ölmeden önce kim olduğunu benden gizleme,
doğru yolda olup olmadığımızı da söyle,
sözlerin rehberlik etsin bize."
"Lombardia'lıydım, Marco adım,
dünyayı tanıdım, bugün kimsenin yayını germediği
erdeme çok bağlandım.
Yukarı çıkmak için, doğru yolu izlemektesin."
Bu yanıtı verdi, sonra ekledi: "Umarım
yukarı varınca, benim için dua edersin."
Ben de dedim ki: "İstediğini yaparım,
namus sözü sana; ama bir kuşku düştü içime,
çözülmezse boğulacağım.
İlkin sıradandı, ama hem başka yerde,
hem burada geçerli sözlerini işitince
tam iki katına çıktı.
Senin de dediğin gibi,
dünyada erdemin zerresi kalmadı,
kötülükler sardı her yeri,
ne olur bunun nedenini söyle,
öğrenip başkalarına söylerim ben de,
kimisi yıldızlara, kimisi buraya bağlıyor nedeni."

40/ Sarayını = Cennet'i.
47/ Kimsenin yayını germediği = kimsenin amaçlamadığı.
49/ Yukarı çıkmak = Cennet'e çıkmak.
55/ Hem başka yerde hem burada geçerli = senin dediklerinle (burada) Guido del Duca'nın (başka yerde) dedikleri (Bkz Araf XIV/37) insanların yozlaşmasını doğruluyor.
63/ Kimisi yıldızlara kimisi buraya bağlıyor nedeni = insanların yozlaşmasının nedenini kimisi tanrısal bir istence (yıldızlara) kimisi de insanlara (buraya) bağlıyor.

İlkin derin bir iç çekti "Of!" dedi
inler gibi, sonra "Kardeş" diye söze girdi,
"dünya kördür, senin de oradan geldiğin belli.
Gökte buluyorsunuz her şeyin nedenini
siz canlılar, her şey sanki
onunla sürükleniyormuş gibi.
Böyle olsaydı, hiçbir şey elinizde olmazdı,
iyiliğe sevinmenin, kötülüğe üzülmenin
bir anlamı kalmazdı.
Evet, gök başlatır davranışlarınızı,
ama her davranışı değil, öyle bile
olsa, iyi ile kötüyü ayırt edin diye
ışıkla istenç verildi size,
gökle ilk çatışması zor gelse de istence,
sonunda hep üstün gelir, eğer iyi beslenirse.
Özgürsünüz, daha yüce, daha değerli bir güce
bağlı olsanız bile; aklınızı bu güç verir size,
gökler karışmaz aklın işine.
Öyleyse, dünya şaşırmışsa bugün yolunu
sizsiniz nedeni, kendinizde arayın nedeni,
göstereceğim şimdi sana, nasıl olduğunu.
Mutlu bir yaradanın elinden çıktığından
başka bilgisi olmayan,
bir çocuk gibi güle ağlaya oynayan

74/ Ama her davranışı değil = bireyin özgürce karar verme olanağı vurgulanıyor.
76/ Işıkla istenç verildi size = iyi ile kötüyü ayırt etmeniz için akla (ışık), istence (irade) sahipsiniz.
78/ İyi beslenirse = iyiden yana tavır alırsa.
79/ Daha yüce, daha değerli bir güce = Tanrı'nın gücüne.
81/ Gökler karışmaz aklın işine = insanın istenci bağımsızdır.

ruh, onu daha var olmadan
önce sevenin elinden çıktıktan
sonra, sevdiği şeye doğru gider.
İlkin küçük zevklerin tadını alır; ama aldanır,
bir yol gösterici ya da bir gem engellemezse
sevgisini, bu zevklerin peşine takılır.
İşte bu nedenle, engelleyici yasa gerekir,
hiç olmazsa gerçek kentin kulesini
seçecek bir kral gerekir.
Yasalar çıkarıldı, ama yasaya uyan var mı?
Uyan yok, çünkü geviş getirse de
önde giden çoban, yarık değil tırnakları;
bu nedenle, rehberin de dünya nimetleri peşinde
koştuğunu gören halk, bunlarla doyuruyor karnını,
başka bir şey istemiyor.
Dünyanın kötüleşmesinin nedeni
sütünüzün bozukluğu değil demek ki,
neden, dünyanın kötü yönetilmesi.
Vaktiyle Roma güzel kılmıştı dünyayı,
çünkü iki güneşi vardı, biri dünyanın yolunu,
biri Tanrı'nın yolunu aydınlatırdı.

89/ Sevenin = Tanrı'nın.
90/ Sevdiği şeye doğru gider = Tanrı'nın yarattığı ruh, Tanrı'nın sonsuz mutluğundan ayrılır ayrılmaz, kendini mutlu edecek (sevdiği) şeylere yönelir (Aquino'lu San Tommaso'nun öğretisi.)
95/ Gerçek kentin kulesini seçecek bir kral gerekir = Tanrı'nın ülkesinin (gerçek kentin) kulesini (adaletini) seçecek (uygulayacak) bir kral gerekir.
98/ Geviş getirse de önde giden çoban, yarık değil tırnakları = papa (önde giden çoban) *Kitabı Mukaddes*'i yorumlamayı bilse de (geviş getirse de) halkların mutluluğu için gerekli kuvvetler ayrılığı (papa + kral) ilkesini benimsememektedir (yarık değil tırnakları); 1300 yılında VIII. Bonifazio papadır ve Dante'ye göre bütün kötülüklerin kaynağıdır.
100/ Rehberin = papanın.
107/ İki güneşi vardı = papa ile imparator (iki erk = kuvvetler ayrılığı).
107/ Biri dünyanın yolunu, biri Tanrı'nın yolunu aydınlatırdı = iki yolu (sivil erkle dinsel erki) gösterirlerdi.

Ama güneşler söndürdü birbirini;
kılıç asayla birleşince,
zoraki birleşme yalnızca kötülük getirdi;
bir araya gelince, umursamaz oldular birbirlerini;
inanmıyorsan dediğime başağa bak iyice,
çünkü tohumundan belli eder kendini bitki.
Adige ile Po'nun suladığı yörede,
Federigo'ya karşı çıkılmadan önce
görgü ile saygı egemendi; ama şimdi,
dürüst biriyle karşılaşıp konuşmaktan
utanan herkes, hiç gocunmadan
geçebilir buradan.
Üç yaşlı var hâlâ orada, eskiye özlem duyan,
şimdiyi kınayan Tanrı, acele etmiyor onları
daha iyi bir yaşamla ödüllendirmede:
Currado da Palazzo, iyi yürekli Gherardo ve
Fransızların namuslu Lombardiyalı
dedikleri Guido da Castel.

109/ Ama güneşler söndürdü birbirini = papa imparatorun yetkisini kaldırdı ve kılıçla (sivil erkin simgesi) asa (dinsel erkin simgesi) birleşti.
115/ Adige ile Po'nun suladığı yörede = Lombardia bölgesi.
116/ Federigo'ya karşı çıkılmadan önce = kuzey İtalya kentleri Federigo'ya başkaldırmadan önce.
119/ Hiç gocunmadan geçebilir buradan = bölge öyle yozlaşmıştır ki, kötülük yapacak biri dürüst bir kişiyle karşılaşma olasılığı olmadan geçebilir buradan.
122/ Daha iyi bir yaşamla ödüllendirmede = canlarını alıp, ruhlarını Cennet'e göndermede.
124/ Currado da Palazzo = Brescia'nın Palazzo ailesinden, Piacenza yöneticiliği de yapan Currado III; liberal görüşleriyle tanınır; 1306'da ölmüştür.
124/ Gherardo = Treviso senyörü Gherardo da Camino; yazarları, sanatçıları korumuş, Dante'yi de ağırlamıştır; 1306 da ölmüştür.
125/ Lombardiyalı = Fransızlar İtalyanlara Lombardiyalı derlerdi; ayrıca İtalyanları tefecilikle suçladıkları için buradaki namuslu sıfatı alaycı bir anlam içeriyor.
126/ Guido da Castel = Reggio Emilia'nın Roberti ailesinden.

127 Şu sonuca var ki, bugün Roma Kilisesi
çamura bulanıyor, kendinde toplamak için iki erki,
hem yükünü kirletiyor, hem de kendini"
130 "Sevgili Marco" dedim, "doğru diyorsun;
şimdi anlıyorum Levi'nin çocuklarını
niçin mirastan yoksun bıraktıklarını.
133 Ama bu yabani yüzyıla örnek olsun diye
soyu tükenen kuşaktan günümüze
kaldığını söylediğin bu Gherardo da kim?"
136 "Dediklerinle beni aldatıyor ya da sınıyorsun"
diye yanıt verdi; "çünkü hem Toscana dili konuşuyorsun,
hem de iyi yürekli Gherardo'yu tanımıyorsun.
139 Bilmiyorum başka sanı olup olmadığını,
tek ekleyebileceğim, Gaia, kızının adı.
Tanrı'ya emanet olun, artık eşlik edemem size.
142 Bak aydınlık dumanı delmeye başladı bile,
ortalık ağarıyor, gitme vaktim geldi,
(melek burada), beni görmemeli."
145 Dönüp geri gitti, artık dinlemedi beni.

131/ Levi'nin çocukları = hahamlar; miras hakları ve evlerinin dışında malları yoktu, kendilerine verilen sadakalarla geçinirlerdi; "ve Rab Harun'a dedi: Onların diyarında senin mirasın olmayacak." *Kitabı Mukaddes, Sayılar* 18(20)

132/ Toscana dili = İtalyanca.

140/ Gaia = Gherardo da Camino'nun kızı; yaşamıyla ilgili tek bilgi bir akrabasıyla evlenmiş olmasıdır.

141/ Artık eşlik edemem size = çünkü, Marco Lombardo çilesi doluncaya dek, öfke günahı işlemiş olanları cezalandıran dumanın dışına çıkamaz.

144/ Melek = üçüncü katın meleği.

On pedinci kanto

Ey okur, dağda sise yakalanıp da,
çevreyi gözlerinin üstündeki
perdenin gerisinden gören köstebekler gibi
gördünse sen de dünyayı,
anımsa nemli, yoğun buhar dağılmaya
başlayınca süzülen güneşin cılız ışığını;
gözlerinde canlandırırsan bu olayı,
düş gücün kavrar benim de batmakta
olan güneşi nasıl algıladığımı.
Böylece uydurdum adımlarımı ustamın adımlarına,
buluttan çıktım, güneşin aşağı kıyıda
artık ölgün ışığına ulaştım.
Ey kimi kez bizi, yanı başımızda
bin boru çalsa duymayacak biçimde
kendimizden geçiren düş gücü,
duyular değilse nedir seni dürten?
Kendiliğinden ya da aşağıya gönderenin isteğiyle
gökte oluşan bir ışık, sana can veren.

3/ Köstebekler gibi = o dönemde köstebeğin gözlerinin önündeki zarın hayvanın görüşünü engellediğine, köstebeğin zarın gerisinden yalnızca ışığın varlığını algılayabildiğine inanılırdı.
10/ Ustamın = Vergilius'un.
11/ Aşağı kıyıda artık ölgün = dağın dibini artık aydınlatmayan; güneş dağın dibini aydınlatmaz, ama Dante ile Vergilius'un bulundukları yükseklik aydınlıktır daha; güneş saat altıda battığına göre saat altıyı biraz geçmiştir.
17/ Aşağıya gönderenin = Tanrı'nın.

Şakımayı en çok seven kuşa dönüşen
dinsiz kadının görüntüsü geldi
gözlerimin önüne birden;
ve aklım öyle kapandı ki
kendi içine, dıştan gelen hiçbir nesne
giremez oldu içine.
Daha sonra zengin düş gücümde
çarmıha gerili kızgın, öfkeli
biri belirdi, bu biçimde can vermekteydi;
yanında büyük Ahşüyerüş'le karısı Ester, bir de
dediğiyle ettiği birbirini tutan
doğrucu Mordohay beklemekteydi.
Kendisini oluşturan sudan
yoksun kalınca sönen bir kabarcık gibi
yok olunca bu görüntü kendi kendine,
bir genç kız belirdi gözlerimin önünde,
hıçkıra hıçkıra ağlıyordu, şunları diyordu:
"Ey melike, niçin hiçliği seçtin öfkelenip de?

19/ Şakımayı en çok seven kuş = bülbül.
20/ Dinsiz kadın = Prokne (Yunan mitolojisinde = Aedon = bülbül); Atina kralının kızı Prokne, Trakya kralı Tereus'la evlenir ve Itys adlı bir oğlu olur; Tereus, baldızı Philomena ile de sevişip, olayı Prokne'ye anlatmasın diye onun dilini keser; iki kız kardeş Itys'i kesip babasına yedirerek öç alır; tanrılar Prokne'yi bülbüle, Philomena'yı kırlangıca, Tereus'u hüthüt kuşuna dönüştürür. Bk: Aristophanes *Kuşlar*.
27/ Biri = Pers kralı Ahşüyerüş'ün nazırı Haman; kraliçe Ester'in amcası Mordohay'ı ve bütün Yahudileri öldürtmek ister ama Ester'in Ahşüyerüş'ü uyarması üzerine Mordohay için hazırlattığı çarmıha gerilir.
28/ Ahşüyerüş = Pers kralı.
30/ Mordohay = amcası.
34/ Bir genç kız = Latium kralı Latinus'un kızı Lavinia; Rutul kralı Turnus' la nişanlanırsa da, babası onu, Italya'ya gelmiş olan Aineias ile ev lendirir; Latium'un karısı kraliçe Amata da öfkeye kapılıp canına kıyar.

Lavinia'yı yitirmemek için canına kıydın
ama yine yitirdin beni! Senin ölümüne başkalarının
ölümünden önce ağlayan benim, anne."
Yumulu gözlere birdenbire
vuran yeni bir ışık uykuyu nasıl keserse,
kesilen uyku nasıl direnirse tümüyle ölmeden önce,
bildiğimiz ışıktan daha güçlü
bir ışık vurunca gözlerime,
görüntü de yok olup gitti öyle.
Nerede olduğumu görmek için başımı çevirdim
"Buradan çıkılır yukarı" diyen bir ses işittim
ve yok oldu her türlü başka isteğim;
konuşanın kim olduğunu bilmek için
büyük bir istek doğdu içimde,
öyle bir istek ki, ancak konuşanı görürsem dinerdi.
Ama elim ayağım kesilmişti,
gözleri kör eden, kendi ışığını bile
perdeleyen bir güneş vuruyordu sanki.
"Bu kutsal ruh bizi yönlendiriyor
kimse istemeden yukarıya götürüyor,
kendini de ışığın gerisinde gizliyor.
Nasıl davranırsa insan kendine, o da bize
öyle davranıyor, bir gereksinimi görüp de
yardım işareti bekleyen, yardım etmeyecek demektir.

43/ Bildiğimiz ışıktan = güneş ışığından.
47/ Bir ses = meleğin sesi.
56/ Kimse istemeden = kimse ondan.
böyle bir şey yapmasını istemeden.

61 Haydi bu çağrıya ayak uyduralım,
gece bastırmadan yukarı çıkalım,
yoksa gün ağarmadan çıkamayız yukarı."
64 Rehberim böyle dedi ve ikimiz birlikte
bir merdivene yönelttik adımlarımızı;
ilk basamağa atar atmaz adımımı
67 yanı başımda bir çift kanat çırptı sanki,
yüzümü bir soluk yaladı: "*Beati pacifici*"
dedi, "onlar ki bilmezler kötü öfkeyi!"
70 Öyle yükselmişti ki, gecenin habercisi
son ışınlar üstümüzde,
yıldızlar görünür olmuştu her köşede.
73 "Ey gücüm, ne olur bırakma beni"
diyordum kendi kendime,
bacaklarımda derman kalmamıştı artık,
76 merdivenin bittiği yere varmıştık,
kıyıya yanaşmış bir gemi gibi
yerimizde çakılıp kalmıştık.
79 Bir süre bekledim yeni dairede
kulağıma bir şeyler gelir mi diye;
sonra ustama dönüp dedim ki:

63/ Yoksa gün ağarmadan çıkamayız yukarı = çünkü gece bastırınca Araf'ta yolculuk yapılamaz; Bkz Araf VII(44).
68/ Yüzümü bir soluk yaladı = melek Dante'nin alnındaki üçüncü P'yi (öfkenin simgesi) de siler.
68/ *Beati pacifici* = ne mutlu barışseverlere (Latince).
69/ Kötü öfkeyi = öfkenin kötü olmayanı da vardır; "*ira non semper est mala*" (öfke her zaman kötü değildir); Bkz. Aquino'lu Tomınaso, *Summa Theologica* II/II(CLVIII).
73/ Ey gücüm = yürümeyi sürdürme gücüm.
79/ Yeni dairede = dördüncü dairede.
81/ Ustama = Vergilius'a.

"Güzel babam, ne olur söyle,
hangi günahtan arınıyorlar bulunduğumuz dairede?
Ayaklarımız dursa da, sen konuşmayı kesme."
Dedi ki: "Yetersiz iyilik sevgisi
onarılıyor şimdi, tembel kürekçi
daha hızlı çekiyor kürekleri.
Daha iyi anlayabilmek için her şeyi,
iyice kulak ver dediklerime,
senin için yararlı olabilir bu dinlenme."
Şöyle sürdürdü sözlerini: "Oğul, bilirsin ki,
yaratanın da yaratılanın da hiç eksik olmamıştır
doğal ya da akılcı sevgisi.
Doğal sevgi hep hatadan arınmıştır,
ama öteki hata edebilir, değersiz bir nesne seçerek,
gereğinden fazla ya da gereğinden az severek.
Yüce Tanrı'ya yöneldikçe,
dünya nimetlerinde ölçü nedir bildikçe
sevginin verdiği keyif erişmez günah derecesine.
Ama yönünü kötüye çevirirse,
yeterli çaba göstermezse güzele,
yaratılan karşı gelmiş olur kendine can verene.

86/ Onarılıyor = günahlarından arındırılıyor, hem de yitirilen zamanı dengelemek için hızlı davranılıyor (tembel kürekçi daha hızlı çekiyor kürekleri).
92/ Eksik olmamıştır sevgisi = evrende sevgisiz hiçbir varlık yoktur, Tanrı sevginin özü olup, her canlı eylemlerini bir sevginin dürtüsüyle gerçekleştirir; Âraf'taki ruhların sınıflandırılması işledikleri günahlara göre değil, eğilimlerine göre yapılır ve her erdemin, her kusurun kökeni olan sevgi kavramının incelenmesiyle başlar.
94/ Doğal sevgi = Tanrı sevgisi
95/ Öteki hata edebilir = akılcı sevgi (öteki) üç türlü hata edebilir: kötüye yönelerek (değersiz bir nesne seçerek), aşırı severek, yetersiz severek.
97/ Yüce Tanrı'ya yöneldikçe = Tanrı sevgisi günah olmadığı gibi, dünya nimetlerine gösterilen ölçülü bir ilgi de günah sayılmaz.

Sevginin, içimizdeki her erdemin
ve ceza gerektiren her eylemin
tohumu olduğunu anlamalısın sen de.
Sevgi içinde doğup yeşerdiği
güzellikten çevirmeyeceği için gözlerini,
her nesne korunmuş olur kendi kininden;
Öte yandan hiçbir varlık kökeninden
bağımsız ve ayrı olmadığına göre
kin beslemez kendisine can verene.
Öyleyse, yaptığım ayrım yanlış değilse,
yanı başımızdakine yönelir kötülük sevgisi;
ve bu sevgi üç biçimde doğar sizin balçığınızda.
Kimisi, komşusunun alçalmasında
görür yükselmenin yolunu, işte bu nedenle
onun büyüklüğünü yitirmekten ürker,
Bir başkası yükselirse, gücünü, saygınlığını,
şanını, onurunu yitirmekten ürker,
kimisi de, öyle üzülür ki, bunların karşıtını sever;
aşağılanan biri de öyle utanç duyar ki,
öç doldurur yüreğini,
önlenemez başkalarına kötülük etmesi.

111/ Kin beslemez kendisine can verene = hiçbir varlık Tanrı'dan bağımsız olamayacağına göre, hiçbir sevgi de Tanrı'ya karşı olamaz.
113/ Yanı başımızdakine yönelir kötülük sevgisi = insan kendisinin ya da Tanrı'nın kötülüğünü isteyemeyeceğine göre, ancak öteki insanların (yanı başımızdaki) kötülüğünü isteyebilir.

Aşağıda gözyaşı döken işte bu üç tür sevgi:
şimdi de, düzensiz bir biçimde
güzele koşan sevgiyi tanımanı istiyorum senin de.
Ruhunun dinleneceği bir iyilik tasarlar
her insan ve onun peşinde koşar;
ona erişmek için çaba harcar.
Onu öğrenmeye ya da elde etmeye
sizi dürten sevgi gevşek bir sevgiyse,
pişmanlığın ardından bu daire sizi cezalandırır.
Mutluluk getirmeyen bir iyilik daha vardır;
ne mutluluktur o, ne de her iyiliğin meyvesi
ve kökü olan özün kendisi.
Buna kendini aşırı kaptıran sevgi
üstümüzdeki üç dairede gözyaşı dökmekte;
söylemeyeceğim nasıl bölündüğünü üçe,
kendin arayıp bulasın diye."

On sekizinci kanto

Yüce bilge konuşmasını bitirmişti,
dikkat kesilmiş yüzüme bakıyordu
hoşnut kalıp kalmadığını anlamak istiyordu;
benimse yeni bir susuzluk sarmıştı içimi,
dışım susuyor ama içim diyordu ki:
"Sorduğum onca soru yormuş olmasın onu."
Bereket bu gerçek baba sezince içimi
dökmeye çekindiğimi, kendisi
konuşmuş, beni de yüreklendirmişti.
Dedim ki: "Usta, görüşüm öyle keskinleşiyor ki
ışığında, aklının anlatıp açıkladığı her şeyi
açıkça kavrıyorum ben de.
Senden bu nedenle, her iyi eylemle tersinin
kaynağı olarak değerlendirdiğin sevginin
ne olduğunu açıklamanı istiyorum sevgili babam."
"Aklının keskin gözlerini bana çevirirsen"
dedi o, "yol göstermeye kalkan körlerin
düştükleri hatayı görürsün hemen.

1/ Yüce bilge = Vergilius.
4/ Yeni bir susuzluk = sevginin ne anlama geldiğini öğrenmek isteği.
7/ Gerçek baba = Vergilius.
13/ Tersinin = kötü eylemin.
15/ Sevgili babam = Vergilius.
17/ O = Vergilius.
17/ Yol göstermeye kalkan körler = akıl vermeye kalkan bilgisizler; Dante, Epikür felsefesini savunanları körlükle suçluyor.

Ruh sevmek için yaratılmıştır,
hoşlandığı şey onu dürtünce,
hoşuna giden her şeye yaklaşır.
Algınız bir görüntü yaratır
gerçek bir nesneden, bunu içinize yansıtır
ruhunuz böylece yüzünü çevirir o yöne;
o yöne dönen ruh nesneye eğilirse
sevgi denilir bu çekime, bu doğal sevgi
keyif verip bağlar sizi kendine.
Ve ateş havada nasıl yükselirse
özünün daha uzun sürdüğü yere,
doğarken aldığı biçim gereği,
işte sevgiye kapılan ruh da böyle
bir istek duyar ve ruhsal bir eylem olan
bu istek, dinmez sevdiği şeyi elde etmedikçe.
Her sevginin özünde saygın olduğunu düşünenlere
gerçeğin ne denli uzak olduğunu
görmüş olmalısın şimdi.
Her zaman iyi olabilir belki de nesne;
ne var ki mum ne denli iyi olsa bile
her zaman iyi çıkmaz mührün izi."

19/ Ruh sevmek için yaratılmıştır = sevgi ruhun içinde gizlidir, açığa çıkması için bir dış etkenin (hoşlandığı şey) etkisi (dürtünce) gerekir.
26/ Doğal sevgi = Dante sevgiyi yine doğal ve akılcı olarak ikiye ayırıyor. Bkz Araf XVII(94).
28/ Ateş havada nasıl yükselirse = ateş (alevler) daha uzun süre yanabilmek için yukarıya yönelir.
34/ Saygın olduğunu düşünenlere = Epikürcülere; Dante dış görünüşün kişiyi yanlış bir sevgiye yöneltebileceği kanısındadır; Epikürcüler ise zevk veren hiçbir şeyin kötü olamayacağını savunur.
38/ Nesne = sevilen.

"Sözlerimi dinleyince, dikkatle seni izleyince"
diye yanıt verdim, "sevgiyi öğrendim, öğrenmesine,
kuşkularım çoğaldı ne var ki;
sevgi bize dışımızdan geldiğine,
ruh da onun etkisine girdiğine göre, eğri de gitse,
doğru da gitse, ruhun bir seçimi olmuyor bu işte."
Dedi ki: "Ben sana aklımın erdiğini
söyleyebilirim ancak; bunun ötesini
Beatrice anlatacak; çünkü inanç eylemi bunun ötesi.
Maddeden ayrı ama onunla iç içe
her özsel biçim kendine özgü bir erdem içerir,
bu erdem ancak eylemiyle sezilebilir,
ancak etkisiyle görülebilir,
tıpkı bitkilerdeki yaşamı
yeşil yaprakların belli etmesi gibi.
Bu nedenle insan ilk bilgileri
ve hoşlandığı nesnelere duyduğu sevgiyi
nasıl edindiğini bilmez,
arı nasıl içgüdüsüyle bal yaparsa
bunlar da içgüdüseldir insanda;
bu ilk istek ne övgü hak eder, ne de yergi.
Ötekilerin de eklenmesi için ilk isteğe,
doğuştan gelen, akıl öğreten, kapıyı bekleyen
bir erdem vardır hepinizde.

43/ Dışımızdan geldiğine göre = içimizde olsa bile, dışımızdan gelen bir dürtünün sonucu olduğuna göre.
50/ Özsel biçim = değişenlerin özünde değişmeden kaldığı varsayılan kavram; töz(cevher); bu kavramı Aquino'lu San Tommaso öne sürer (*forma substantialis*).
50/ Bir erdem = bilmek ve sevmek yetisi.
57/ Nasıl edindiğini bilmez = çünkü bunlara doğuştan sahiptir.
63/ Bir erdem = akılla inanık.

64 Bu erdemin iyi sevgilere, kötü sevgilere
kucak açışına göre övgü kazanmanızın nedeni
bu ilkede yatar işte.
67 Sorunun derinine inenler,
bu doğuştan özgürlüğü belirlediler
ve dünyaya ahlâkı getirdiler.
70 Demek ki, içinizde doğan bir sevgiyi
bir gereksinimin ateşlediğini kabul etsek bile,
dizginleri sizin elinizdedir yine de.
73 Beatrice'nin özgür istenç dediği,
işte bu erdem, sana bundan söz ederse
aklından çıkartma bu dediklerimi."
76 Ay gecikmiş, gecenin yarısında doğmuştu,
bir bakraç gibi sürekli ışıyordu,
yıldızları daha az görünür kılıyordu;
79 gün batımında Romalıların Sardinya ile
Korsika arasında tutuştuğunu
gördükleri yolu ters yönde alıyordu gökyüzünde.
82 Pietola'yı Mantova bölgesinin en ünlü
kenti kılan o soylu gölge
kuşkularının yükünden kurtarmıştı beni; öyle ki,

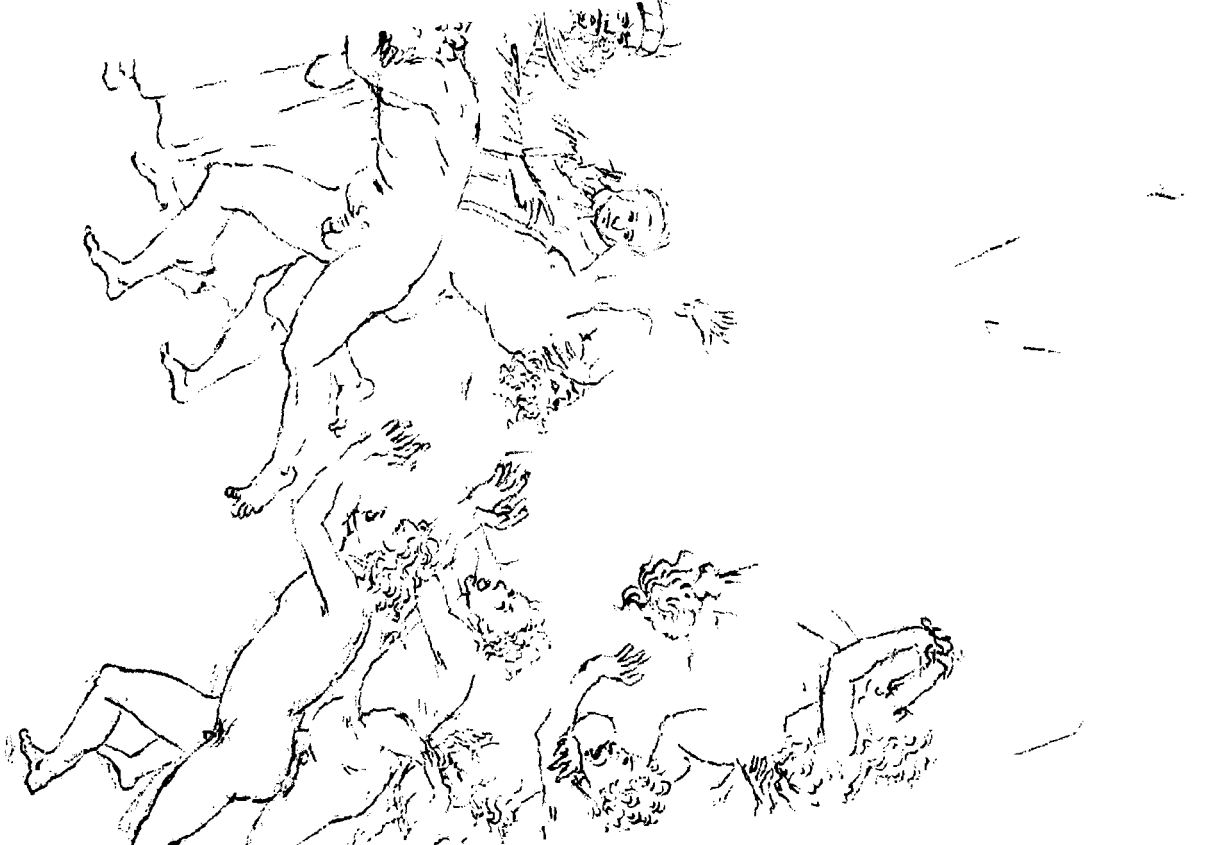
67/ Sorunun derinine inenler = felsefeciler; Dante, Aristoteles ile Platon'a göndermede bulunuyor.
72/ Dizginleri sizin elinizdedir = iyi ve kötü sevgiyi ayırt edebilirsiniz.
73/ Özgür istenç = irade; insan sevgiyi doğuran dürtüye karşılık verip vermemekte özgürdür.
74/ Sana bundan söz ederse = Beatrice bu konuya değinecektir; Bkz Cennet V(19)
78/ Daha az görünür kılıyordu = ay çok parlak olduğu için az sayıda yıldız görülebiliyordu.
81/ Ters yönde = batıdan; o dönem haritalarında Sardinya ile Korsika daha güneyde gösterilirdi, Romalıların bu adaların arasını görebilmeleri söz konusu değildi.
82/ Pietola = Vergilius'un doğduğu kasaba; Mantova bölgesinde yer alır.
83/ Soylu gölge = Vergilius.

sorularına açık seçik yanıtlar alan ben,
uykusunda düş gören
biri gibiydim şimdi.
Ama bu uyku dağılıverdi
çok geçmeden çünkü gerimizden
gelenler olmuştu birden.
Vaktiyle Thebai'liler Bacchus'tan yardım isteyince
Ismenus ile Asopos ırmakları nasıl gördülerse
kıyıları boyunca halkın kaynaştığını, gelenler de
iyi bir dileğin, doğru bir sevginin dürtüsüyle
koca adımlar ata ata
bize yaklaşıyordu bu dairede.
Çok geçmedi yanımıza vardılar,
çünkü koca kalabalık koşar gibi geliyordu
en önde ağlayan iki kişi şöyle haykırıyordu:
"Meryem acele dağa koşmuştu.
Caesar boyun eğdirmek için Ilerda'ya
Marsilya'yı vurmuş, hemen İspanya'ya koşmuştu."
Ötekiler de: "Acele edin, acele edin yetersiz sevgi
nedeniyle gecikmeyin, çünkü iyi olmak isteği
artırır Tanrı'nın desteğini" diye bağırıyordu.

92/ Ismenus ile Asopos ırmakları = Peloponez'de iki ırmak; Thebai halkı bu iki ırmağın kıyısında yağmur duasına çıkarak şarap tanrısı Bacchus'tan (Dionysos) bağlarına yağmur yağdırmasını isterdi.

100/ Meryem acele dağa koşmuştu = Meryem, Cebrail'den İsa'ya gebe kaldığını öğrenince Elizabete'e haber vermek için dağa koşar; Bkz *Kitabı Mukaddes, Luka'ya göre İncil* 1(38).

102/ İspanya'ya koşmuştu = Caesar Marsilya isyanını bastırma işini Brutus'a bırakıp Ilerda'yı (Lerida) kuşatmak için İspanya'ya koşmuştu.

"Siz ki umursamazlığınızla, gevşekliğinizle
iyi davranma konusunda geç kaldınız,
şimdi bu yoğun coşkuyla belki bağışlanacaksınız,
geçidin nerede olduğunu söyleyin bize,
bu canlı kişi, inanın kandırmıyorum sizi,
yukarı gitmek istiyor gün doğar doğmaz yine."
Bu sözleri söyleyen rehberimdi;
ruhlardan biri yanıt verdi: "İzle bizi,
geçide götürelim sizi.
Öyle yüklüyüz ki yürümek isteğiyle,
duramayız sizinle; bağışla bizi
saygısızlığa yorma gidişimizi.
Milano'nun bugün bile acıyla andığı
iyi yürekli Barbarossa'nın imparatorluğunda
papazlık yapmıştım Verona'daki San Zeno'da.
Bir ayağı çukurda olan kişi
çok geçmeden o manastır yüzünden gözyaşı dökecek,
oraya el koyduğuna üzülecek;
çünkü oranın gerçek papazının yerine
ruhu bedeninden de bereli,
doğumu bile lekeli öz oğlunu geçirecek."

110/ Kandırmıyorum sizi = yanındaki kişinin canlı olduğu konusunda kandırmıyorum sizi.
112/ Rehberimdi = Vergilius.
119/ Barbarossa = 1152-1190 yılları arasında tahtta kalan ve kendisine başkaldıran Milano'yu yaktıran Frederick II (barbarossa = kızıl sakal); Frederick, imparatorluğun iyiliğini istediği için Dante onun için iyi yürekli diyor.
120/ San Zeno'da = Verona'da San Zeno adını taşıyan üç kilise vardır; konuşanın, bu kiliselerden birinin yakınındaki aynı adlı manastırın Frederick dönemindeki başkeşişi Gherardo II olduğu sanılıyor.
121/ Bir ayağı çukurda olan kişi = Verona senyörü Alberto della Scala; oğlu Giuseppe'yi San Zeno'ya papaz yapmıştır; 10 Eylül 1301'de ölmüştür.
125/ Ruhu bedeninden de bereli, doğumu bile lekeli = Giuseppe della Scala'nın bir ayağı aksaktı, ahlak düşkünüydü ve Alberto della Scala'nın evlilik dışı çocuğuydu.

127 Bilmiyorum başka şeyler dedi mi,
yoksa konuşmayı kesti mi, öyle uzaklaşmıştı ki bizden;
ama dediklerini anlamıştım, belleğime kazımıştım.
130 Zorda kalınca yardımıma koşan dedi ki:
"Dön de bak! Şu gelen iki kişi
ısıra ısıra gelmekte tembelliği."
133 Şöyle diyordu ötekilerin peşinden giden ikili:
"Önünde denizin yarıldığı kavim yok oldu,
Şeria, mirasçılarını görmeden önce.
136 Büyük sıkıntıya Ankhises'in oğluyla birlikte
sonuna dek dayanamayanlar ise,
onursuz bir yaşam seçmiş oldular kendilerine."
139 Bu gölgeler, kendilerini göremeyeceğimiz denli
uzaklaşınca bizden, zihnimde
yeni bir düşünce belirdi,
142 bu düşünce başka düşüncelere can verdi;
birinden birine gidip geldikçe
gözlerimi yumdum büyük bir keyifle,
145 ve düşe dönüştü düşünce.

130/ Yardımıma koşan = Vergilius.
134/ Önünde denizin yarıldığı kavim = Musa'nın önderliğinde Mısır'dan kaçarak Kızıldeniz'i aşan kavim.
134/ Şeria, mirasçılarını görmeden önce Şeria ulusu yasal halkı olan İsrailoğullarının (mirasçıları) kavuşmadan önce.
136/ Ankhises'in oğlu = Aineias.
137/ Sonuna dek dayanamayanlar = Aineias'la birlikte yola çıkıp Sicilya'da ondan ayrılarak İtalya'ya gitmeyen ve Roma'nın kuruluşuna katılmayan Troyalılar.

On dokuzuncu kanto

Dünya'ya, kimi kez de Venüs'e
yenik düşen gün sıcağının
ayın ayazını kırmadığı saatlerde,
-bilicilerin şafak sökmeden önce doğudan
hâlâ karanlık bir yoldan büyük talihin
geldiğini gördükleri saatlerde-
kekeme bir kadın gördüm düşümde,
bacakları çarpıktı, gözleri şaşı,
elleri kesikti, benzi sapsarı.
Bakıyordum kadına; gecenin büzdüğü
buz kesmiş ayaklara ellere güneş nasıl can verirse,
bakışlarım da kadının dilini çözdü,
ayağa kaldırdı onu kısa sürede
ve sevginin istediği renkleri verdi
o solgun yüzüne.
Kadının böylece dili çözülünce,
öyle güzel şarkılar söylemeye koyuldu ki,
istesem de artık alamaz oldum ondan gözlerimi.

3 / Ayın ayazını kırmadığı saatlerde = o dönemde, dünyadan yansıyan güneş ışınlarının ayı ısıttığına, aydan dünyaya yansıyan güneş ışınlarının ise dünyayı soğuttuğuna inanılıyordu; bunun gibi, zaman zaman ufukta görülen Venüs'ün de soğuk getirdiğine inanılırdı.
4/ Biliciler = falcılar, kâhinler.
5/ Büyük talih = Kova takımyıldızının son yıldızları ile Balık takımyıldızının ilk yıldızlarının birlikte görülmesini biliciler böyle adlandırırdı.
7/ Bir kadın = bu kadın Araf'ın son üç katında cezalandırılan cimrilik, pisboğazlık, şehvet günahlarını simgeler.

19 "Ben" diyordu şarkı, "güzel bir deniz kızıyım,
denizin ortasında gemicileri şaşırtırım,
öyle etkilidir ki şarkılarım!
22 Ulikses'i şarkılarım çevirdi serüvenli seferinden;
beni kolay kolay terk edemez yanıma gelen,
öyle büyülerim ki herkesi!"
25 Ağzı daha kapanamamıştı ki,
yanımda kutsal ve aceleci bir kadın belirdi
utandırmak amacıyla onu.
28 "Ey Vergilius, Vergilius, kim bu kadın?" diye sordu,
dudak bükerek; Vergilius gözlerini
dürüst kadından ayırmıyordu.
31 Birden öteki kadını kavradı, üstünü parçaladı,
önünü açtı, karnını ortaya çıkarttı,
karından leş gibi bir koku yayıldı, uyandım.
34 Gözlerimi açtım, güzel ustama baktım.
"En az üç kez sana seslendim!" dedi. "Hadi bakalım,
gidip, gireceğin kapıyı bulalım."
37 Ayağa kalktım, kutsal dağın daireleri
çoktan ışıl ışıl olmuştu, yeni doğan güne
sırtımızı verip, başladık yürümeye.

19/ Deniz kızı = güzelliği, etkileyici sesiyle denizcilerin gönüllerini çelerek, onları ölüme sürükleyen, yarı balık yarı insan mitoloji kişisi (siren).
22/ Ulikses'i şarkılarım çevirdi = Homeros'un *Odysseia* destanında Ulikses (Odysseus) tayfalarını kulaklarını balmumuyla tıkayıp, kendini de direğe bağlatarak deniz kızlarından kurtulur; Dante ya destanın başka bir yorumuna dayanıyor ya da deniz kızına yalan söyletiyor.
26/ Bir kadın = eski yorumcular, kimliği açıklanmayan bu kadının mantığın ve aklın simgesi olduğu görüşünde birleşir; ermiş Lucia, Beatrice, Meryem olabileceğini öne sürenler de vardır.
34/ Güzel ustama = Vergilius'a.

Onun peşinde giderken, düşünceli mi düşünceli,
bedeni köprü kemeri benzeri biri gibi,
benim de alnım öne eğikti;
tam o sırada: "Gelin; geçit burada"
diyen bir ses duydum, bu ölüler diyarında
böyle tatlı, böyle sevecen ses duymamıştım daha önce.
Kuğu kanadı gibi kanatlarını açarak bize
seslenen, yalçın kayadan iki
duvarın arasından yukarı çıkardı bizi.
Sonra kanatlarını çırpıp bizi yelpazeledi,
ardından: "Ne mutlu gözyaşı dökenlere,
ruhlarına erinç dolmakta çünkü" dedi.
Meleğin bulunduğu yerin önüne geçtiğimizde:
"Niye gözlerin hep önünde?"
diye, sordu rehberim. Dedim ki:
"Yeni gördüğüm bir düş çok etkiledi beni,
sarsıldım, kendime gelemiyorum,
durmadan bu düşü düşünüyorum."
Dedi ki: "Yaşlı büyücü kadını görmüşsündür düşünde,
bir tek o, gözyaşı döktürüyor üstümüzde;
ondan nasıl kurtulduğunu da anlamışsındır insanın.

41/ Köprü kemeri benzeri = öne eğik.
43/ Bir ses = meleğin sesi.
49/ Bizi yelpazeledi = Dante'nin alnından bir P harfi siler.
50/ Ne mutlu gözyaşı dökenlere = Bkz *Kitabı Mukaddes, Matta'ya göre İncil* 5(5) (*Beati qui lugent.*)
54/ Rehberim = Vergilius.
58/ Yaşlı büyücü kadın = dünya yaratıldığında erkeği baştan çıkartan kadın (XIV. yy yorumcusu Benvenuto'ya göre); cimriliği, pisboğazlığı, şehveti simgeler.
61/ Bu sana yeter = gördüklerinden,

Bu sana yeter, ayaklarını yere çak;
hadi gözlerini gökyüzüne kaldır, ölümsüz hükümdarın
koca tekerlerle döndürdüğü görüntüye bak."
Şahin nasıl ilkin ayaklarına bakar da,
sonra sesin geldiği yana dönüp,
kokusunu aldığı ava doğru uçarsa,
öyle olmuştum ben de; kayadan çıkanlara
yol vermek için açılmış yarığı aştım,
bir dönemece ulaştım.
Beşinci daireye vardığımızda,
ağlaşan insanlar gördüm burada,
yere uzanmış, yüzükoyun yatmışlardı.
"*Adhaesit pavimento anima mea*"
dediklerini duydum, soluya soluya,
öyle hızlı soluyorlardı ki, zor anlaşılıyordu sözleri.
"Ey Tanrı'nın sevgili kulları, siz ki,
acıları adaletle, umutla hafifleniş ruhlarsınız,
gösterin bize büyük merdivenin yerini."
"Yerde sürünme cezanız sona erdiyse
ve yolunuzu bulmak istiyorsanız bir an önce,
hep dışınızda olsun sağ köşe,"

duyduklarından edindiğin deneyim sana yeter.
61/ Ayaklarını yere çak hızlı yürü anlamına.
63/ Görüntüye bak Tanrı'nın seni kendine çekmek için yarattığı gökyüzüne bak.
73/ *Adhaesit pavimento anima mea* ruhum toprağa yapıştı; bir mezmur dizesi. Bk. *Kutsal Mukaddes, Mezmurlar* 119(25)
79/ Yerde sürünme cezanız sona erdiyse = konuşan papa Adriano V, Dante'nin canlı olduğunu bilmediği için, buraya ceza çekmeye geldiğini sanıyor; asıl adı Ottobuono de' Fieschi olan bu papa 12 Temmuz 1276 ile ölüm tarihi olan 18 Ağustos 1276 arasında 38 gün papalık yapmıştır.
81/ Hep dışınızda olsun sağ köşe yürürken boşluk sağınızda, yamaç solunuzda kalsın.

Ozan isteğini iletmişti,
az önümüzden yukardaki yanıt gelmişti;
sözlerin gizlediği gölgeyi ayırt etmiştim ben de,
ustama çevirdim gözlerimi,
o da güler yüzle izin verdi
istek yüklü bakışıma.
İstediğim gibi davranma özgürlüğüne kavuşunca,
sözleriyle dikkatimi çekmiş olan yaratığın
yanına gittim, dedim ki:
"Ey ruh, sen ki ağladıkça olgunlaşmaktasın,
ve bu çileyi çekmeden Tanrı'ya kavuşamazsın,
hatırım için biraz ara ver çektiğin çileye.
Kim olduğunu söyle bana,
niçin sırtınızı gökyüzüne döndüğünüzü de,
canlı olarak geldiğim yerden bir isteğin varsa onu da."
"Gerimizi niçin gökyüzüne döndüğümüzü
öğreneceksin" dedi, "ama daha önce bil ki,
scias quod ego fui successor Petri.
Siestri ile Chiavari arasında
güzel bir ırmak vardır,
soyum adını bu ırmaktan alır.

84/ Sözlerin gizlediği gölgeyi = konuşanı.
85/ Ustama çevirdim gözlerimi = konuşan ruhla konuşmak istediğini gözlerinden okusun diye Vergilius'a bakar.
87/ İstek yüklü = konuşma isteği yüklü.
99/ *Scias quod ego fui successor Petri* = Petrus'un ardılı (papa) olduğumu bil.
100/ Siestri ile Chiavari = Liguria'daki Sestri ile Chiavari kasabaları; aralarından Lavagna ırmağı geçer; Fieschi ailesinin (Adriano V'in ailesi) bireyleri Lavagna Kontu sanını taşıyorlardı.

Büyük cüppenin, çamurdan korumak isteyene ne denli
ağır olduğunu üstümde sınadım bir ayı aşkın zamandır,
bu yükün yanında her yük, tüy gibi kalır.
Doğru yolu bulmam geç oldu ne yazık ki!
Ama çoban olunca Roma'ya,
öğrendim yalanın ne anlama geldiğini.
Kalbimin durulmayacağını anladım orada,
yaşamda daha yukarı çıkılamayacağını da;
böylece doğdu içimde bir başka sevgi.
O zamana dek cimri mi cimri,
Tanrı'dan uzak düşmüş soysuz bir ruhtum;
gördüğün gibi cezamı çekiyorum şimdi.
Doğru yolu bulan ruhların çarpıldıkları ceza
cimriliğin ne olduğunu gösteriyor açıkça,
cezanın daha büyüğü yok bu dağda.
Yeryüzü nesnelerine bağlı gözlerimiz
hiç yönelmediği için yukarıya,
adalet yere çeviriyor onları burada.
Cimrilik söndürdüğü için iyiliğe yönelik
sevgimizi, iyilik yapmayı öğrenememiştik,
bu nedenle adalet, ellerimiz ayaklarımız bağlı
tutmakta burada bizi;
kıpırdamadan yerde yatacağız böyle,
adalet dağıtan uygun gördüğü sürece."

107/ Çoban = papa.
110/ Yaşamda = yeryüzü yaşamında.
111/ Bir başka sevgi = sonu olmayan yaşam (ölümden sonra yaşam) sevgisi.

Onunla konuşmak için yere eğilmiştim;
ben konuşur, o da dinlerken beni
saygılı duruşumu görünce dedi ki:
"Niçin böyle eğiliyorsun ki?"
Dedim ki: "Öyle saygıdeğersiniz ki,
ayakta durmak rahatsız ediyor beni.
"Ayaklarını doğrult, ayağa kalk kardeş!" dedi;
"yanılgıya düşme, ben de senin gibi,
aynı gücün kuluyum.
İncil'deki kutsal *Neque nubent* deyimini
iyi anladınsa eğer, kavraman gerekir
böyle konuşmamın nedenini.
Daha fazla kalınanı istemiyorum, git şimdi;
çünkü burada bulunman, söylediğin şeyi
olgunlaştıran gözyaşlarımı engellemekte.
Alagia adında bir yeğenim var yeryüzünde,
iyi kızdır, dilerim bizimkiler benzetmez kendilerine;
tek varlığım o, yeryüzünde."

135/ Aynı gücün = Tanrı'nın.
136/ *Neque nubent* = kocaya verilmezler; yedi erkek kardeşle sırayla evlenmiş olan bir kadının kıyamette durumunun ne olacağı sorusuna İsa: kıyamette onlar ne evlenirler ne de kocaya verilirler, ancak gökte olan melekler gibidirler yanıtını verir (*Kitabı Mukaddes, Matta'ya göre İncil*, 22/30); Kilise ile papa (= kilisenin kocası) arasındaki birleşme de, papanın ölümüyle sona erer.
140/ Söylediğin şeyi = çekmesi gereken çile.
142/ Alagia = Adriano V'in yeğeni, Niccolo dei Fieschi'nin kızı ve Moroello Malaspina'nın karısı; iyilikseverliğiyle ünlüdür.
144/ Tek varlığım o, yeryüzünde = benim için ancak o dua edebilir.

Yirminci kanto

Bir arzu karşı koyamaz kendinden güçlü arzuya;
daha doygunluğa ulaşmamış süngeri
çekip sudan çıkardım, hoş görünmek için ona.
Bir adım attım; rehberim daracık bir surda
mazgallar boyunca ilerler gibi
yürüdü kayanın geçit veren yanında;
çünkü, dünyayı kaplayan kötülüğü damla damla
gözlerinden akıtan bu insanlar
yığılmıştı geçidin öbür yanına.
Doymak bilmeyen açlığını bastırmada
öteki hayvanlardan daha becerikli
kocamış kurt, lanet olsun sana!
Ey, döndükçe yeryüzündeki her şeyi
düzenlediğine inandığım gökyüzü, bu kurdu sürecek,
ne zaman yeryüzüne gelecek?

3/ Çekip sudan çıkardım = Adriano V'in isteğine karşı gelemeyip (arzu karşı koyamaz kendinden güçlü arzuya), istemeyerek de olsa (doygunluğa ulaşmamış süngeri) oradan ayrıldım (çekip sudan çıkardım).
4/ Rehberim = Vergilius.
7/ Dünyayı kaplayan kötülüğü = cimriliği.
12/ Kocamış kurt = cimrilik simgesi dişi kurt; Bkz Cehennem I(51).
13/ Döndükçe yeryüzündeki her şeyi düzenlediğine = gökteki nesnelerin devinimlerinin yeryüzündeki olayları da düzenlediğien inanılıyordu.
14/ Bu kurdu sürecek = tazı; Bkz Cehennem I(101).

Ölçülü, ağır adımlarla yürüyorduk ikimiz de,
yakınıp gözyaşı döken gölgelere
bakıyordum ben, yüreğim ezile ezile;
önden gelen bir ses çarptı kulağıma,
doğum sancısı çeken kadın sesi gibi iniltiliydi,
"Sevgili Meryem!" demekteydi;
şöyle sürdürdü sözlerini: "Kutsal emanetini
bıraktığın barınağın da doğruladığı gibi,
çok yoksulsun sen, belli ki."
Daha sonra kulağıma şu ses geldi:
"Ey yiğit Fabrizio, yoksul ama erdemli
olmayı yeğledin haram varsıllığa."
Bu sözler öyle hoşuma gitmişti ki,
hangi görüntüden geldiğini
öğrenmek için öne doğru gittim.
Namuslarına gölge düşmesin diye,
Niccolò'nun kızlara gösterdiği cömertlikten de
söz ettiğini işittim.
"Ey bu güzel sözleri söyleyen ruh" dedim,
"bana kim olduğunu söyle, bir de
bu övgüleri niçin tek başına yinelediğini.

22/ Kutsal emanetini = karnında taşıdığı İsa'yı.
23/ Bıraktığın barınağın = Meryem'in İsa'yı doğurduğu ahır.
26/ Fabrizio = dürüstlüğüyle ünlü Romalı konsül (İÖ 282); yoksulluk içinde ölmüş, cenaze parası olmadığı için cenazesini devlet kaldırmıştır.
32/ Niccolò = Katolik ve Ortodoks kiliselerinin ermiş saydığı Barili din adamı; yoksul olduğu için evlendiremediği üç kızını satmaya kalkışan bir babanın penceresinden üst üste üç gece birer kese altın atarak, kızlara çeyiz düzülmesini sağladığına inanılır.

Sonuna yaklaşan o yaşamın kalan yolunu
tamamlamak için dönebilirsem geri,
karşılıksız bırakmam sözlerini."
"Oradan yardım beklediğimi sanma" dedi,
"ama daha ölmeden yüzünde ışıyan güzellik adına
yanıt vereceğim sorduğun soruya.
Hıristiyan dünyasına hüzün getiren,
kırk yılda bir iyi meyve veren
ağacın kökü oldum ben.
Douai, Lille, Gand ve Bruges becerebilselerdi
çoktan alınmış olurdu öçleri;
her şeyi yargılayandan bunu bekliyorum şimdi.
orada bana Hugues Capet derlerdi;
şu ara Fransa'yı yöneten Philippe'ler, Louis'ler,
hep benden dünyaya geldi.
Paris'te kasaptı babam,
kül rengi giysiye bürünen biri dışında
eski krallar kalmayınca ortada,

37/ O yaşamın = yeryüzü yaşamının.
38/ Geri = yeryüzüne.
39/ Karşılıksız bırakmam = senin için dua ederim.
45/ Ağacın kökü oldum ben = Fransa'daki Capétiens hanedanının kurucusu Hugues Capet konuşuyor.
46/ Douai, Lille, Gand ve Bruges = Güzel Philippe ile Charles de Valois'nın uğrunda yıllarca savaştıkları Flaman kentleri.
48/ Her şeyi yargılayandan = Tanrı'dan.
50/ Philippe'ler, Louis'ler = Capet'nin soyundan gelen dört Philippe ve beş Louis. 1108 ile 1316 arasında Fransa kralı olmuştur.
52/ Kasaptı babam = Hugues Capet soylu bir aileden gelmekle birlikte, Dante o sırada yaygın bir söylentiyi benimseyerek bir kasabın oğlu yapıyor onu.
53/ Kül rengi giysiye bürünen = manastıra kapanıp, din adamı olan; bu kişinin Louis V'in amcası Charles olduğu sanılıyor.
54/ Eski krallar kalmayınca ortada = Karolenj hanedanı Louis V'in ölümüyle sona erip, amcası Charles da tutuklanınca (Dante, Charles'ın manastıra kapandığını sanıyor) taht sahipsiz kaldı.

55 yönetimin dizginleri eline geçti,
bu güce dostlar da eklenince
oğlumun başı seçildi
58 sahipsiz kalan taca, öyle ki,
oğlumla başlamış oldu
kemikleri kutsananlar dizisi.
61 Provence'ın büyük drahoması
utançtan yoksun kılmadan önce onları,
ardıllarım değerli olmasa da, kötülükleri yoktu,
64 Bu olaydan sonra yalana, kaba güce başvurdular
haydutluğa başladılar; sonra da cereme diye
Ponthieu, Normandiya ve Gaskonya'yı aldılar.
67 Charles İtalya'ya geldi, Curradino'yu kurban etti,
ardından ceza verdi,
Tommaso'yu göklere gönderdi.
70 Çok geçmeden, görmekteyim bunu,
Fransa'dan başka bir Charles çıkacak,
hem kendini, hem soyunu daha iyi tanıtacak.

60/ Kemikleri kutsananlar dizisi = Reims piskoposunun taç giyme töreni sırasında yaptığı kutsamaya gönderme.
61/ Provence'ın büyük drahoması = büyük servet sahibi Provence kontu Raymond Béranger'nin ölümünden sonra Louis IX kontun dört kızının en büyüğü ile, kardeşi Charles d'Anjou da kontun bir başka kızıyla evlenir; böylece iki kardeş Provence eyaletine sahip olur.
66/ Ponthieu, Normandiya ve Gaskonya = Philippe II 1202'de İngiltere'den Gaskonya'yı Güzel Philippe ise 1295'de Ponthieu ve Normandiya'yı ele geçirdi.
67/ Charles = Louis IX'un kardeşi Charles d'Anjou; İtalya'ya gelip Sicilya kralı oldu; Tagliacazzo savaşında İsveç kralı Curradino'yu yenilgiye uğratıp tutsak aldı ve boynunu vurdurttu.
69/ Tommaso'yu göklere gönderdi = Aquino'lu San Tommaso'yu 1274're Charles d'Anjou'nun zehirlettiğine ilişkin söylentiye gönderme yapılıyor.
71/ Başka bir Charles = Güzel Philippe'in kardeşi Charles de Valois; barış elçisi olarak (silahsız) geldiği Floransa'da hileyle (Yahuda'nın cirit oynadığı mızrak) Papa yandaşlarının üstün gelmesini sağlamıştır (1301).

Oradan silahsız ayrılacak,
elinde yalnız Yahuda'nın cirit oynadığı mızrak olacak,
saplanıp Floransa'nın karnını deşecek bu mızrak.
Ama bu yoldan eline toprak geçmeyecek,
yalnızca utanca, günaha bürünecek,
verdiği zararı azımsadıkça, büründükleri ağır çekecek.
Gemisinde tutsak düşen ötekine gelince,
görüyorum işte, tutsak satan korsanlar gibi,
öz kızını pazarlayıp çıkar elde edecek.
Ey cimrilik, öyle tutsak ettin ki soyumu kendine,
sevmez oldular kendi çocuklarını bile,
elinden daha ne kötülük gelir ki?
Yapılanlar, yapılacaklar küçümsenmesin diye,
zambağın Alagna'ya girdiğini,
İsa'nın vekilinin tutsak edildiğini görüyorum.
Yeni Pilatus'u da görüyorum,
öyle acımasız ki doymak bilmiyor,
yetkisi olmadan aç teknesini Tapınak'a götürüyor.
Ey efendim benim,
öfkeni yumuşatan gizli öcün gerçekleştiğini
görme sevincine ne zaman erişeceğim?

78/ Verdiği zararı azımsadıkça = işlediği günahı önemsemediği oranda büyük cezaya çarptırılacak.
79/ Öteki = Napoli açıklarında Aragon donanması karşısında yenilgiye uğrayarak tutsak düşen Charles d'Anjou II; Charles d'Anjou'nun oğludur.
86/ Zambağın Alagna'ya girdiğini = Fransa kralı Güzel Philippe 7 Eylül 1303'de adamlarını (zambak Fransa kraliçelerinin simgesiydi) Alagna'ya (bugünkü Anagni) göndererek papa Bonifazio VIII'i tutuklatmıştı.
87/ İsa'nın vekili = papa.
88/ Yeni Pilatus = Güzel Philippe.
88/ Pilatus = İsa'yı ölüme çarptıran Romalı prokurator Pontius Pilatus.
90/ Aç teknesini Tapınak'a götürüyor = Güzel Philippe'in yargı kararı olmadan Templier (Temple = tapınak) şövalyelerinin kurdukları tarikatı kapatıp hazinelerine el koymasına (1314) gönderme yapılıyor.

Bilgi edinmen için seni bana gönderen
Kutsal Ruh'un biricik eşiyle ilgili sözlerim
gün boyunca ettiğim
dualaların karşılığı; ama bastırınca gece,
bunun tam karşıtı sesler
gelir gündemimize.
O zaman, doymak bilmez altın hırsı yüzünden,
ihanet eden, hırsız olan, babasını öldüren
Pygmalion'u anarız hep birlikte;
duyanları güldüren
aç gözlü isteği yüzünden
cimri Midas'ın başına gelenleri anarız.
Ganimeti yürüten, bu yüzden
burada da Yeşua'nın öfkesini çeken
Akan çılgınını da anımsarız.
Sonra Safira ile kocasını suçlarız;
Heliodorus'un yediği tekmeleri alkışlarız;
Polydoros'u öldüren Polymnestor da

98/ Kutsal Ruh'un biricik eşi = Meryem.
105/ Pygmalion = servetini ele geçirmek için kızkardeşinin kocasını öldürten Tyr kralı.
108/ Midas = Frigya kralı; Bakkhos'dan, dokunduğu her nesnenin altına dönüşmesi iznini almış ama bu kez de yiyecek siz kalmıştır; Bkz Ovidius, *Metamorphoseis* XI(85).
111/ Akan = Jericho'yu alan Yahudilerin ele geçirdikleri ganimetin bir bölümüne el koymaya kalktığı için Yeşua'nın taşa tutturarak öldürttüğü kişi.
112/ Safira ile kocası = havarilerin topraklarını satıp, paranın bir bölümünü kendilerine ayıran, Petrus olayı yüzlerine vurunca düşüp ölen karı koca (Hananya ile Safira); Bkz *Kitabı Mukaddes*, *Resullerin İşleri* 5(1).
113/ Heliodorus = Kudüs tapınağını soymaya gitmiş, birden ortaya çıkan bir atlı tarafından kovalanmıştır.
114/ Polydoros = Priamos'un oğlu; Trakya kralı Polymnestor tarafından öldürülmüştür; Bkz Euripide, *Hekabe*.

115 utanç içinde dolaşıyor bu dağda;
bir de 'Crassus söyle: altının tadı nasıl geliyor ağza?'
diye haykırırız.
118 Kimi kez bağırır, kimi kez mırıldanırız
bizi mahmuzlayan dürtünün hızlı ya da
ağır adım attırmasına göre:
121 az önceki gündüz övgüsünde
tek başıma değildim; ama bu çevrede
benden başka sesini yükselten yoktu."
124 Onun yanından ayrılmıştık,
gücümüz elverdiğince
yürümeye koyulmuştuk ki,
127 dağın devrilir gibi
sallandığını duydum; her yerim buz kesti,
sanki ölmeye götürüyorlardı beni.
130 Hiç kuşkum yok, Delos böyle titrememişti
Latona buraya yuvalanıp da
göğün iki gözünü doğurduğunda.
133 Sonra dört bir yandan bir uğultu yükseldi,
öyle güçlüydü ki, ustam yanıma geldi,
"Ben rehberlik ettikçe, sakın korkayım deme" dedi.

116/ Crassus = çok varlıklı, ama cimriliğiyle ünlü Romalı yönetici Marcus Licinius Crassus; Parr kralı Hyrodes'le yaptığı savaşta ölmüş, Hyrodes, ölüsünün ağzından erimiş altın akıtmıştır.
130/ Delos = Ege denizinde küçük bir ada.
131/ Latona = Jüpiter'den gebe kalan Latona, Jüpiter'in bir deprem sonucunda yarattığı Delos adasına sığınarak ikizleri (göğün iki gözü) Diana (ay tanrıçası) ile Apollon'u (güneş tanrısı) burada dünyaya getirir.
134/ Ustam = Vergilius;

Bize yakın olanların sesleri seçiliyordu,
anlayabildiğime göre hepsi
"*Gloria in excelsis Deo*" diyordu.
Kıpırdamadan, boşlukta salınır gibi,
sallantının ve ilahinin bitimine dek durduk,
tıpkı bu ilahiyi ilk duyan çobanlar gibi.
Sonra kutsal yolumuza koyulduk,
bir yandan da, yeniden gözyaşı dökmeye başlayan
gölgelere bakıyorduk.
Belleğim yanıltmıyorsa beni,
hiçbir bilgisizlik daha önce
bunca öğrenme isteği uyandırmamıştı bende,
daha iyi anlıyorum bunu, düşündükçe şimdi;
o telaşta soru sormaya kalkamıyordum,
tek başıma da hiçbir şey göremiyordum:
çekingen, düşünceli yürüyüp gidiyordum.

138/ *Gloria in excelsis Deo* = meleklerin İsa'nın doğuşunu müştulurken söyledikleri ilahi: şükürler olsun en yücelerdeki Tanrı'ya.
141/ İlk duyan çobanlar = melekler doğum haberini çobanlara haber vermişlerdi; Bkz *Kitabı Mukaddes, Luka'ya göre İncil* 2(9)

Yirmi birinci kanto

Samiriyeli saf kadının istediği
suyun dışında hiçbir şeyin dindiremeyeceği
doğal susuzluğum kemiriyordu yüreğimi,
ruhların biriktiği yolda izlerken rehberimi,
işlenen günahların bedeli
acıyla dolduruyordu yüreğimi.
Luka, mezardan yeni çıkan İsa'nın iki kişiye
göründüğünü yazar ya,
işte birden bir gölge çıktı, bizim de karşımıza,
arkamızdan geliyordu, ayaklarının dibinde
yatan gölgelere bakıyordu;
biz onu görmemiştik, ancak "Tanrı erinç versin size!"
diye seslenince varlığını sezmiştik.
Hemen başımızı çevirdik,
Vergilius gerektiği gibi selam verdi ona.

1/ Samiriyeli saf kadın = İsa, Yakup'un kuyusundan su çeken bir kadından su istevince, Yahudilerin Samiriyelilerle iş yapmadığını bilen kadın: "Sen Yahudi, ben Samiriyeli bir kadının nasıl benden su istiyorsun?" der; İsa da "Ver bana içeyim diyenin kim olduğunu bilseydin, sen ondan isterdin, o da sana diri su (bir daha susatmayan su) verirdi" der; Bkz *Kitabı Mukaddes, Yuhanna'ya göre İncil* 4(6).

3/ Doğal susuzluğum = gerçeği öğrenme isteğim.

4/ Rehberimi = Vergilius'u.

5/ İşlenen günahların bedeli = çekilmekte olan çile.

7/ İsa'nın iki kişiye göründüğünü = ölüp dirildikten sonra (mezardan yeni çıkan) İsa'nın Emmaus köyünün yolunda kendilerine göründüğü iki kişi; Bkz. *Kitabı Mukaddes, Luka'ya göre İncil* 24(13).

16 Sonra dedi ki: "Beni sonsuz sürgüne
gönderen haklı mahkeme
umarım seni gönderir Cennet'e!"
19 "Nasıl olur!" dedi o, biz hızlı yürümekteydik:
"Tanrı'nın istemediği gölgelerseniz
bu merdivenlerden nasıl çıkabildiniz?"
22 Ustam dedi ki: "Yanımdakinin yüzüne
meleğin çizdiği işaretlere
bakarsan onun da cennetlik olduğunu anlarsın.
25 Ama Klotho'nun her birimiz için
ördüğü örgünün ipliğini
gece gündüz büken kız, bitiremediği için örekeyi
28 senin ruhunun da, benim ruhumun da kardeşi
onun ruhu, yukarıya tek başına gelemezdi,
çünkü bizim gibi göremiyor gözleri.
31 Bu nedenle, ona yol göstereyim diye
Cehennem'in kocaman ağzından saldılar beni,
yol göstermeyi sürdüreceğim elimden geldiğince.
34 Eğer biliyorsan dağın niçin böyle sarsıldığını,
nemli eteklerinin niçin böyle haykırdığını,
söyleyiver bu nedeni bize."

17/ Haklı mahkeme = Tanrı'nın yanılmaz yargısı.
22/ Ustam = Vergilius.
22/ Yanımdakinin = Dante'nin.
23/ Meleğin çizdiği işaretler = Dante'nin alnında kalan üç P harfi.
25/ Klotho = Zeus'la Themis'in yaşamı düzenleyen kızları Moira'lardan biri; Moira'lardan Klotho örekeyi tutar, Lakhesis yaşam ipliğini büker, Atropos ise bu ipliği keserek ölümü sağlar.
30/ Bizim gibi göremiyor gözleri = ölü olmadığı için, çevresini bizim gibi göremiyor.
32/ Cehennem'in kocaman ağzı = Limbus.
33/ Elimden geldiğince = Vergilius, sırası geldiğinde rehberliği Beatrice'ye bırakacaktır.

Bu soru arzumun ipliğini
sanki iğneye geçirmişti,
umut susuzluğumu biraz olsun dindirmişti.
Gölge söze girdi: "Bu dağın düzenini
bozan, sıra dışı bir şey
söz konusu değildi.
Beklenmedik bir değişiklik olmaz burada:
ne olursa, nedeni yine göğün kendisidir,
başka hiçbir şey değildir.
Bu nedenle, küçük merdivenin yukarısında
ne yağmur, ne dolu, ne kar yağar,
burada ne şimşek çakar,
burayı ne kırağı, ne çiy kaplar,
ne ince, ne kalın bulut sarar,
ne de yeryüzünde hep ülke değiştiren Thaumas'ın kızı:
sözünü ettiğim ve Petrus'un adamının
ayaklarının bastığı üç basamağın
üstüne kuru buhar da erişmez.
Daha aşağıda, dağ az çok titrer belki;
ama burada, nedendir bilinmez,
yer içinde gizli rüzgârın etkisiyle hiç titremez.

38/ Sanki iğneye geçirmişti = Vergilius tam istediğim gibi bir soru sormuştu.
40/ Bu dağın = Âraf'ın.
44/ Nedeni yine göğün kendisidir = Âraf'ta doğa olayları yoktur, ancak göksel olaylar meydana gelir.
46/ Küçük merdiven = Âraf'ın girişindeki üç basamak; Bkz Âraf IX (77).
51/ Thaumas'ın kızı = tanrıların, gökkuşağı aracılığıyla inip çıkan elçisi (İris); Thaumas ile Elektra'nın kızı olan İris gökkuşağını simgeler.
52/ Petrus'un adamının = meleğin.
54/ Kuru buhar = Aristoteles fiziğine göe yağmur, şimşek, deprem gibi doğa olaylarına yerin saldığı bir buhar yol açar.
57/ Yer içinde gizli rüzgâr = deprem.

58 Ancak bir ruh arınıp da göklere
yükselmeye hazır duruma gelince
titrer; bir de çığlık eklenir bu titremeye:
61 Arınan ruh özgür bulunca kendini,
yer değiştirmek ister kendi isteğiyle,
bu istektir arınmanın tek belirtisi.
64 Kuşkusuz ruh daha önce de özgürleşmek ister,
ama ona günah işleten, Tanrı'nın adaletinin şimdi
çile çektirdiği istek, bunu engeller.
67 İşte beş yüz yılı aşkın bir süredir bu çileyi
böyle yatarak çeken ben, şimdi içimde
daha iyi bir yer isteği duyumsadım özgürce:
70 işte bu nedenle, depreme ve
inançlı ruhların kendilerini yanına aldırması için
Tanrı'ya yakarmalarına tanık oldun sen de."
73 Böyle bitirdi sözlerini, insanın susadığı ölçüde
içtiği sudan tat alması gibi,
bu sözlerden aldığım keyfi anlatamam size.
76 Bilge rehberim dedi ki: "Sizi saran ağı,
bu ağdan nasıl çıkıldığını, dağın niçin sarsıldığını,
niçin ilahi söylendiğini anlıyorum şimdi.
79 Ne olur artık kim olduğunu söyle,
yüzyıllar boyunca niçin böyle yerde
yattığını açıkla sözcüklerinle."

60/ Çığlık = ilahi.
66/ Bunu engeller Dante'ye göre insanın asal isteği Tanrı'ya kavuşmaktır (ruh daha önce de özgürleşmek ister), ne var ki insana yeryüzünde günah işletmiş olan geçici isteklerin çekmesi gereken ceza bunu engeller.
69/ Daha iyi bir yer = Cennet.
76/ Bilge rehberim = Vergilius.

"Yiğit Titus'un, ulu yöneticinin desteğiyle,
Yahuda'nın sattığı kanın aktığı
yaraların öcünü aldığı dönemde
oradaydım ben de" diye, ruh yanıt verdi,
"en kalıcı, en onurlu adı taşıyordum,
çok ün kazanmıştım, ama daha inanca ulaşmamıştım,
öyle tatlıydı ki türkümün sesi,
Toulouse'lu olmama bakmayıp, Roma çağırdı beni,
mersin dallarıyla donattı alnımı.
Statius derler insanlar orada hâlâ bana:
Thebai'ye, ardından Akhilleus'a övgüler düzdüm,
ama ikinci yükü taşırken yenik düştüm.
Benim tutkumu da, binlerce ozanı
tutuşturan kutsal alevin kıvılcımları
ateşlemişti; *Aeneis*'ten söz ediyorum,
şiirimin anası, süt anası bu destan:
olmasaydı bu destan,
şiirimin olmazdı hiçbir ağırlığı.
Ve Vergilius'un yaşadığı dönemde
yaşayabilmek için yeryüzünde,
seve seve bin yıl daha kalırdım bu sürgünde."

82/ Titus = Roma imparatoru; IS 70 yılında Kudüs'ü ele geçirerek, Yahudilerden İsa'nın öldürülmesinin (Yahuda'nın sattığı kanın) öcünü almış olur.
82/ Ulu yöneticinin = Tanrı'nın.
86/ En kalıcı, en onurlu adı taşıyordum = şairdim.
87/ İnanca ulaşmamıştım = Hıristiyanlığı kabul etmemiştim.
89/ Toulouse'lu olmama = Dante hataya düşüyor, Napolili şair Publius Papinius Statius'un doğum yerini, dilbilimci Statius'un doğum yeri (Toulouse) ile karıştırıyor.
91/ Statius = birinci yüzyılda yaşayan Napolili şair Publius Papinius Statius; Thebai'yi konu alan uzun şiirinin ardından Akhilleus'a öven *Achilleid*'i bitiremeden ölmüştür (ikinci yükü taşırken yenik düştüm).
102/ Bu sürgünde = Âraf'ta.

Bana döndü Vergilius bu sözler üzerine,
"Sus!" der gibiydi yüzüyle sessizce;
ne yazık ki insan yerine getiremiyor her istediğini;
kahkaha ile gözyaşı öyle yakından izler ki
ikisinin de kaynaklandığı duyguyu,
dürüst bir kişi kullanamaz istencini.
İşte ben de gülümsedim, göz kırpar gibi;
bunun üzerine gölge sustu, düşünceyi en iyi
yansıtan gözlerimin içine baktı;
ve: "Umarım, çaban mutlu sona erişir" dedi,
"ama söylesene, yüzün az önce
niçin gülümsedi bana öyle?"
İki ateş arasında kalmıştım şimdi:
biri susmamı istiyordu, öteki söylememi;
iç çektiğimi gören ustam hemen anladı beni,
"Çekinme konuş" dedi,
"konuş, bunca ısrarla sorduğu şeyi
söyleyiver ona."
Dedim ki: "Ey yaşlı ruh, şaşırdın belli ki,
gülümsediğimi görünce;
ama bitmedi, daha da şaşırtacağım seni.
Gözlerimi yükseklere götüren kişi
sana insanların, tanrıların türküsünü söyleten
Vergilius'un ta kendisi.

108/ İstencini = iradesini.

Başka şeye bağladınsa gülümseyişimin nedenini,
yanılmaktasın bil ki,
tek neden, onunla ilgili sözlerindi."
Ustamın ayaklarına kapanmak için eğilmişti ki,
ustam şunları dedi: "Kardeş eğilme,
karşında gördüğün de, senin gibi bir gölge."
Ruh doğrulup yanıt verdi:
"Unutup içimizin boş olduğunu
katı sandığıma göre gölgelerimizi
anla içimde senin için yanan ateşi."

Yirmi ikinci kanto

Alnımdaki bir izi daha silen
bizi altıncı daireye getiren
melek artık geride kalmıştı;
ne mutlu adalete susamış olanlara demiş,
başka bir şey eklememiş,
"*sitiunt*" ile sona erdirmişti sözlerini.
Bana gelince, öbür geçitlere göre hafiflemiştim,
hızlı yürüyen ruhların peşinde
zorlanmadan yukarıya gitmekteydim.
Vergilius söze girdi: "Erdemle tutuşan bir sevgi,
tutuşturur hep başka bir sevgiyi,
yeter ki dışarı vursun alevi;
Juvenal, Cehennem'in Limbus'una
inip de, senin bana sevgini iletir iletmez
öyle bir sevgiyle bağlandım ki sana,
hiç kimse görmediği bir kişiyi
böyle bir sevgiyle sevemez,
bu nedenle bu merdiven çok kısa gelecek bana.

1/ Bir izi = P harfini.
6/ *Sitiunt* = susamış olanlar; İsa'nın ne mutlu adalete susamış olanlara, çünkü onlar doyurulacaklar sözlerinden alıntı; Bkz *Kitabı Mukaddes, Matta'ya göre İncil* 5(6).
7/ Hafiflemiştim = çünkü alnındaki günah işaretlerinden biri daha silinmişti.
13/ Juvenal = Statius'un çağdaşı Latin taşlama şairi Decius Junius Juvenal (47-130).

Aşırı özgürlük dizginimi gevşetiyorsa,
bir dost olarak beni bağışla,
dostum gibi davran söyle bana:
çabanla eriştiğin bunca bilgeliğin yanı sıra,
nasıl oldu da yüreğinin içinde
cimrilik de yer bulabildi kendine?"
Bu sözlere Statius önce gülümsedi,
ardından şu yanıtı verdi:
"Söylediklerin, bana sevginin göstergesi.
Gerçekten de, kimi kez insan haksız yere
kuşkuya düşer gördüklerinden, bunun nedeni
saklı kalmasıdır asıl gerçeklerin.
Sorundan anlıyorum ki, belki de
bu dairede gördüğün için beni
cimri olduğumu sandın öbür yaşamda.
Oysa bil ki, cimrilik yanımdan bile geçmedi,
binlerce ay cezaya çarptıran beni,
cimriliğin tam tersi.
Senin, insan soyunu azarlar gibi
kaleme aldığın: 'Ey kutsal altın hırsı,
niçin ölümlülerin iştahını
yönlendirmiyorsun?' dizelerini
okuyup da, düzeltmeseydim kendimi,
Cehennem'de olurdum ben de şimdi.

25/ Statius = Bkz Araf XXI(90)
38/ Ey kutsal altın hırsı = Vergilius'un Aeneis'de altın hırsını aşağılamak için yazdığı dizeler.

Böylece ellerimizin gereğinden fazla açılabildiğini
para harcayabildiğimizi öğrendim, tövbe dedim,
öbür kötülüklere dediğim gibi.
Kafası kazılı dirilecek kim bilir kaç kişi,
yaşamının sonunda bile
bu günahtan pişman olmadığı için!
Bil ki, bir günahın tam tersi
bir günah, onunla bir arada
kendi kökünü de kurutur burada;
ben burada cimrilerle bir arada
arındım ama, çektiğim cezanın nedeni
cimriliğin tam tersi."
"Peki ama, İokaste'ye çifte acı
tattıran amansız savaşı anlattığında"
dedi çobanıl şiirlerin ozanı,
"Klio'nun sazının telleri,
daha inanca ulaşmadığını doğrulamakta,
onsuz yapılan iyilikler eksik kalır oysa.
Eğer böyleyse, hangi güneş, hangi meşale
aydınlattı da seni, daha sonra kalkıp da
yelken açtın Balıkçı'nın yoluna?"

46/ Kafası kazılı dirilecek = savurganların kıyamet günü mezarlarından kafaları kazılı olarak çıkacaklarını vurguluyor; Bkz Cehennem VII(57).
49/ Tam tersi = savurganlık.
55/ Iokaste'ye çifte acı tattıran amansız savaş = Oedipus'un öz anası Iokaste'den dünyaya gelen ikiz oğulları Polyneikes ile Eteokles arasındaki savaş.
57/ Çobanıl şiirlerin ozanı = Vergilius; Vergilius'un *Bucolica* (*Çobanıl Şiirler*) adlı yapıtına gönderme yapılıyor.
58/ Klio = tarih yazarlarına esin veren peri (Musa).
58/ Sazının telleri = Statius'un şiirleri
59/ Daha inanca ulaşmadığını = Hıristiyan olmadığını.
60/ Onsuz yapılan iyilikler eksik kalır yoksa = Vergilius Katolik Kilisesi dışında kurtuluş olmadığı görüşünü vurguluyor.
61/ Güneş = tanrısal esin
61/ Meşale = insan aklı.
63/ Balıkçı = Isa'nın havarilerinden (ruh avcısı) Petrus.

64 Dedi ki: "İlk sen götürdün beni
Parnassus'a, pınarından içeyim diye,
Tanrı'dan sonra ilk sen aydınlattın beni.
67 Gece yürürken arkasında taşıdığı meşale
kendisi yerine peşindekileri
aydınlatan biri gibiydin sen:
70 'yüzyıl değişiyor, adalet geri geliyor,
insanlık çağı başlıyor,
yeni bir kuşak iniyor göklerden' dediğinde.
73 Senin yüzünden şair oldum, Hıristiyan oldum:
çizdiğim resmi daha iyi göresin diye
boyuyorum onu ellerimle.
76 Yeryüzü, sonsuzluk ülkesinin elçilerinin
yaydıkları gerçek inançla
kaplanmıştı bir baştan bir başa;
79 senin az önce değindiğim sözlerin
uyuyordu yeni dini öğütleyenlerin dediklerine;
onları görme alışkanlığı edindim ben de.
82 Öyle kutsal görünmeye başladılar ki gözlerime,
Domitianus onlara zulüm edince
gözyaşlarım karıştı onlarınkine;
85 dünyada yaşadığım sürece
destek verdim kendilerine, dürüst davranışları
küçümsememe yol açtı öbür tarikatları.

65/ Parnassus = şiir tanrısı Apollon ile Musa'lara (esin perileri) adanmış dağ.
65/ Pınarından içeyim diye = şair olayım diye.
70/ Yüzyıl değişiyor Vergilius'un Augustus dönemini öven şiirinden alınmış; ortaçağda bu dizeler İsa'nın doğumunun habercisi olarak yorumlanmıştı.
74/ Daha iyi göresin diye = Hıristiyan olduğuma inanman için.
76/ Elçilerinin = İsa'nın havarilerinin.
83/ Domitianus = 81-96 yılları arasında Roma imparatoru.

Yunanları Thebai ırmaklarına götürmeden önce
şiirimle, vaftiz oldum;
ama korkudan Hıristiyanlığımı gizli tuttum,
pagan gibi davrandım uzun süre;
bu gevşeklik dördüncü dairede
tam dört yüz yıl dönmemi gerektirdi.
Sen ki, sözünü ettiğim güzellikleri
benden gizleyen perdeyi kaldırdın,
çıkacağımız yol uzun olduğuna göre
eski ozanımız Terentius nerede,
Caecilius, Plautus, Vario lanetlendi mi söyle:
ceza çektikleri yer nerede?"
Rehberim: "Saydıkların, Persius ve ben" dedi,
"bir de esin perilerinin herkesten çok emzirdiği
Yunanlı ve daha nice kişi,
karanlık zindanın birinci dairesindeyiz;
ikide bir, bizi emzirenleri
barındıran dağdan söz etmekteyiz.

88/ Thebai ırmaklarına götürmeden önce = *Thebais* adlı yapıtını bitirmeden önce; bu yapıtın dokuzuncu kitabında Yunanların Thebai'deki Ismenus ve Asopus ırmaklarının kıyısına gelişleri anlatılır.
97/ Terentius = Latin oyun yazarı Publius Tetentius Afer (İÖ 185-159).
98/ Caecilius = Latin oyun yazarı Caius Caecilius Statius (İÖ 230-166).
98/ Plautus = Latin oyun yazarı Titus Maccius Plautus (İÖ 250-184).
98/ Vario = Latin şair Lucius Varius Rufus (İÖ 1. yy); Vergilius'un ölümünden sonra *Aeneis*'i yayımlamıştır.
100/ Rehberim = Vergilius.
100/ Persius = Romalı şair (34-62).
102/ Yunanlı = Homeros; Bkz Cehennem IV(88).
103/ Birinci dairesindeyiz = Limbus'tayız; Bkz Cehennem IV.
103/ Bizi emzirenleri = Musa'ları (esin perilerini).

Euripides bizimle birlikte, Antiphon da,
Simonides, Agathon ve defne dallarıyla
alınları süslü bir sürü Yunan da.
Senin kahramanların da benimle,
Antigone, Deiphyle, Argia,
eksilmeyen hüznüyle İsmene.
Langia'yı gösteren de orada,
Teiresias'ın kızı orada, Thetis orada,
Deidamia ile kızkardeşleri de orada."
Ozanların ikisi de susmuştu şimdi,
çevrelerine bakıyorlardı,
artık yokuştan da yamaçtan da kurtulmuşlardı;
günün dört hizmetçisi geride kalmıştı;
dümene geçen beşinci hizmetçi
alevden okunu havaya kaldırmıştı ki,

106/ Euripides = Yunan tragedya yazarı (İÖ 1. yy).
106/ Antiphon = Yunan şair (öl. İÖ 411).
107/ Simonides = Yunan şair (öl. İÖ 467).
107/ Agathon = Yunan tragedya yazarı (öl. İÖ 400).
110/ Antigone = Oidipus ile İokaste'nin kızı; Sofokles onun adına bir tragedya yazmıştır.
110/ Deiphyle = Tydeus'un karısı; Bkz Cehennem XXXII(130).
110/ Argia = Deiphyle'nin kızkardeşi.
111/ İsmene = Oidipus ile İokaste'nin kızı, Antigone'nin kızkardeşi.
112/ Langia'yı gösteren = Thebai'ye karşı savaşan yedi krala susadıkları bir sırada Langia pınarını gösteren Hypsipyle; Lemnos kralı Thoas'ın kızı.
113/ Teiresias'ın kızı = bilici Teiresias'ın üç kızı vardı: Manto, Dafne ve İstoriade; Manto'nun daha önce büyücüler ve bilicilerle bir aradaolduğu belirtildiğine göre burada kardeşlerinden biri söz konusu olmalı; Bkz Cehennem XX(55).
114/ Deidamia = Skyros adasının kralı Lykomedes'in, Akhilleus tarafından sevilip terk edilen kızı; Bkz Cehennem XXVI(61).
118/ Günün dört hizmetçisi = günün ilk dört saati; saat sabahın onu olmuştur.
119/ Beşinci hizmetçi = günün beşinci saati.

121 rehberim şöyle dedi: "Derim ki,
dağı dolanırken sağ omzumuzu dışa verelim,
her zaman yaptığımız gibi."
124 Böylece alışkanlık yol gösterdi adımlarımıza,
daha az kuşkuyla koyulduk yola,
bu seçkin ruhun da onayıyla.
127 Onlar önden gidiyordu, ben de tek başıma
onları izliyordum, kulak veriyordum konuştuklarına,
aklımı zenginleştiriyordu şiirle ilgili sözleri.
130 Ne var ki bu güzel söyleşi, karşımıza
dalları mis kokulu, albenili
meyvelerle yüklü bir ağacın çıkmasıyla kesildi;
133 çam ağacının dalları nasıl tepeye çıktıkça
azalırsa, bu ağaç da dibine doğru inceliyordu,
sanırım kimse tırmansın istenmiyordu.
136 Yolumuzun kapalı olduğu yandan
berrak bir su akıyordu yüksek yamaçtan,
yaprakların üstüne yayılıyordu.
139 İki ozan ağaca yaklaştı,
yapraklarının arasından bir ses duyuldu:
"Bu besine aş ereceksiniz."

121/ Rehberim = Vergilius.
126/ Seçkin ruh = Statius.
127/ Onlar = Vergilius ile Statius.

Şöyle diyordu ses: "Sizin için şimdi
dua eden Meryem, kendi boğazını düşünmüyordu,
düğünün saygın ve zengin olmasını istiyordu.
Eski Romalı analar su ile yetinmişlerdi
içki yerine; Daniel ise geri çevirmişti
verileni, bilgi edinmeyi yeğlemişti.
İlk yüzyıl altın gibi güzeldi,
açlık meşe palamutlarını lezzetli kılmıştı,
susuzluk kevsere çevirmişti ırmakları.
Balla, çekirgeyle sınırlıydı
Yahya'nın çölde yedikleri,
işte bu nedenle ululuğa, onurlara erişti,
İncil'in de belirttiği gibi."

140/ Bir ses duyuldu = ses ceza çekenlere sesleniyor.
143/ Meryem kendi boğazını düşünmüyordu = Galile'nin Kana kentinde yapılan düğüne gönderme yapılıyor; Bkz Âraf XIII(29).
145/ Eski Romalı analar = Cumhuriyet döneminde Romalı kadınlar şarap içmezdi.
146/ Daniel = kral Nabukadnetsar'ın verdiği yemekle şarabı alınayıp sebze ve suyla karnını doyurmayı yeğleyen peygamber; Bkz *Kitabı Mukaddes*, *Eski Ahit*, *Daniel*.
152/ Yahya = İsa'nın akrabası vaftizci Yahya; "Yahya'nın yediği çekirge ve yaban balı idi"; Bkz *Kitabı Mukaddes*, *Matta'ya göre İncil*, 3(4).

Yirmi üçüncü kanto

Ömrünü kuş avlamakla geçirenler gibi
gözlerimi yeşil yapraklara çevirmiş
sesin kaynağını arıyordum ki,
babamdan da yakın kişi şunları dedi:
"Oğul, yürü haydi, bize ayrılan vakti
daha yararlı kullanmamız gerekli."
Yüzümü de, adımlarımı da hemen
bilgelere yönelttim, öyle güzel konuşuyorlardı ki,
hiç zorlanmadan gidiyordum peşlerinden.
Birden "*Labia mea Domine*" ilahisi
yükseldi hıçkırıklar içinde,
hem mutluluk, hem hüzün doldurdu inanın ki içime.
"Ey sevgili babam, bu işittiğim ne?"
dedim; o yanıt verdi: "Borçlarını ödeye ödeye
giden gölgeler olmalı" dedi.
Dalgın yolcular nasıl yolda rastladıkları
kişilere bakıp da geçerlerse,
bizim de arkamızdan adımları bizden hızlı,
sessiz ve inançlı
bir sürü ruh geliyordu,
yanımızdan geçerken şaşırıp bize bakıyorlardı.

4/ Babamdan da yakın kişi = Vergilius
10/ *Labia mea Domine* = Tanrım dudaklarımı aç diye başlayan mezmur; Bkz *Kitabı Mukaddes, Mezmurlar* 51(15).
13/ Sevgili babam = Vergilius.
14/ Borçlarını ödeye ödeye = günahlarının cezasını çekerek.
19/ Sessiz = ruhların ağaca dek sessiz kalıp, ağacın dünde ilahi söyledikleri anlaşılıyor.

Yorgun gözleri çökmüş, yüzleri sararmıştı
öyle zayıflamışlardı ki,
bir deri bir kemik kalmışlardı.
Sanırım Erisikhthon bile
açlıktan gözü hiçbir şey görmediğinde
bunca kurumuş değildi.
Onları düşünerek kendi kendime
dedim ki: "Maria çocuğunu midesine indirdiğinde
Kudüs'ü yitirenler bunlar belli ki."
Göz çukurları taşsız yüzükler gibiydi:
insanların yüzünde "omo" okuyan biri
m harfini hemen görebilirdi.
Bir meyvenin, bir suyun özlemi
insanı nasıl bu duruma getirirdi,
nedenini bilmeden insan buna nasıl inanabilirdi?
Bunları neyin acıktırdığını soruyordum kendime,
sıskalıklarının, derilerindeki pulların nedeni
anlaşılır gibi değildi,
gölgelerden biri gözlerini bana dikti
başının derininden, bir süre öyle baktı,
sonra: "Neye borçluyum bu onuru?" diye bağırdı.

25/ Erisikhthon = Teselya kralı Triopas'ın oğlu; bereket tanrıçası Ceres'in (Demeter) ağacını kesince, doymak bilmez bir açlık duygusuyla cezalandırılmış, sonunda kendisini yemiştir.

29/ Maria (ya da Miriam) Titus'un Kudüs'ü kuşatması sırasında (IS 70) açlıktan öz çocuğunu yiyen Yahudi kadın.

32/ "Omo" okuyan = ortaçağda din adamları Tanrı'nın insan yüzüne *Omo Dei* (Tanrı'nın insanı) yazdığını, gözlerin O harfini, burunla yanak kemiklerinin M harfini, kulakların D harfini, burun deliklerinin E harfini, ağzın da I harfini oluşturduğunu öne sürerlerdi:

42/ Bu onuru = Dante'yi yeniden görmek onuru.

Yüzünden tanıyamazdım onu;
ama sesinin tınısı
silinmiş yüzünü bana anımsattı.
Bu kıvılcım, bu hale gelmiş yüzün anısını
belleğimde canlandırdı,
karşımda Forese'nin yüzü durmaktaydı.
"Sakın derimi solduran kabuklara,
etten yoksun sıskalığıma aldırma"
diye yakarmaktaydı;
"kendinle ilgili bilgi ver bana,
yanındaki iki ruhun kimliklerini açıkla,
ne olursun konuş, sakın susayım deme!"
"Öldüğünde gözyaşı döktüren yüzün
yine yaş doldurdu gözlerime
bu halini görünce" diye yanıt verdim sözlerine.
"Tanrı adına söyle, sizi böyle etsiz kılan ne?
Merak içinde konuşturma beni,
kişi düzgün konuşamaz aklı başka yerdeyse."
Dedi ki: "Tanrı'nın isteğiyle
arkamızdaki ağaca, suya bir güç
iner, beni böyle kemiren, işte bu güç.
Ağlayarak ilahi söyleyen bu kişiler
boğazlarına aşırı düşkünlüğün cezasını
burada aç susuz kalarak çekmekteler.

48/ Forese = 28 Temmuz 1296'da öldüğü bilinen Forese Donati; Corso Donati'nin kardeşi olan Forese, siyasal görüşlerinin çatışmasına karşın Dante'nin dostuydu.
53/ Yanındaki iki ruh = Vergilius ile Statius.

Yemişlerden, yaprakları örten nemden
yükselen koku, yeme içme isteğini körükler
hepimizin içinde.
Bu daireyi yürüye yürüye dönerken
çilemiz yinelenir peşpeşe:
çile dedim, sevinç demem doğru olurdu,
çünkü bizi ağaca götüren arzu,
damarlarındaki kanla bizi kurtardığında
İsa'ya sevinçle '*Eli*' dedirten arzu."
Dedim ki: "Ey Forese,
beş yıl bile geçmedi, yeryüzünü daha iyi
bir yaşam için terk ettiğinden beri.
Bizi Tanrı'ya kavuşturan o güzel acıdan önce
sona ermiş olduğuna göre
günah işleme isteğin,
nasıl şimdiden buraya gelebildin?
Zamanın zamanla ödeştiği yerde,
aşağıda olman gerekirdi senin."
Dedi ki: "Acının tatlı iksirini bana
erken içiren güzel Nella
oldu, sıcak gözyaşlarıyla.

71/ Yinelenir peşpeşe = her ağacın altından geçtikçe.
75/ İsa'ya '*Eli*' dedirten arzu = çarmıha gerilişinin dokuzuncu saatinde İsa şöyle der: Tanrım, Tanrım beni niçin susuz bıraktın? (*Eli, Eli, lama sabaktani?*) Bkz *Kitabı Mukaddes. Matta'ya göre İncil*, 27(46).
82/ Nasıl şimdiden buraya gelebildin = beş yıl önce ölen Forese, ancak ömrünün sonunda pişmanlık getirdiğine göre, Âraf'a gelmesini sağlayacak çileyi beş yıl içinde doldurmuş olamazdı.
83/ Zamanın zamanla ödeştiği yerde = Âraf önünde.
85/ Acının tatlı iksiri = pişmanlık.
86/ Nella = Forese'nin karısı Giovanella'nın adının kısaltılmışı; kadınların da yozlaşmış oldukları Floransa'da, Dante Nella'yı örnek bir Hıristiyan kadın olarak değerlendiriyor.

88 Hayır dualarıyla, yakarılarıyla
beni bekleme yamacından aldı,
öteki dairelerden kurtardı.
91 Onca sevdiğim dul kadınımı
Tanrı da seviyor, kendine yakın tutuyor,
çünkü, iyilik yapan bir tek o kaldı,
94 Sardinya'daki Barbagia'nın kadınları,
benim onu bıraktığım Barbagia'dakilere göre
namuslarına çok daha bağlı.
97 Güzel kardeş, ne dememi istersin bilmem ki?
Bugüne çok uzak görünmeyen
yakın bir gelecekte,
100 Floransalı yüzsüz kadınların göğüslerini,
memelerini göstermelerine
yasak gelecek kürsüden.
103 Barbar ya da Afrikalı bir kadının örtünmesi
için tinsel ya da benzeri
cezalar koyulduğunu var mı hiç gören?
106 Ne var ki, bu utanmazlar şu ara göklerde
kendileri için neler hazırlandığını
bilselerdi, şimdiden bozarlardı ağızlarını;
109 çünkü edindiğim bilgiler yanıltmıyorsa beni,
büyük bir üzüntüye gömülecekler, şimdi
beşikte sallanan bebelerin tüyü bitmeden önce.

89/ Bekleme yamacı = Araf'ın önü.
94/ Barbagia = Sardinya adasında, Barbacini çetesinin egemenliği altındaki bölge.
95/ Onu bıraktığım Barbagia = Floransa.
109/ Edindiğim bilgiler yanıltmıyorsa beni = Dante'nin öngörüsü doğru çıkacak, 1301 yılında Charles de Valois, Floransa'yı ele geçirecektir.

112 Kardeş, artık hiçbir şeyi benden gizleme!
Bak, yalnız değilim ben, bütün bu insanlar
güneşi perdelediğin yere bakmaktalar."
115 Dedim ki: "Eğer gözlerinin önüne
getirirsen benim sana, senin bana yaptıklarımızı,
daha da duyumsarız anılarımızın ağırlığını.
118 Geçen gün o yaşamdan beni kurtardı
şu önümde yürüyen, sizlere
yusyuvarlak göründüğünde şunun bacısı"
121 güneşi gösterdim ona; "karanlık gecesinde
gerçek ölülerin, yürüttü beni peşinde
etimle kemiğimle.
124 Sonra yine onun desteğiyle,
dünyanın eğrilttiği sizleri düzelten dağa ulaştım
ve buraya dek tırmandım.
127 Beatrice'nin olduğu yere dek
bana eşlik etmeyi sürdürecek;
orada onsuz kalmam gerekecek
130 Vergilius'tur bana bunları söyleyenin adı"
parmağımla onu gösterdim; "öteki de,
özgürlüğe kavuşması nedeniyle az önce
133 her yamacın sarsıldığı gölge."

114/ Güneşi perdelediğin = Dante canlı olduğu için vücudu ışık ışınlarını geçirmemekte, gölgesi yere vurmaktadır.
117/ Anılarımızın ağırlığı = Dante ile Beatrice'nin sonradan pişman oldukları davranışları.
118/ Şu önümde yürüyen = Vergilius.
120/ Şunun bacısı = güneşin bacısı ay.
121/ Gerçek ölülerin = cehennemliklerin
125/ Eğrilttiği = günah işlettiği.
125/ Dağa = Araf'a.
133/ Gölge = Statius.

Yirmi dördüncü kanto

Ne yürümemiz söyleşimizi,
ne söyleşimiz yürümemizi ağırlaştırıyordu,
yürüyorduk, pupa yelken giden bir tekne gibi;
iki kez ölmüş izlenimi veren ölülerin,
şaşkınlık beliriyordu gözlerinin dibinde
benim canlı olduğumu görünce.
Sözümü sürdürdüm, dedim ki:
"Bu ruhun yavaş tırmanmasının nedeni,
yanında yürüyen öteki;
biliyorsan söyler misin Piccarda nerede;
bana bakanların içinde
önemli biri varsa, onu da söyle."
"İyiliği, güzelliği dillere destan
kızkardeşim, mutluluklar içinde,
başında tacıyla bize bakmakta yüce Olimpos'tan."
Önce bunları dedi, ardından ekledi:
"Öyle tanınmaz kıldı ki açlık yüzlerimizi,
adlarımızı söylemek yasak sayılmamalı."

7/ Dedim ki = Forese'ye.
8/ Bu ruhun = Statius'un.
9/ Öteki = Vergilius.
10/ Piccarda = Forese Donati'nin kızkardeşi; rahibe olmuş, ama öbür kardeşi Corso'nun dayatması sonucunda siyasal bir evlilik yapmak zorunda kalmıştır; Dante, Piccarda ile Cennet'te karşılaşacaktır; Bkz Cennet III(49)
15/ Olimpos = tanrıların oturduğu dağ (burada Cennet'i vurguluyor.)
18/ Yasak sayılmamalı = açlık öyle tanınmaz kılmıştır ki yüzlerini, ancak adları söylenerek kimlikleri belirtilebilir.

19 Bana birini gösterdi: "Şu gördüğün Bonaginta;
"Lucca'lı Bonaginta; şurada suratı en çopur olan da,
Kutsal Kiliseyi sardı kollarıyla:
22 Tours'da doğmuştu, şimdi açlıkla
ödemekte, Bolsena yılanbalıklarıyla
Vernaccia şarabının günahını.
25 Teker teker daha bir sürü ad saydı;
hepsi sevindi adının anılmasına
hiçbiri suratını asmadı.
28 Ubaldin della Pila'yı, bir sürü insanı
asasıyle besleyen Bonifazio'yu gördüm,
açlıktan dişlerini takırdatıyorlardı.
31 Messer Marchese'yi gördüm,
isteği azalmış gibiydi,
oysa ölmeden önce içkiye doymak bilmezdi.
34 Her gördüğünü öncekine yeğleyen biri gibi,
beni gördüğüne en fazla sevindiği izlenimini veren
Lucca'lıya doğru yürüdüm.
37 Bir şeyler mırıldanıyordu,
adaletin canını en çok yaktığı yerden
"Gentucca" benzeri bir sözcük duyuluyordu.

19/ Bonaginta = 1297'de ölen Lucca'lı şair.
21/ Sardı kollarıyla = 1281-1285 arasında papalık yapan Martino IV; asıl adı Simon de Brie olup, Fransa'nın Tours kentinde doğmuştur; boğazına düşkün olduğu söylenir.
23/ Bolsena = Viterbo dolaylarında bir göl.
24/ Vernaccia şarabı = Cenova dolaylarındaki dağlık kesimde yapılan tatlı bir şarap.
28/ Ubaldin della Pila = Ubaldini ailesinden bir şövalye; Cehennem'de adı geçen (X/120) kardinal Ottaviano'nun kardeşi ve yine Cehennem'de adı geçen (XXXIII/13) piskopos Ruggieri'nin babası.
29/ Bonifazio Ravenna piskoposu (1274-1294) Bonifazio de' Fieschi.
31/ Messer Marchese = içkiye düşkünlüğü ile tanınan Faenza yöneticisi Marchese degli Argogliosi di Forlì.
36/ Lucca'lı = Bonaginta.
38/ Canını en çok yaktığı yerden = ağzından (susuzluğun ve açlığın etkisini en çok duyumsadığı organı).
39/ Gentucca = büyük bir olasılıkla (da-

40 "Ey ruh" dedim, "benimle konuşmaya
can atar gibi duruyorsun, konuş da
ikimizin de isteğini karşıla."
43 "Bir kadın dünyaya geldi, daha koca evine gitmedi"
diye söze girdi, "sevdirecek sana,
adı kötüye çıkan kentimi.
46 Bu öngörüyle buradan gideceksin:
dediklerim hataya düşürürse seni,
gerçekler doğru yolu gösterecek.
49 Ne olur söylesene, gördüğüm kişi
'Ey sevdayı bilen kadınlar' dizesiyle
başlayan yeni akımı yaratan mı?"
52 Dedim ki: "Ben o kişiyim ki,
sevda esin verince kaleme sarılırım,
onun yüreğime yazdıklarını aktarırım."
55 "Kardeş şimdi anladım" dedi,
"Noter'i, Guittone'yi, beni
yeni yumuşak biçemden uzak tutan nedeni!
58 Kalemlerinizin, sevdanın dediklerini
nasıl yerine getirdiklerini anladım,
bizim kalemlerimizin yok böyle bir hüneri;

ha sonra Bonaccorso Fondara ile evlenecek olan) Gentucca Maria adındaki genç kız.

50/ Ey sevdayı bilen kadınlar = Dante'nin *Vita nuova* adlı yapıtından bir dize.

56/ Noter = noterlik de yapmış olan, Sicilya okulunun önde gelen şairlerinden Jacopo da Lentino.

56/ Guittone = Toscana şiir okulunun önemli şairlerinden Guittone del Viva d'Arezzo.

57/ Yeni yumuşak biçem = Guido Guinizelli'nin başlattığı, daha sonra Toscana'da Guido Cavalcanti'nin geliştirdiği ve Dante'nin de benimsediği şiir anlayışı (*dolce stil novo*); Dante'nin 52-54. dizelerde dedikleri bu biçemin ilkelerini özetler.

sorunu derinlemesine inceleyen biri,
iki biçem arasında bir başka ayrım göremez";
sonra sustu, hoşnut olmuştu sanki.
Kışın Nil boyunca konaklayan kuşların
kimi kez havada bir araya gelmeleri,
sıralar oluşturup daha hızlı uçmaları gibi,
oradakiler de gözlerini benden uzaklaştırdılar,
sıskalığın ve isteğin hafiflettiği
adımlarını daha da sıklaştırdılar.
Koşmaktan yorulan bir kişi nasıl yavaşlar da,
arkadaşlarının gerisinde kalırsa,
göğüs kafesini sıkıştıran soluğu düzelsin diye,
Forese de bu kutlu sürünün gerisinde
kaldı, benim yanıma geldi,
"Seni bir daha ne zaman görürüm?" dedi.
"Ne ömrüm kaldığını bilemem ki"
dedim; "ama dönüşüm sanırnam ki
bu kıyıya gelmek için duyduğum istekten tez olsun;
çünkü yaşamak zorunda kaldığım yöre
soyunmakta erdemlerinden gün geçtikçe,
acı bir yıkıma yönelmekte."
"Olsun" dedi; "en büyük suçluyu
bir hayvanın kuyruğuna bağladılar,
günahların bağışlanmadığı vadiye yolladılar.

64/ Kuşların = leyleklerin.
75/ Seni bir daha ne zaman görürüm = ne zaman öleceksin anlamına.
77/ Dönüşüm = ölüp de Araf'a gelişim.
79/ Yöre = Floransa.
82/ En büyük suçlu = Forese'nin ağabeyi Corso Donati; ihanetle suçlanmış, Floransa'dan atla kaçarken düşmüş, ayağı üzengiye takılı kaldığı için sürüklenerek ölmüştür (1308).

Hayvan her adımda hızını çoğaltıyordu,
durmadan hızlanıyordu, sonunda parçaladı onu
ve oraya bıraktı utanca bürünen vücudu.
Söylediklerimin yeterince açıklamadığını"
sözün burasında gözlerini gökyüzüne kaldırdı,
"bu yuvarlar çok dönmeden anlayacaksın.
Ayrılalım şimdi; bu beldede zaman çok değerli,
gereğinden çok zamanım yitti
seninle birlikte yürüyeyim derken."
Savaşa giden bir süvari birliğinden
kimi kez bir atlı fırlar ya ileri,
çarpışmayı başlatmak onuruna erişmek için,
o da, adımlarını öyle açarak uzaklaştı bizden;
yeryüzünde büyük ustalığa erişen
o iki kişiyle yolda kaldım ben.
Aklımın dediklerini izlemekte zorlanması gibi
gözlerimin de onu seçmekte zorlandığı denli
önümüzde uzaklaşmıştı ki,
az ötede, dalları meyve, yaprak yüklü
ikinci bir ağaç gözüme ilişti,
o yöne dönmüştük çünkü.
Ağacın dibinde bir sürü insan
ellerini kaldırmış yapraklara bakıyordu,
bir şey isteyen, ama karşılık alamayan,

90/ Bu yuvarlar çok dönmeden = uzun süre geçmeden.
99/ İki kişiyle = Vergilius ile Statius.

ne var ki isteğini daha da bilemek için,
ne istediğini gizlemeyip yüksekte tutan,
telaşlı, çaresiz çocukları andırıyorlardı.
Sonra düş kırıklığı içinde uzaklaştılar oradan
bunca yakarıya gözyaşına kulak tıkayan
koca ağacın altına vardık az sonra.
"Geçip gidin yaklaşmadan,
Havva'nın ısırdığı ağaç çok daha yukarıda,
ondan türedi bu ağaç da."
Bilmiyorum kimdi bunları diyen yaprakların ardından;
Vergilius, Statius ve ben birbirimize yaklaştık,
yamaç boyunca ağaçtan uzaklaştık.
"Sarhoş olup, Theseus'la savaşan
bulutların çifte göğüslü çocuklarını anımsa"
diyordu ses; "bir de dağlardan
geçip Midyan'a ulaşan
Gideon'un, su içmek için oyalanan
İbranileri yanına almadığını anımsa."
Olumsuz sonuçlara ulaşan
bu oburluk günahlarını dinleye dinleye,
iki kıyının birinde yol aldık.

116/ Havva'nın ısırdığı ağaç = iyi ile kötüyü bilme ağacı.
121/ Theseus = Bkz Cehennem IX(54).
122/ Bulutların çocukları = İksion ile bulut (Hera) görünüşündeki Nefele'nin çocukları olan Kentaurlar (at adamlar); Bkz Cehennem XII; konuk oldukları bir düğünde sarhoş olup kadınlara saldırdıklarında, Theseus bunların birçoğunu öldürür.
124/ Midyan'a ulaşan Gideon = Yoaş'ın oğlu Gideon, Midyanilere karşı savaşırken, susuzluklarını gidermek için Arad çeşmesinde oyalananları yanına almaz; Bkz *Kitabı Mukaddes, Hâkimler* 6(11) ve7(25).

Sonra tenhalaşan yolun boşluğunda
binden çok adım attık,
düşünceye dalmıştık, hiç konuşmadık.
"Nereye gidiyorsunuz üçünüz de düşüne düşüne?"
dedi bir ses; birdenbire sarsıldım,
ürkmüş, korkmuş bir hayvan gibi.
Kim olduğunu görmek için başımı kaldırdım;
bize: "Yukarının çıkışı burada;
erince erişmek isteyenler
buradan geçerler" diyen bu kişi gibi
ışıl ışıl, kıpkırmızı bir madene, bir cama
rastlamamıştım hiçbir fırında.
Görünüşü, görmez kılmıştı gözlerimi;
ustalarıma doğru dönmüştüm ben de,
kulak yordamıyla yürüyen biri gibi.
Otların, çiçeklerin kokularına bürünen,
günün doğuşunu haber veren
mayıs meltemi benzeri
bir rüzgârın alnımı yaladığını duyumsadım,
bir de havaya ıtır kokuları saçan
kanadın esintisini duyumsadım.
"Ne mutlu onlara ki, damak keyifleri
yol açmaz aşırı isteklere, ölçülü bir acıkma
duymakla yetinirler" sözleri
ulaştı kulaklarıma.

134/ Bir ses = meleğin sesi.
143/ Ustalarıma = Vergilius ile Statius'a.
144/ Kulak yordamıyla = gözleri kamaştığı için kulaklarına gelen seslere göre yürüyen.
148/ Alnımı yaladığını = Dante'nin alnından bir P harfi daha silinmiştir.
152/ Ölçülü bir acıkma = Tanrı'nın adaletine özlem.

Yirmi beşinci kanto

Bir an önce yukarı çıkmak zamanı gelmişti,
çünkü güneş Boğa'ya bırakmıştı meridyeni,
gece de Akrep'e bırakmıştı yerini:
karşısına ne çıkarsa çıksın boş veren,
aldırmayıp, yürüyüp geçen,
acelesi aklından gitmeyen biri gibi
dar geçide girdik biz de,
dar olduğu için çıkanları ayıran merdivene
yöneldik, birbirimizin peşinde.
Yavru leylek kanatlarını açar
uçmaya kalkar, sonra yuvasından ayrılmayı
göze alamayıp indirir ya kanatlarını;
benim de içimdeki soru sorma isteği
bir kabarıp bir diniyordu,
kimi kez dudaklarım kıpırdıyordu.
Ne denli hızlı yürüsek de
güzel babam susmadı: "Sözlerinin okunu
tutma yayda gerili, bırak gitsin ileri" dedi.

1/ Bir an önce = hava kararmadan önce.
2/ Güneş Boğa'ya bırakmıştı = Dante'nin çizdiği gökyüzü haritası vaktin öğleden sonra iki olduğunu gösteriyor.
9/ Birbirimizin peşinde = büyük bir olasılıkla önde Vergilius, ortada Statius, arkada Dante.
17/ Güzel babam = Vergilius.

Bunun üzerine hiç çekinmeden söze girdim:
"Beslenmenin gerekli olmadığı yerde" dedim,
"insan nasıl zayıflar?" Yanıt verdi:
"Ateşte yanan kütükle birlikte
Meleagros'un da nasıl tükendiğini
aklına getirirsen, buna şaşırmazsın;
siz kımıldadıkça görüntünüzün de
kımıldadığını düşünürsen,
zor saydığın şeyin kolay olduğunu anlarsın.
Ama kafana takılanı gidermek Statius'un elinde,
onu çağırıyorum, ondan istiyorum şimdi
yaranı iyileştirmesini."
Statius yanıt verdi: "Eğer senin önünde
öncesiz sonrasız gizleri açıklamam gerekse,
karşı gelemem bu isteğine."
Sonra şunları ekledi: "Oğul, söyleyeceklerimi
iyice yerleştirirsen belleğine
yanıt almış olursun öğrenmek istediğine.
Susamış damarların içmediği,
sofradan kaldırılmış yemek artığı benzeri
kusursuz kan, insan organlarını
oluşturma yetisini alır kalbimizden,
damarlarda akan kanın da aynı yerden
organlara biçim verme yetisini alması gibi.

23/ Meleagros = Kalydon bölgesi kralı Oineus'la karısı Althaia'nın oğulları; doğumunda, ölüm tanrıçaları Parka'lar bir kütük tutuşturmuş, bu kütüğün yanması sona erince çocuğun ölmesini kararlaştırmışlardır; anası kütüğü söndürmüş, ancak Meleagros'un elini kana boyaması üzerine kütüğü yeniden ateşe atmış, kütüğün kül olması Meleagros'un da ölümüne yol açmıştır.
39/ Kusursuz kan = kimi yorumculara göre ersuyu.

43 Bu kan incelir incelmez, adını anmamanın daha
doğru olacağı bir yere iner: sonra doğal bir kapta
birleşir başka bir kanla.
46 Bir olur ikisi burada
ve geldikleri yerin kusursuzluğu nedeniyle
biri boyun eğmeye hazırdır, öbürü eğdirmeye;
49 ötekiyle birleşen kan pıhtılaşarak önce
etkimeye başlar, ardından can verir
maddesinin katılaştırdığı şeye.
52 Etkin güç, bir bitkinin ruhu benzeri
bir ruha dönüşür, aradaki ayrım, birisi
kıyıya demirlemiştir, öteki yolculuk etmektedir,
55 öyle güzel çalışır ki, bir deniz süngeri gibi
kıpırdar, duyumsar artık; sonra da üretir
tohumunu taşıdığı duyu organlarını.
58 Oğul, can verenin kalbinden gelen güç şimdi,
doğanın istediği gibi
dağılır, yayılır organların içine.
61 Ama bir hayvanın nasıl olup da konuşabildiğini
anlayamazsın daha: senden daha bilgili biri
bile anlayamamıştı bunu vaktiyle,

44/ Bir yere = erbezlerine.
44/ Bir kapta = dölyatağında.
45/ Başka bir kanla = kadın kanıyla.
47/ Geldikleri yerin = kalbin.
52/ Etkin güç = erkeğin tohumunun gücü.
54/ Kıyıya demirlemiştir, öteki yolculuk etmektedir = bitki gelişimini tamamlamıştır, insan ruhu ise sürekli gelişir.
62/ Daha bilgili biri = İbni Rüşt.

64 öyle ki, geliştirdiği görüşte
ruhtan aklı dışlamıştı,
çünkü hiçbir organa bağlayamamıştı.
67 Kulak kesil de dinle şimdi;
ve şunu bil ki, dölüt beyni
eksiği olmayan bir beyindir,
70 ilk devinimin sahibi sevinçle
bakar doğanın bu becerisine ve
içine güçlü mü güçlü bir ruh gönderir,
73 bu ruh orada bulduğu her etkin şeyi
kendisine çeker, yaşayan, duyumsayan,
düşünen tek bir ruh ortaya getirir.
76 Bu sözlerin seni daha az şaşırtması için
asmadan akan özsuyla birleşen güneşin
ürettiği şarabı aklına getir.
79 Lakhesis'in ipliği tükenince
ruh bedeni bırakır, hem insansı,
hem kutsal yetileri götürür kendisiyle birlikte:
82 öbür yetilerin sesleri kesilir;
bellek, akıl ve istenç ise
eskisinden de etkin kesilir.

65/ Ruhtan aklı dışlamıştı = İbni Rüşt'e göre ölümle insanın aklı da sona eriyordu; bu görüş özgür istenci ve ruhun öbür dünyada cezalandırılması ya da ödüllendirilmesi olasılığını kaldırdığı için, Kilise'nin görüşüyle çelişiyordu.
70/ İlk devinimin sahibi = Tanrı.
73/ Orada = dölütte.
77/ Asmadan akan özsu = üzüm suyu.
79/ Lakhesis = Bkz Âraf XXI(25).
82/ Öbür yetilerin sesleri kesilir = ruhun bedenden ayrılmasıyla bellek, akıl ve istenç daha etkin olur, bedende kalan organlar ise artık işe yaramaz (sesleri kesilir).

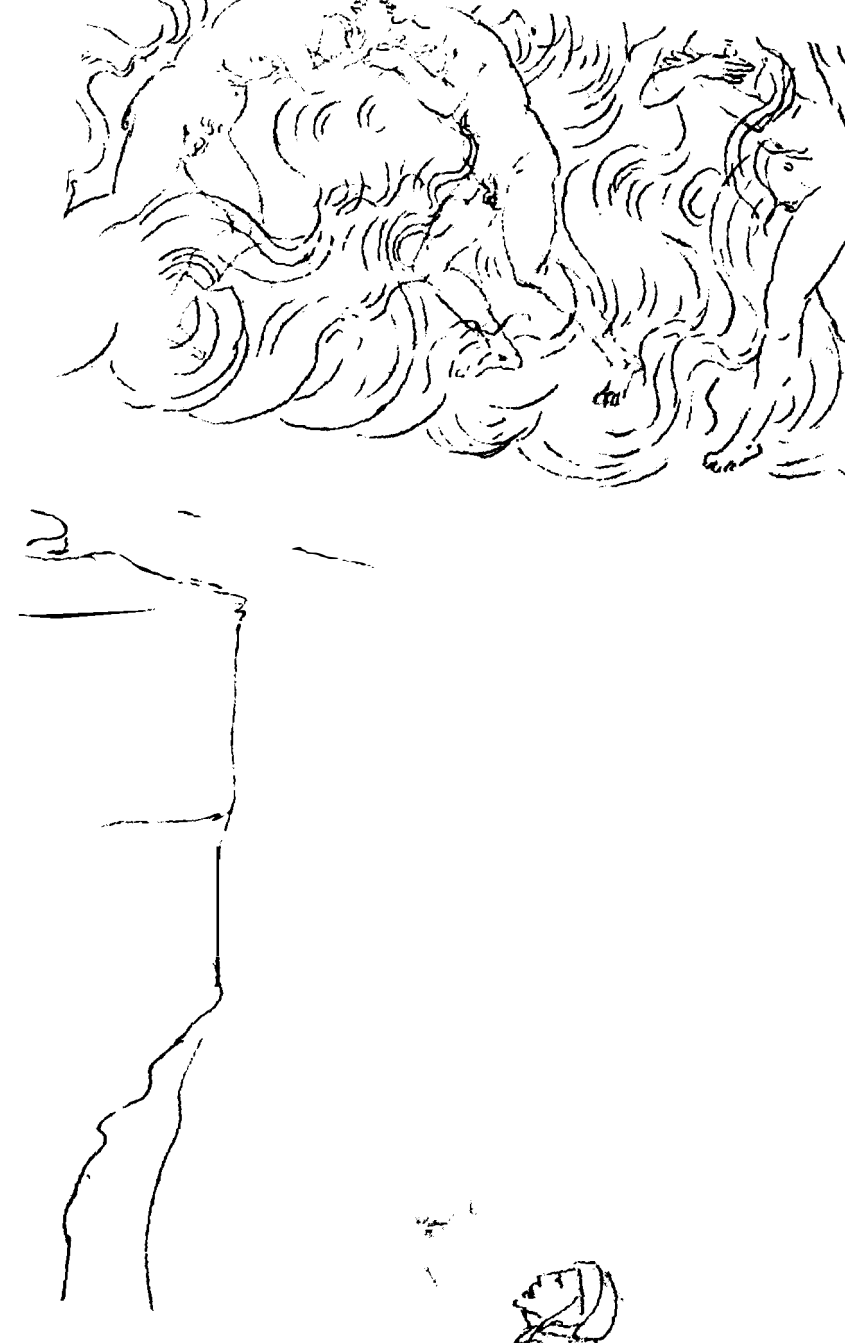
Zaman yitirmeyen ruh iki kıyıdan birine
düşer, şaşılacak bir biçimde,
hangi yola gideceğini öğrenir.
Ve uzamla çevrilir çevrilmez çevresi,
biçimlendirici ruh her yana ışık verir,
canlı organlarda yaptığı gibi.
Yağmur yüklü havanın, üstüne
vuran güneş ışınlarının etkisiyle
çeşitli renklere bürünmesi gibi;
buradaki hava da, içerdiği biçime göre
birikir ruhun çevresinde
ve etkir onun üstüne;
ve alevin, nereye giderse
ateşi izlemesi gibi,
ruh da izler yeni biçimini,
Aldığı yeni biçim nedeniyle
görülebilir olan ruha gölge adı verilir
ve çevreyi görür, duyu organları gelişir.
Böylece biz de konuşur, güleriz;
iç çeker, gözyaşı dökeriz,
bu dağda tanık olduğun gibi.
Gölgeye değişik biçimler veririz,
isteklerimize, duygularımıza göre,
seni de şaşırtan bu işte."

85/ İki kıyıdan birine = Tevere (Tiber) ya da Akheron ırmağının kıyısına; Cennet'e gidecek ruhlar Araf'a ulaşmak için Tevere ırmağının, Cehennem'e gidecek ruhlar ise Akheron'un kıyısında toplanırlar.

87/ Hangi yola = nereye (Cehennem'e mi, Cennet'e mi).

93/ Çeşitli renklere bürünmesi = gökkuşağı.

99/ Yeni biçimini = saydam biçim.

Yolun sonuna varmıştık artık,
sağımıza sapmıştık,
bambaşka düşüncelere dalmıştık.
Burada yamaç alev püskürüyordu,
kayalardan yükselen bir rüzgâr
alevleri itip uzaklaştırıyordu;
bu nedenle açık taraftan gitmemiz gerekiyordu
peşpeşe; hem ateşten korkuyordum,
hem de içimi, aşağıya düşme korkusu dolduruyordu.
Rehberim dedi ki: "Bu yörede dikkat kesilmeliyiz,
kolayca yanlış adım atabiliriz,
hataya düşebiliriz."
Tam o sırada alevlerin içinden
"*Summae Deus clementiae*" ilahisi yükseldi,
içimden dönüp bakmak geldi;
alevlerin içinde yürüyen ruhlar gördüm;
bir onlara, bir kendi adımlarıma baktım,
bakışlarımı aralarında paylaştırdım.

111/ Bambaşka düşüncelere dalmıştık = can kaygısına düşmüştük (alevler nedeniyle).
112/ Alev = şehveti simgeliyor; rüzgâr ise şehvetten uzaklaşıp çile çekme isteğini, Tanrı sevgisini simgeliyor.
118/ Rehberim = Vergilius.
122/ *Summae Deus clementiae* = cumartesi sabahları okunan bir ilahinin ilk dizesi: Yüce bağışlayıcı Tanrı.
124/ Alevlerin içinde yürüyen ruhlar = şehvet düşkünleri.

İlahinin sona ermesinden sonra
"*Virum non cognosco!*" diye bağırdılar,
sonra alçak sesle yeniden ilahi okumaya koyuldular.
İlahi sona erince: "Diana ormanda bekledi,
Venüs'ün zehrini tadan Helike'yi
kovdu" diye bağırdılar.
Sonra yeniden ilahi okudular;
sonra erdemin ve evliliğin gerektirdiği
dürüstlükte karı koca adları saydılar.
Ateşin onları yaktığı süre içinde
sanırım hep böyle davrandılar;
böyle bir özenle, böyle bir besinle
yaralarını sardılar.

128/ *Virum non cognosco* = ben erkek tanımadım; Meryem'in, gebe kaldığını öğrendiğinde Cebrail'e verdiği yanıt; Bkz *Kitabı Mukaddes, Luka'ya göre İncil*, 1 (34).

131/ Helike = tanrıça Diana'nın arkadaşı bir nympha(kır perisi); Venüs'ün zehrini tattığı (Jüpiter'le sevиştiği) için Diana tarafından kovulur, ayıya dönüştürülür, daha sonra Jüpiter'ce ödüllendirilerek gökyüzüne gönderilince Büyük Ayı'yı oluşturur.

138/ Böyle bir özenle, böyle bir besinle ...ateşle sağaltmakla, ruhsal beslenmeyle.

Yirmi altıncı kanto

Yolun kenarından yürüyorduk peşpeşe,
"Dediklerimi kulak ardı edeyim deme"
diyordu güzel ustam sık sık;
güneş sağ omzuma vuruyordu,
saldığı ışıklar batının ufkunu
gök mavisinden beyaza dönüştürüyordu;
gölgem alevleri daha kızıl kılıyordu,
bu değişiklik, yürüyen ruhların
çoğunun dikkatini çekiyordu.
Bu olgu benden söz etmelerine
yol açtı; "Gölgeye benzemiyor bunun bedeni"
dediler birbirlerine; bunun üzerine
bir bölümü yakınıma geldi,
ama hepsi özen gösterdi
kendilerini yakan alevlerin dışına çıkmamaya.
"Sen ki ağır yürüdüğün için değil, belli ki
saygı duyduğun için ötekilerin peşinden gitmektesin,
susuzluktan, ateşten kavrulan bana yanıt vermelisin.

3/Güzel ustam = Vergilius.
6/ Beyaza dönüştürüyordu = saat öğleden sonra dört sularıdır.
23/ Engel oluyorsun bedeninle = Dante

19 Yalnız ben beklemiyorum yanıtını, bu gördüklerin
Hintlilerden, Habeşlerden bile
daha çok çekmekte hasretini soğuk bir içeceğin.
22 Söylesene bize, nasıl oluyor da güneşe
engel oluyorsun bedeninle,
ölümün ağına düşmemiş gibi sanki."
25 Bunları demişti içlerinden biri:
o sırada gördüğüm bir şey çekmeseydi dikkatimi,
çoktan açıklayacaktım kimliğimi;
28 çünkü alev alev yolun içinden, ama bu kez karşı yönden
başka bir kalabalık gelmekteydi,
bakışlarım onlara yönelmişti.
31 Her gölge kucaklıyordu karşılaştığı gölgeyi,
gölgeler öpüşüyordu birbirleriyle,
seviniyorlardı bu kısa ömürlü şenliğe;
34 kara diziler oluşturan karıncalar da
böyle burun burna gelir birbirleriyle,
belki de yol sormak, fal açmak amacıyla.
37 Dostluk gösterisi sona erince,
daha ilk adımlarını atmadan önce
her biri bağırıyordu olanca gücüyle:

ölü olmadığı için güneşi engellemekte, gölgesi yere vurmaktadır.
24/ Ölümün ağına düşmemiş gibi = canlı gibi.
25/ İçlerinden biri konuşan, şair Guido Guinizelli'dir.
28/ Karşı yönden = şehvet günahı işleyenler iki dizi halinde yürürler, ilk dizide doğal davranışlı şehvet düşkünleri yer alır, karşı yönden gelenler ise sapkın şehvet düşkünleridir.

yeni gelenler: "Sodom ile Gomorra"
ötekiler de: "Şehvete kavuşsun diye boğa,
ineğe girdi Pasiphae" diye bağırıyorlardı.
Sonra, kimisi güneşten kaçıp Rife tepelerine,
kimisi soğuktan kaçıp çöllere
giden turnalar gibi, kalabalığın biri
uzaklaştı, öteki yakına geldi,
en uygun çığlıklarda, ilk ezgilerde
gözyaşı döke döke yaklaştılar;
bana soru sormuş olanlar,
az önce yaptıkları gibi
yanıma yaklaştılar, dinlemeye hazırdılar.
İki kez tanık olmuştum isteklerine,
söze girdim: "Ey günün birinde
erince kavuşacak ruhlar,
organlarım, genç ya da ihtiyar,
yeryüzünde kalmadılar,
kanlarıyla, kaslarıyla yanımdalar.
Artık kör olmamak için yukarıya gitmekteyim,
oradaki bir kadın elde etti,
sizin dünyanızdan ölümlü bedenimle geçme iznini.

40/ Sodom ile Gomorra = ahlak düşkünlüğü nedeniyle Tanrı'nın ateş yağdırarak yok ettiği iki kent; Bkz Cehennem XI(50).
42/ Pasiphae = Girit kralı Minos'un karısı; bir boğayla çiftleşerek insan bedenli boğa başlı canavar Minotauros'u dünyaya getirmişti; Bkz Cehennem XII(12).
43/ Rife tepeleri = ortaçağ coğrafyacılarına göre Avrupa'nın kuzeyinde yer alan yükseltiler.
44/ Çöllere = Afrika çöllerine; turnaların bir bölümünün soğuk bölgelere, bir bölümünün sıcak bölgelere göç ettiklerine inanılıyordu.
55/ Genç ya da ihtiyar = ne genç yaşta, ne de yaşlandıktan sonra ölmüş değilim.
58/ Artık kör olmamak için = gerçeği öğrenmek için.
59/ Bir kadın = Meryem ya da Beatrice.

Dilerim en büyük isteğiniz
bir an önce gerçekleşir
sevgi dolu engin göklere kabul edilirsiniz;
ne olur bana söyler misiniz, siz
ve gerinizde size sırtı dönük gidenler kimlersiniz,
yazıya dökmek isterim bu dediklerinizi de."
Yontulmamış dağlı kente inip de,
nasıl şaşkınlıklar içinde bakarsa çevresine,
dili tutulmuş gibi,
aynı şeyi yaptı bu görüntüler de;
ama çok geçmedem soylu yürekleri
şaşkınlıktan kurtulunca,
az önce soru soran ruh dedi ki bana:
"Ne mutlu sana ki, daha iyi
ölebilmek için deneyim kazanmaktasın!
Bizimle ters yönde gidenler,
yengi kazanan Caesar'ın yüzüne 'Kraliçe' diye
bağırılmasına yol açan günahı işlediler:
'Sodom' diye bağırarak gitmekteler,
duyduğun gibi kendilerini yermekteler,
ateşin etkisine utancı eklemekteler.
Bizim günahımız erdişilikti;
insanların yasalarını boşlayıp da,
tutkularınıza tutsak olduğumuz için hayvanlar gibi,

61/ En büyük isteğiniz = Cennet'e gidebilmek isteği.
77/ Caesar'ın yüzüne = yenilgiye uğratan Bitlaynia kralı Nikomedes'le eşcinsel ilişkisini yüzüne vurmak için, askerlerinin, Caesar'ın yüzüne "kraliçe" diye bağırdıkları söylenir.
82/ Erdişilikti = hem erkeklere, hem kadınlara ilgi duyuyorduk.

ayıbımızı yüzümüze vurmak amacıyla,
birbirimizden ayrılırken, tahtadan hayvanın içinde
hayvan kesilenin adını anıyoruz hep birlikte.
İşlediğimiz suçları biliyorsun şimdi:
adlarımızı da öğrenmek istersin belki,
ne var ki, hem vakit yok, hem de tanımıyorum herkesi.
Ama yerine getireceğim benimle ilgili isteğini,
benim adı Guido Guinizelli,
geç kalmadan pişman olduğum için, arınmaktayım şimdi."
Lykurgus'un öfkesi burnundan tüttüğünde,
iki delikanlının analarını görünce
duyduklarını duydum ben de, ama aynı yürekliliği
gösteremedim, dokunaklı aşk şiirleri
yazan, benim ve benden de iyi şairlerin
babasının adının söylendiğini işitince;
artık düşünceler içinde yüzüyordum,
hiçbir şey demiyor, duymuyor, ona bakıyordum,
ateş nedeniyle yanına yaklaşmıyordum.
Bakmaya doyunca gözlerim,
hizmetinde olduğumu söyledim,
ant içip sözümü pekiştirdim.
O dedi ki: "Söylediğin bu sözlerle
öyle parlak bir iz bırakıyorsun ki bende,
Lethe bile silip karartamaz bu izi.

87/ Adını = Pasiphae'nin adını.
92/ Guido Guinizelli on üçüncü yüzyılın ortalarında yaşayan ve yeni yumuşak biçemin kurucuları arasında yer alan Bologna'lı şair.
94/ Lykurgus = Nemea kralı; oğlu Opheltes'i yılan sokması üzerine, çocuğun dadısı Hypspyle'yi ölüm cezasına çarptırmış, ama analarını darağacında görüp tanıyan oğulları kadının boynuna sarılmış, bağışlanmasını sağlamışlardır.
108/ Lethe = suyunu içenlere geçmişlerini unutturan ırmak; Bkz Cehennem XXXIV(131).

Eğer sözlerin gerçeği belirttiyse,
sözlerinin, bakışlarının içerdiği
sevginin nedenini bana söyle."
Dedim ki: "Yeni dil yaşadığı sürece,
güzel dizeleriniz, yazıldıkları mürekkebi bile
sevdirecek bizlere."
"Ey kardeş" dedi, "parmağımla gösterdiğim kişi"
önündeki bir ruhu işaret etti,
"ana dilinin en usta işçisi.
Düzyazılarıyda, sevda şiirleriyle
herkesin önüne geçti; ama kimi budalalar
Limoges'luyu ona üstün sayarlar.
Bunlar gerçeklerden çok, güne uyarlar,
sanatı, aklı bir yana bırakarak
yargıya varmaya kalkarlar.
Eskiden Guittone de aynı biçimde
ağızdan ağıza değerlendirilmişti,
ama sonunda, birçok şair gerçeği kabul ettirmişti.
Madem ki İsa'nın başpapazlık ettiği
manastıra gitme iznini
vermişler sana, bu beldede

112/ Yeni dil = İtalyanca; daha önce şairler, yazarlar Latince yazıyorlardı.
115/ Gösterdiğim kişi = on ikinci yüzyılın ikinci yarısında yaşayan saz şairi Arnaut Daniel.
120/ Limoges'lu = on üçüncü yüzyılda yaşayan saz şairi Giraut de Bornelh.
124/ Guittone = ÂrafXXIV(56).
128/ Manastıra = Cennet'e.

130 günah işleyemeyeceğimize göre
Pater noster'in bizim için gerekli
bölümünü oku benim için, onun önünde."
133 Sonra, belki de yanındaki başka birine
vermek için yerini, ateşin içinde
gözlerden yitti, suya dalan bir balık gibi.
136 Gösterdiği gölgenin yanına gittim
tutkunun onu konuk etmeye
hazır olduğunu söyledim.
139 Nazlanmadan söze girdi:
"Tan m'abellis votre cortes deman
qu'io non me puesc ni voill a vos cobrir.
142 *Ieu sui Arnaut, que plor e vau cantan;*
consiros vei la passada folor,
e vei jausen la joi qu'esper, denan.
145 *Ara vos prec, per aquella valor*
que vos guida al som de l'escalina,
sovenha vos a temps de ma dolor!"
148 Sonra arındıkları ateşin içine gizlendi.

130/ Bizim için gerekli bölümü = günah işleyecek durumdan çıktıkları için *Pater noster* duasının "bizi şeytana uymaktan koru" bölümü gereksizdir.
136/ Gösterdiği gölgenin = Arnaut Daniel'in.
138/ Hazır olduğunu söyledim = Dante de, Provence'lı saz şairleri gibi süslü bir dil kullanıyor.
140/ *Tan...* = 140. dizeden başlayarak 8 dize süren Daniel'in yanıtı, İtalyanca olmayıp, Provence bölgesinde kullanılan "oc" diliyle yazılmıştır; Nazik sorunuz öyle hoşuma gitti ki, / istesem de sizden gizleyemem kimliğimi. / Adım Arnaud, gözyaşı döküp, şiir söyleyerek gidiyorum; / geçmiş çılgınlıklarıma üzülüyorum, / sevinç içinde, Cennet'e kavuşmayı umuyorum. / Şimdi sizden, bu merdivenin tepesine / sizi yönelten değerler adına, sırası geldiğinde / benim acımı da anımsamanızı istiyorum.

Yirmi yedinci kanto

Güneşin ilk ışınları vuruyordu
yaratıcısının kanının aktığı yere,
Ebro, yüksek Terazi'nin altında akıyordu,
öğle sıcağı Ganj sularını ısıtıyordu,
böyleydi güneşin konumu; gün batımı yaklaşıyordu
Tanrı'nın güleç meleği bize göründüğünde.
Alevlerin dışında, kenarda duruyordu,
bizimkinden değişik bir sesle
"*Beati mundo corde*" ilahisini söylüyordu.
Yanına vardığımızda dedi ki bize:
"Ey kutsal ruhlar, alevlerden geçmedikçe
ileri gidemezsiniz: girin alevlerin içine
ve kulaklarınızı tıkamayın söylenen ilahilere."
Toprağa gömülen ölü gibi oldum
bu sözleri işitince.

2/ Yaratıcısının kanını akıttığı yere = Kudüs'e.
3/ Ebro = İspanya'da Akdeniz'e dökülen bir ırmak; Kudüs'te güneş doğarken, Ganj kıyılarında öğle üzeri, İspanya'da ise gece yarısıdır.
9/ *Beati mundo corde* = ne mutlu yüreği saf olanlara; İsa'nın sözleri Bkz *Kitabı Mukaddes*. *Matta'ya göre İncil* 5(8).
14/ Bir ölü gibi oldum = sapsarı kesildim.

Ellerimi öne uzattım, ateşe baktım,
diri diri yanan insanları gözlerimde canlandırdım
ve ileriye doğru uzandım.
Sevecen rehberlerim bana doğru dönmüşlerdi,
Vergilius dedi ki: "Oğul, burada belki
canın yanar, ama ölmezsin.
İyi düşün, anımsa! Geryon'un sırtından bile
kurtarmıştım seni,
Tanrı'ya bunca yakınken neler yapmam ki?
Hiç kuşkun olmasın, bu alevlerin içinde
bin yıl kalsan bile
zarar gelmez saçının tek bir teline.
Eğer kandırdığımı sanıyorsan seni,
yaklaştır ateşe giysinin eteğini,
kendi ellerinle sına dediğimi.
Bırak korkuyu, bırak şimdi;
dön şöyle, çekinmeden gir içeri."
Çakılıp kalmıştım, vicdanımla çelişki içinde.
Rehberim, benim kıpırdamadığımı görünce
üzülmüştü belli ki, "Bak oğul" dedi,
"Beatrice ile aranda tek engel bu" şimdi.

17/ Diri diri yanan insanları gözümde canlandırdım = Dante'nin, halkın gözü önünde uygulanan diri diri yakılma cezalarına tanık olduğu anlaşılıyor.
19/ Rehberlerim = Vergilius ile Statius.
22/ Goryon'un sırtından bile = Bkz Cehennem XVII(97).
33/ Vicdanımla çelişki içinde = vicdanı Vergilius'un dediğini yapmayı önermektedir.
34/ Rehberim = Vergilius.

Dut ağacı kızıla çalarken,
Thisbe'nin adını duyunca, can çekişen
Pyramus'un gözlerini açması gibi,
benim de katılığım gevşeyiverdi,
bilge rehberime baktım, düşüncemden
çıkmayan adın söylendiğini işitince.
Rehberim başını salladı: "Olduğun yerde mi
kalıyorsun yoksa?" dedi; ardından gülümsedi,
bir elmaya gönlü edilen bir çocuğa gülümser gibi.
Sonra önüme geçti, ateşin içine girdi,
Statius'a da geriden yürümesini söyledi,
oysa Statius uzun süre ikimizin arasında gitmişti.
Ateşin içine girdiğimde, öyle ölçüsüzdü ki
alevlerin sıcaklığı, serinleyeyim diye
erimiş camın içine bile atabilirdim kendimi.
Sevgili babam, yüreklendirmek için beni
yürürken hep Beatrice'den söz ediyordu,
"Gözlerini görür gibiyim şimdiden" diyordu.
Öbür yakadan yükselen bir ses, yol gösteriyordu
bize; bu sesi izleye izleye
dışarı çıkıp, bir yokuşun başında bulduk kendimizi.

39/ Pyramus = birbirlerini seven Babilli Pyramus ile Thisbe, ailelerinin baskısından kurtulmak için kaçmaya karar verir, bir dut ağacının altında sözleşirler; ağacın altına erken gelen Thisbe bir aslanın saldırısına uğrayınca kaçar; sevgilisinin öldüğünü sanan Pyramus ağacın dibinde kılıcını göğsüne saplar; Thisbe geri gelip seslendiğinde, son kez gözlerini açar; Pyramus'un kanını emen ağaç da artık kırmızı dut verir.
41/ Rehberime = Vergilius'a.
43/ Rehberim = Vergilius.
52/ Sevgili babam = Vergilius.
55/ Bir ses = bir meleğin sesi.

58 "*Venite, benedicti Patris mei*"
sözleri yükseldi oradaki bir ışıktan,
öyle güçlüydü ki, yırtındım gözlerimi,
61 "Güneş batıyor, akşam oluyor" dedi,
"durayım demeyin, hızlandırın adımlarınızı
kararmadan önce batı."
64 Yol kayanın içinde dimdik yükseliyordu,
bu yolu izledikçe, güneşin artık alçalmış ışıkları
önümde kırılıyordu.
67 Daha birkaç basamak çıkmıştık ki,
gölgemin yok olması, bana ve yanımdaki iki bilgeye
güneşin arkamızda battığını belli etti.
70 Ve ufkun engin genişliği
tek renge bürünmeden ve gece
gökyüzünü kaplamadan önce,
73 herbirimiz bir basamağı yatak yaptık kendimize;
çünkü dağın yapısı hiçbirimizde
bırakmamıştı tırmanma gücü, tırmanma isteği.
76 Karınlarını doyurmadan önce
tepeden tepeye seken gözüpek keçiler
güneş bastırınca nasıl geviş getirirse
79 bir gölgede sessizce ve sopasına
dayanan çoban nasıl onları beklerse,
tehlikeleri gözlerse;

58/ *Venite, benedicti Patris mei* = gelin, babamın kutsanmışları; İsa'nın sözleri Bkz *Kitabı Mukaddes, Matta'ya göre İncil* 25(34).
66/ Önümde kırılıyordu Dante'nin gölgesi önüne düşmektedir.
68/ İki bilge = Vergilius ile Statius.

sığırtmaç, yıldızlı geceleri sürüsüyle birlikte
nasıl yürek rahatlığı içinde dışarıda geçirirse,
sürüyü yırtıcı hayvanlardan korursa:
bu durumdaydık biz üçümüz de,
ben keçi gibiydim, onlar çoban gibi,
iki yanımız kayalarla çevrili.
Buradan dışarısı çok az görünüyordu;
ama yine de yıldızlar seçiliyordu,
daha büyük, daha parlaktılar her zamankinden.
Gördüklerimi düşünür, yıldızlara bakarken,
uyku bastırdı birden; o uyku ki,
daha olmadan önce bilir çok şeyi.
Sevda ateşiyle sürekli yanan Citera,
doğu yönünde, dağın tepesinde
ışımaya başladığında,
genç, güzel bir kadın gördüm düşümde,
kırlarda dolaşıyor, çiçekler derliyordu;
şarkı söyleyerek şunları diyordu:
"Adımı öğrenmek isteyen varsa bilsin ki,
adım Lia, çevrede güzel ellerimi
dolaştırmamın nedeni, bir taç yapmak kendime.
Aynada kendimi beğenmek için süslenmekteyim;
ama kızkardeşim Rachele aynadan ayrılmıyor,
bütün gün önünde oturuyor.

94/ Citera = Venüs gezegeni; ışınlarını Araf dağına göndermektedir (sevda ateşiyle sürekli yanan).
101/ Lia = Yakup peygamberin ilk karısı; etkinliği, iyi şeyler yapmayı simgeler.
104/ Rachele = Yakup peygamberin ikinci karısı; insanın iç dünyasını simgeler; Lia da, Rachele de Laban'ın kızlarıdır.

Güzel gözlerine bakmaktan hoşlanıyor,
benim hoşlandığım ise ellerimle süslenmek;
onun keyfi bakmak, benimki iş görmek."
Evlerine daha yakın geceledikçe,
yolcuların daha da sevdikleri
şafağın ilk ışıkları önünde
karanlıklar dört bir yana kaçışıyordu,
benim de uykum dağılıyordu;
ustalarımı ayakta görünce, kalktım ben de.
"Ölümlülerin bunca dal arasında
aradıkları o tatlı elma,
bugün açlığını giderecek senin de."
Vergilius böyle dedi bana;
hiçbir armağan, daha önce
böyle bir sevinç vermemişti bana.
Yukarıya ulaşma isteğim öyle
artmıştı ki, artık her adımda
kanatlanmış uçuyordum sanki.
Merdiveni koşa koşa çıkıp da.
en üst basamağa vardığımızda,
Vergilius gözlerini bana dikti:
"Oğul" dedi, "ateşin geçicisini,
süreklisini gördün: ama şimdi
geldiğimiz yerde, ben de göremiyorum ileriyi.

114/ Ustalarımı = Vergilius ile Statius'u.
127/ Ateşin geçicisini, süreklisini = Âraf'ı, Cehennem'i.

Buraya akılla, sanatla getirdim seni;
bundan böyle, kendi isteğin rehber olacak kendine;
sarp çetin yolların dışındasın artık.
Karşında ışıyan güneşe bak;
toprağın burada ürettiği
otlara, çiçeklere, fidanlara bak.
Döktükleri yaşla beni sana getiren
o mutlu güzel gözler gelinceye dek,
istersen yerde otur, istersen çiçek derle.
Benden tek söz, tek işaret bekleme;
aklın özgür şimdi, doğru ve sağlıklı da,
hata edersin uymazsan ona:
artık tacını da, külahını da bırakıyorum sana."

137/ Güzel gözler = Beatrice'nin gözleri.
142/ Bırakıyorum sana = seni istencinle başbaşa bırakıyorum.

Yirmi sekizinci kanto

Doğan günü gözlerden gizleyen
yemyeşil ağaçlı kutsal ormanın içini,
çevresini görmek isteğiyle doluydu içim,
daha fazla bekleyemezdim, yoldan ayrıldım,
dört bir yandan mis gibi kokuların yükseldiği
toprakta ağır adımlarla yürümeye başladım.
Hiç değişmeyen bir esinti
alnımı okuşuyordu,
hafif bir meltem gibi yüzüme vuruyordu;
uysal dallar titreşiyor,
kutsal dağın ilk gölgesinin düştüğü yöne
bel veriyordu hep birlikte;
ama yine de, tepelerinde
küçük kuşların hünerlerini göstermelerini
engelleyecek denli eğilmiyorlardı;
yaprakların arasında sevinç içinde
öten kuşlar, ezgilerine eşlik eden
sabahın ilk saatlerini karşılıyordu;

7/ Hiç değişmeyen = yönü, yoğunluğu hep aynı kalan.
11/ Kutsal dağ = Âraf.
11/ İlk gölgesinin düştüğü yöne = batı yönüne.

Aeolus, Chiassi sahillerinde
rüzgârı salıverdiğinde de,
böyle bir ses gelir çamlığın içinden.
Ağır olsa da adımlarım,
yaşlı ormanın içinde hayli yol almıştım,
ormana girdiğim yer görünmez olmuştu;
karşıma çıkan bir ırmak yolumu kesiyordu,
kıyısında biten otları
küçük dalgalar sola eğiyordu.
Güneşin de, ayın da ışınlarını
engelleyen sonsuz gölgenin altında
kopkoyu, esmer aksa da
hiçbir şey gizlemeyen bu ırmağın yanında,
yeryüzünün en temiz suları
oldukça bulanık kalırdı.
Ayaklarım durmuştu, gözlerimle
ırmağın karşı yakasına atladım,
dallarda yeni açmış çiçekleri taradım;
ve orada, insanı aklını başından alırcasına
şaşırtan bir nesnenin belirmesi gibi,
tek başına bir kadın göründü gözlerime,

19/ Aeolus = rüzgârlar kralı; rüzgârları bir mağarada saklı tutar, canı istediğinde salar.
19/ Chiassi = o dönemde Ravenna dolaylarında bir liman.
25/ Bir ırmak = Lethe ırmağı.
39/ Bir kadın = adı Araf'ın XXXIII kantosunda açıklanacak olan Matelda.

türkü söyleyerek, yolunu baştan başa
süsleyen çiçekleri derleye derleye
yürüyordu. Dedim ki ona:
"Ey güzel kadın,
her zaman kalbe tanıklık eden
dış görünüşe inanmak gerekirse,
sevda ışınlarıyla ısınmaktasın,
söylediğin türküyü dinleyeyim diye,
biraz ırmağa yaklaşmaz mısın.
Prosperina'yı anımsattın bana,
anasının onu, onun da ilkyazı
yitirdiği yerde ve zamanda."
Raks eden bir kadın nasıl dönerse,
bitişik ayakları yerde sürüklenir gibi
adımları birbirini izlerse,
kızıl çiçeklerin, sarı çiçeklerin üstünden
o da bana yöneldi,
utangaç gözlerini indiren bir bakire gibi;
isteğimi yerine getirdi,
öyle yaklaştı ki, artık ezgiyle birlikte
sözler de anlaşılıyordu iyice.
Güzel ırmağın sularıyla nemli
otların yanına gelince,
gözlerini kaldırıp beni ödüllendirdi.

46/ Sevda ışınları = Tanrı sevgisi.
49/ Proserpina = bereket tanrıçası Demeter'in (Latin mitolojisinde Ceres) kızı; kırda çiçek toplarken Cehennem tanrısı Pluto tarafından kaçırılır.
50/ Anasının = Demeter'in.

Venüs, oğlunun eliyle yaralandığında,
sanmam ki kirpikl'erinin altında
bunca parlak bir ışık yanmış olsun.
Karşı kıyıdaydı, ayakta gülümsüyordu,
bu yüksek toprakta ekilmeden çıkan
çiçekler, ellerinde çelenge dönüşüyordu.
Üç adımlık bir ırmaktı bizi ayıran,
ama Leandros bile, Kserkses'in de geçtiği,
Sastos'la Abydos arasında akan,
böbürlenenleri bugün de durduran
Hellespont'u, geçit vermiyor diye lanetlememişti
benim bu ırmağa öfkelendiğim gibi.
"Buraya yeni geldiniz" dedi,
"insan türüne beşik seçilen bu yörede
gülümsediğimi görünce, belki de
bir kuşku doğmuştur içinizde;
ama '*Delectasti*' mezmurunun saçtığı ışık
dağıtacak aklınızı kaplayan sisi.
Ve sen, bana soru soran önde giden kişi,
öğrenmek istediğin ne varsa sor; her soruna
yanıt vermek amacıyla geldim buraya."

64/ Venüs = aşk tanrıçası; oğlu Cupid'le (Yunan mitolojisinde Eros) şakalaşırken oğlunun okuyla yaralanmıştır.
71/ Leandros = Çanakkale Boğazının Anadolu yakasındaki Abydos kasabasında oturan Leandros, karşı kıyıdaki Sastos kasabasında oturan sevgilisi Hero'yu görebilmek için her gece boğazı yüzerek geçer, ama bir gece boğulur.
71/ Kserkses = Pers kralı; Darius'un oğlu olup, İÖ 480 yılında Çanakkale Boğazı'nı geçerek Atina'ya sefer düzenler ama yenilgiye uğrayarak geri döner.
73/ Böbürlenenleri = Kserkses gibileri.
74/ Hellespont = Çanakkale Boğazı.
77/ İnsan türüne beşik seçilen = ilk insan (Âdem) burada yaratılmıştı.
78/ Gülümsediğimi görünce = Âdem ile Havva'nın ilk günahı işledikleri yerde Matelda'nın gülümsediğini görmek şaşırtıcı olabilir; ama Matelda Tanrı'nın yarattıklarını öven *Delectasti* mezmurunu anımsadığı için gülmektedir.

"Suyun şırıltısı, ormanın fısıltısı" dedim,
"az önce öğrendiklerimle
çelişen bir duygu uyandırdı bende."
Dedi ki: "Seni hayrete düşüren
olayın sırrını söyleyeceğim,
aklını çelen sisi gidereceğim.
O yüce güç ki, ancak kendini beğenir,
insanı hem iyi hem de iyiliğe yatkın yarattı
ve burayı erince giden ilk adım kıldı.
Ne var ki, insan burada çok az kaldı;
saf gülüşleri, tatlı oyunları,
gözyaşı, acı yaptı, neden kendi hatasıydı.
Aşağılarda sulardan, topraktan yayılan,
çıkabildikleri kadar yükseklere ulaşan
buharlar, oluşumlar
insana zarar vermesin diye,
bu dağ göklere doğru yükseldi,
kapısının ardında dumana yer vermedi.
Çevrim hiçbir yerde kesilmedikçe,
hava artık ilk devinimin etkisiyle
yol alıp döndüğüne göre,

87/ Çelişen bir duygu = Statius, Âraf'ta doğa olayları olmadığını söylediğine göre suyun şırıltısı, ormanın fısıltısı bu bilgiyle çelişiyordu; Bkz Âraf XXI (43).
90/ Sisi = bilgisizliği.
91/ Yüce güç = Tanrı.
91/ Ancak kendini beğenir = yalnızca Tanrı kusursuzdur.
96/ Kendi hatasıydı = ilk günahı işlemesiydi.
97/ Aşağılarda = dünyada.
98/ Çıkabildikleri kadar = Âraf'a kadar.
99/ Buharlar = Dante'ye göre topraktan ve sulardan yükselen buharların ısıyla karşılaşması fırtınalara yol açıyordu.
104/ İlk devinimin etkisiyle = Dante'nin de benimsediği Ptolemaios görüşüne göre evrenin merkezinde dünya vardır; dünya yerinde durur, atmosfer ise, ilk devinimin etkisiyle, içindeki cisimlerle birlikte doğudan batıya doğru yol alır.

tümüyle özgür olur bu yükseltide,
sık ağaçlı ormanla kesişince
ormanın titreşmesine yol açar;
havanın sardığı her bitki
özelliklerini ona aşılar,
geri dönen hava bunları çevreye yayar;
öteki toprak da, yapısına,
iklimine göre çeşitli meyveler,
çeşitli bitkiler verir.
Bunları bilince, sizin orada
kimi bitkilerin ekilmeden de
boy vermelerine şaşmamak gerekir.
Şunu da bil ki, üstüne
bastığın kutsal topraklar, başka yerlerde
görülmeyen tohumdan, meyveden yana çok zengindir.
Gördüğün su, suları çoğalıp, eksilen
ırmaklar gibi, soğukta dönüşen buharla beslenen
bir kaynaktan çıkmıyor;
hiç azalmayan, hep aynı akan, iki yöne
boşalttığı suyu, yalnızca Tanrı'nın isteğiyle
yenileyen bir pınardan çıkıyor.
Burada akarken, günah izlerini siler
belleklerden; öbür tarafta ise,
yapılan iyilikleri akla ekler.

112/ Öteki toprak = dünya.
119/ Başka yerlerde = dünyada.
122/ Soğukta dönüşen buhar = yağmur suyu

Burada adı Lethe'dir; öbür tarafta
Eunoe olur adı; önce burada, sonra
orada tadana etkisini gösterir:
tadı her tadın üstündedir.
Susuzluğun azalmış da olsa,
başka bir şey sormanı beklemeden,
bir şey daha açıklayacağım sana;
sanırnam ki, verdiğim sözün ötesine geçmenin
bir sakıncası olsun senin için.
Altın çağın mutlu günlerine
övgüler düzen ozanlar, belki de
Parnassus'ta düşlemişlerdi burayı.
İnsanın kökeni burada arıydı,
sürekli ilkyazdır burası, sürekli meyvedir;
bu su, dillerden düşmeyen kevserdir."
Bunun üzerine, arkaya, ozanlara döndüm
ve onların bu sözlere
gülümsediklerini gördüm;
yüzümü güzel kadından yana döndürdüm.

130/ Burada = bizim bulunduğumuz yerde.
130/ Lethe = ölüler ülkesi tanrısı Hades'in ırmaklarından biri; suyundan içen ruhlar dünyada işledikleri günahları unuturlar. Bkz Cehennem XXIV(131)
131/ Eunoe = Dante'nin Lethe'nin karşıtı bir işlev yüklemek için uydurduğu ırmak (sözcük anlamı = iyi bellek).
134/ Susuzluğun azalmış da olsa = bilgilenmiş de olsan.
140/ Ozanlar = Ovidius ile arkadaşları.
142/ İnsanın kökeni = ilk insanlar.
145/ Ozanlara= Vergilius ile Statius'a.

Yirmi dokuzuncu kanto

Sevdalı bir kadın gibi bitirdi
türküsünü, şunlar oldu son sözleri:
"*Beati quorum tecta sunt peccata!*"
Ve balta girmemiş ormanlarda
kimisi güneşe koşan, kimisi güneşten kaçan
kır perileri gibi, ırmak boyunca
yukarıya doğru gitti;
ben de peşinden gittim,
tıpkı onun gibi ağır adımlarla.
İkimiz birlikte yüz adım gitmemiştik ki,
iki kıyı da birden kıvrılıverdi,
doğu yönünde buldum kendimi,
Yolumuz yine uzun sürmedi,
kadın bir ara benden yana döndü,
"Kardeş bak ve dinle" dedi.
Tam o sırada bir ışık belirdi,
koca ormanı yarıp geçti,
"Şimşek olmalı" dedim kendi kendime.

2/ Türküsünü = türkü söyleyen Matelda'dır.
3/ *Beati quorum tecta sunt peccata* = ne mutlu günahları bağışlanmış olanlara; Bkz: *Kitabı Mukaddes*, *Mezmurlar* 32(1).
10/ İkimiz birlikte yüz adım gitmemiştik ki = ikimizin attığınız adımların toplamı yüz adımı bulmamıştı.

Ne var ki, şimşek çakar çakmaz sona ererdi,
oysa bu ışık gitmiyor, daha da ışıyordu:
"Bu da ne?" dedim kendi kendime.
Tatlı bir ezgi duyuluyordu
aydınlık havada; haklı bir öfke kapladı içimi,
Havva'nın davranışını kınadım, çünkü yerin de,
göğün de boyun eğdikleri bir yerde,
yeni yaratılmış yapayalnız bir dişi
bir tüle bürünmek istememişti;
eğer tüle bürünseydi
bu anlatılmaz güzellikleri
çok daha önce, daha uzun süre tanımış olacaktım.
Sonsuz mutluluğun bu ilk belirtileri
arasında giderken,
daha büyük mutluluklar özlerken,
önümüzdeki hava, yeşil dalların arasında
tutuşmuş bir ateşe benziyordu
kulaklara sanki tatlı ezgiler geliyordu.
Ey kutsal bakireler, soğuktan titredimse uğrunuzda,
aç, susuz, uykusuz kaldımsa,
karşılığını istemenin sırası geldi şimdi.
Helikon sularını benim için akıtsın,
korosuyla birlikte Urania
güçlü dizeler yazmama arka çıksın.

27/ Tüle bürünmek istememişti = kurallara uymak istememişti.
37/ Kutsal bakireler = esin perileri (Musalar).
40/ Helikon = esin perilerinin oturdukları dağ.
41/ Urania = gökbilim esin perisi.
41/ Korosuyla birlikte = arkadaşlarıyla birlikte.

Az ötede altından yedi ağaç belirmişti,
aramızdaki uzaklık yüzünden
görünüşleri değişmişti,
ama, duyuları yanlışa sürükleyen
toplu algılamanın, uzaklığın etkisinden
kurtulacağı denli yaklaşınca onlara,
aklı besleyen erdem
bunların şamdan olduğunu öğretti bana,
sesler de *Hosanna* ilahisi okuyordu.
Ayın on beşinde, gece yarısı
bulutsuz bir gökte ışıyan aydan bile
parlaktı yukarıda ışıyan bu güzel avize.
Hayranlık kaplamıştı içimi,
iyi yürekli Vergilius'a çevirdim gözlerimi
o da şaşkın bakışlarla baktı bana.
Sonra, bir yeni gelinden bile
daha ağır adımlarla bize doğru gelmekte
olan gizemli nesnelere yönelttim gözlerimi.
Kadın azarladı beni: "Parlak ışıkları görmeye
can atıyorsun da, arkalarından gelene
niçin bakmıyorsun?" dedi. Bunun üzerine,

43/ Altından yedi ağaç = uzaklık nedeniyle ağaç izlenimi uyandıran ve Kutsal Ruh'u simgeleyen yedi şamdan; Bkz *Kitabı Mukaddes*, Çıkış 25(31).
49/ Aklı besleyen erdem = seçme, ayırt etme yetisi.
51/ *Hosanna* = koru bizi; İsa Kudüs'e girerken önündeki ve ardındaki kalabalığın söylediği söz; Bkz *Kitabı Mukaddes*, *Matta'ya göre İncil* 21 (9).
54/ Avize = yedi şamdan
57/ O da şaşkın bakışlarla = artık Vergilius'un da bilmediği olaylar söz konusudur.
61/ Kadın = Matelda.

64 Bir rehberin peşinden gider gibi giden beyaz giysili
insanlar gördüm ışıkların gerisinde,
böyle bir beyazlık görülmemiştir yeryüzünde.
67 Solumda sular ışıyordu,
bakacak olursam sol yanımı yansıtıyordu
tıpkı bir ayna gibi.
70 Gelenlerle aramızda yalnızca
ırmağın kaldığı bir noktaya vardığımda
durdum, daha iyi görmek amacıyla
73 ve gerilerinde rengârenk bir hava
bırakarak ilerleyen, fırça
izlerini andıran alevleri gördüm,
76 üstlerindeki havada güneşin kendisine
yay, Delia'nın da kemer yaptığı
renklerden oluşan yedi şerit seçiliyordu.
79 Bu bayraklar geriye doğru
görüş alanımın dışına uzanıyordu,
dış şerit sınırım on adım açıktaydı.
82 Anlattığım bu güzel göğün altında
yirmi dört yaşlı kişi, ikişer ikişer yürüyordu,
başlarında zambaktan taçlar vardı.
85 Hep bir ağızdan şu şarkıyı söylüyorlardı:
"Âdem'in kızları içinde en kutlu sensin,
sonsuza dek sürsün güzelliklerin!"

76/ Güneşin kendisine yay yaptığı = gökkuşağı.
77/ Delia = ay tanrıçası Diana'nın bir başka adı.
77/ Kemer = ayın çevresindeki ayla.
83/ Yirmi dört yaşlı kişi = *Kitabı Mukaddes'in Eski Ahit* bölümünün cüzlerini simgeliyorlar.
86/ Sensin = Beatrice.

Bu seçkinler alayı, karşı kıyıdaki
taze otlarla çiçekleri
artık çiğnemez olduğunda,
ışıkların birbirini izlemesi gibi
gökyüzünde, dört hayvan geldi yanlarına
hepsinin başında yeşil yapraklardan taçlar vardı.
Hepsi de altı kanatlıydı,
kanatların üstünde gözler yer almaktaydı;
böyle olurdu onun da gözleri, Argos yaşasaydı.
Nasıl olduklarını anlatmak için daha fazla
dize harcamıyorum, ey okur; çünkü şu ara
başka bir soru var aklımda;
daha fazla bilgi istersen,
onların rüzgâr, ateş, ve bulutlarla soğuk yörelerden
nasıl geldiklerini anlatan Hezekiel'i oku;
onun yazdığı gibiydiler burada da,
ama kanatları konusunda Yuhanna ondan ayrılmakta,
benim gördüğümü paylaşmakta.
Dördünün arasındaki boşluğu
boynundan bağlı bir Grifon'un çektiği
iki tekerlekli bir zafer arabası dolduruyordu.

92/ Dört hayvan = İncil yazarları Matta, Markos, Luka ile Yuhanna'yı simgeliyorlar.
94/ Altı kanatlıydı = kanatlar Hıristiyanlığın büyük bir hızla yayılmasını simgeliyor, gözler de Tanrı'nın her şeyi gördüğünü vurguluyor.
96/ Argos = Hermes'in öldürdüğü yüz gözlü dev.
102/ Hezekiel = İÖ VI. yüzyılda yaşayan Yahudi peygamber; Bkz *Kitabı Mukaddes*, *Hezekiel* I (4)
103/ Onun yazdığı gibiydiler = *Kitabı Mukaddes*'te yazdığı gibi.
104/ Yuhanna ondan ayrılmakta = Yuhanna'ya göre gelenlerin altı değil, dört kanadı vardır.
107/ Grifon = kartal başlı, kanatlı aslan; İsa'yı simgeliyor.
108/ Zafer arabası = araba kiliseyi, tekerleklerinden biri *Kitabı Mukaddes*'in *Eski Ahit*, öteki ise *Yeni Ahit* bölümlerini simgeliyor.

Hayvan, kanatlarını havaya, orta şeritle
üçerli şeritlerin arasından kaldırıyordu,
havayı yararken hiçbir şeridi kırmıyordu.
Yukarı kalkan kanatlar görülmüyordu;
kuş organları altın rengiydi,
öbür organlar, beyaza bulanmış lâl renkliydi.
Roma, ne Africanus'u, ne Augustus'u
böyle güzel bir arabayla onurlandırmıştı,
bunun yanında güneşin arabası bile sönük kalırdı;
o araba ki, yerin inançlı
duası üzerine yolundan çıkıp yanmıştı
Jüpiter gizlice doğru bir karar aldığında.
Üç kadın vardı sağ tekerin yanında,
raks ederek yürüyorlardı; birisi öyle kırmızıydı ki
ateşe atılsa zor seçilirdi
ötekinin eti kemiği
zümrüttendi sanki;
üçüncüsü bembeyazdı taze kar gibi;
kimi kez hepsini sanki beyaz yönetiyordu,
kimi kez de kırmızı, kırmızının şarkısına göre
adımları ağır ya da hızlı oluyordu.
Sol tekerlekte lâl giysiler içinde
dört kadın dans ediyordu,
içlerinden üç gözlü olan onları yönetiyordu.

115/ Africanus = Hannibal'i yenilgiye uğratan Africanus (Afrikalı) sanıyla anılan Romalı siyaset adamı Publius Cornelius Scipio.
115/ Augustus = Roma imparatoru.
120/ Gizlice doğru bir karar aldığında = Bkz Cehennem XVII(110).
121/ Üç kadın = üç dinsel erdemin (Tanrı sevgisi/kırmızılı kadın; inanç /zümrüt yeşili giysili kadın; umut/ beyaz giysili kadın) simgeleri.
131/ Dört kadın = dört ana erdemin (adalet, güçlülük, ölçülülük, sakınım) simgeleri.
132/ Üç gözlü olan = sakınım; daha iyi görebilmek için üç gözü vardır.

Bu anlattıklarımın gerisinden
değişik giysili iki yaşlı geliyordu,
onların da görünüşü ağırbaşlı, saygındı.
Doğanın en sevdiği yaratıkları için yarattığı
yüce Hippokrates'in bir yakınına benziyordu
içlerinden biri;
değişik duruşlu öteki ise,
parlak ve keskin kılıcıyla
ırmağın karşı yakasından bile korkutmuştu beni.
Sonra, sıradan görünüşlü dört kişi
daha gördüm; peşlerinden yüzü diri,
ama uykulu bir yaşlı gelmekteydi.
Bu yedi kişi de, ilk topluluktakiler gibi
giyinmişlerdi, ama başlarının çevresinde
zambaktan taçlar eksikti,
güllerle, kırmızı çiçeklerle süslenmişlerdi;
uzaktan onları gören, tümünün de
kaşlarının altına dek yandığına ant içebilirdi
Araba tam karşıma gelince,
bir gürültü koptu ve bu saygın kişiler
yürümelerinin engellendiği izlenimini edindiler,
ellerinde ilk bayrakları, artık yürümediler.

134/ İki yaşlı = *Acta apostolorum* yazarı Luka ile *Epistulae* yazarı ermiş Paulus.
136/ Doğanın en sevdiği yaratıklar = insanlar
137/ Hippokrates = İÖ V. yüzyılda yaşayan, tıp biliminin kurucusu sayılan hekim
141/ Korkutmuştu beni = Paulus Hıristiyanlığı kabul etmeden önce Hıristiyanlara eziyet etmişti.
142/ Dört kişi = İsa'nın dört havarisi.
144/ Bir yaşlı = *İncil*'in yazarlarından Yuhanna.
154/ İlk bayraklar = şanidanlar.

Onuncu kanto

Ne doğmayı, ne de batınayı bilen,
yüzüne günahtan başka sis perdesi inmeyen
aşağıdakinin dümenciye limanı göstermesi gibi,
burada herkese görev bilinci veren
ilk göğün Septentrion'u kıpırdamadan durunca,
onunla Grifon arasında
yürümekte olan doğrucu kişiler,
erince erercesine zafer arabasına
doğru döndüler;
içlerinden, gökten gönderildiği belli
biri üç kez "*Veni sponsa da Libano*" diye
bağırdı, ayni şeyi yaptı ötekiler de.
Son çağrıya uyup da, birden mezarlarından
çıkıp, yeniden kavuştukları sesleriyle
alleluia söyleyecek mutlular gibi,

5/ Septentrion = Büyük Ayı'nın yedi yıldızı (*Septem Triones*); Dante bu sözcükle yedi şamdanı vurguluyor; Büyük Ayı nasıl gemicilere limanın yolunu gös-terirse, Araf'ta da yedi şamdan görev bilinci aşılar; bu şamdanlar Büyük Ayı gibi doğup batmazlar.
6/ Grifon = Bkz Araf XXIX(107).
7/ Doğrucu kişiler = yirmi dört yaşlı kişi.
11/ *Veni sponsa da Libano* = gel sevgilim Lübnan'dan; Bkz *Kitabı Mukaddes*, *Neşideler Neşidesi* 4(8).
13/ Çağrıya uyup da = kıyamet günü meleklerin çağrısına uyup da.
15/ *Alleluia* = Bkz Cehennem XII (89).

kutsal arabadan "*ad vocem tanti senis*"
sesine, sonsuz yaşamın yüz elçisi,
habercisi fırladı.
Hep bir ağızdan: "*Benedictus qui venis*"
diyorlardı, havaya, çevreye çiçekler atıyorlardı,
"*Manibus, oh, date lilia plenis!*"
Güneş doğarken doğu bölgesinin
pespembe olduğunu, geri kalan kesimin
tatlı bir dinginliğe büründüğünü gördüm;
yüzü pusluydu doğan güneşin,
buharlar güneşi perdeliyor, gözlerin
uzun süre dayanmasını sağlıyordu:
işte bunun gibi, meleklerin ellerinden yükselen
ve yeniden arabanın içine, çevresine inen
bir çiçek bulutu içinde,
başında zeytin dalları, yüzünde beyaz tülü,
bir kadın göründü gözlerime,
yeşil bir kaftan giymiş, alev rengine bürünmüştü.
Kaç zamandır onun varlığından yoksun
ruhum, titreye titreye
ve şaşkınlıklar içinde,

16/ *Ad vocem tanti senis* = böyle soylu kişilerin çağrısı üzerine (Latince); aşağıdaki dizelerde yer alan yine Latince sözcüklerle uyak sağlamak amacıyla kullanılmıştır.
17/ Yüz elçi = yüz melek.
19/ *Benedictus qui venis* = gelen kutlu olsun; İsa Kudüs'e girerken Yahudilerin söyledikleri sözler: Bkz *Kitabı Mukaddes*, *Matta'ya göre İncil* 21(9).
21/ *Manibus, oh, date lilia plenis* = avuç avuç zambak verin; Vergilius'un *Aeneis*'inden alınan bir dize.
32/ Bir kadın = Beatrice; inanç (beyaz), umut (yeşil) ve acımayı (kırmızı) simgeleyen renklere bürünmüştür.
34/ Kaç zamandır onun varlığından yoksun ruhum = Beatrice 1290'da öldüğüne göre aradan on yıl geçmiştir.

gözler daha onu algılamadan önce,
ondan ulaşan gizemli bir etkiyle
eski sevdasının büyük gücünü duyumsadı yine.
Daha çocukluktan kurtulmadan önce
gönlümü ele geçiren erdemi
görür görmez gözlerimle,
sola doğru döndüm, üzülen
ya da canı yanan bir çocuğun güvenle
annesine koşması gibi,
ve dedim ki Vergilius'a: "Titreşmekte
kanımın her damlası, eski
ateşin belirtilerini duyuyorum içimde."
Ama Vergilius yoksun bırakmıştı beni
kendisinden, sevgili babam Vergilius,
kendimi emanet ettiğim Vergilius;
ve ilk anamızın yitirdikleri,
çiyin nemlendirdiği yanaklarıma
gözyaşlarının inmesini engelleyemedi.
"Vergilius gitti diye,
ağlama, ağlama Dante;
gözyaşlarını bir başka yaraya sakla!"
Zorunlu olarak andığım adımın
söylendiğini duyunca arabanın
sol yanından, başımı çevirdim,

40/ Çocukluktan kurtulmadan önce = Dante Beatrice'yi ilk kez, dokuz yaşında iken görmüştür.
52/ İlk anamızın = Havva'nın.
56/ Dante = ilk ve son kez Dante kendi adını anıyor.
58/ Zorunlu olarak = Beatrice'nin sözlerini değiştirmemek için

az önce meleklerin çiçekleriyle
örtülü gördüğüm kadının,
öteki gemileri yöneten denizcileri
kâh pupadan, kâh bordadan denetleyen,
onları yüreklendiren bir amiral gibi,
ırmağın karşısından bana baktığını gördüm.
Başından inen Minerva yapraklarıyla
bezeli tül, engel olsa da
yüzünü açıkca görmeme,
küçümseyici bir tutum içinde,
en önemli bölümü sona bırakan biri
gibi sürdürdü sözlerini:
"İyi bak! Beatrice'nin ta kendisi karşında.
Nasıl gelebildin bu dağa?
İnsanın mutlu olduğunu bilmiyor musun burada?"
Gözlerim arı pınara yöneldi;
ama kendimi görünce suda, gözlerimi
otlara çevirdim, alnımda utancımla.
Bir ana nasıl acımasız davranırsa çocuğuna,
öyle göründü o da bana; çünkü ana
sevgisinin tadı acıdır kimi zaman.
Susmuştu o; melekler o an
"*In te, Domine speravi*" ilahisini söylediler;
ama "*pedes meos*"tan ileri gitmediler.

63/ Öteki gemileri = donanmanın amiral gemisi dışındaki gemilerini.
67/ Minerva yapraklarıyla = zeytin yapraklarıyla
83/ *In te, Domine speravi* = sensin Tanrım, umudum; Bkz *Kitabı Mukaddes*, Mezmurlar 31(1).
84/ *Pedes meos* = ayaklarım; yukarıdaki mezmurun devamında yer alan sözcükler; Bkz *Kitabı Mukaddes*, Mezmurlar 31(8)

Kuzeydoğu rüzgârı vurunca
sertleşen kar, nasıl İtalya'nın sırtında,
ağaçların arasında donar, sonra da
gölgenin yittiği ülkeden gelen rüzgârla
nasıl eriyip de kendiliğinden akarsa
alevin erittiği bir mum gibi,
gözyaşlarım kurudu, soluğum tutuldu benim de,
sonsuzluk tekerlerinin uyumunu sürekli
izleyenler başlamadan önce ilahiye;
ama onların tatlı ezgilerinde
sanki: "Niçin azarlıyorsun onu kadın?" der gibi
bir acıma bulunduğunu sezince,
yüreğimin çevresini saran buz, soluğa dönüştü
ve göğsümün sıkıntısı
ağzımdan, gözlerimden döküldü.
O, kıpırdamadan durmaktaydı
arabanın aynı yanında, sonra şunları
dedi merhametli meleklere:
"Siz ki, uyanık durmaktasınız bitimsiz günde,
sizden ne gece, ne de uyku gizlemekte
dünyanın attığı tek bir adımı bile;

86/ İtalya'nın sırtında = Apenin dağlarında.
88/ Gölgenin yittiği ülkeden = Afrika'dan; ekvatör bölgesinde güneş, yılda iki kez tam düşey konumda olduğunda nesneler gölge vermezler.
93/ İzleyenler = melekler.

yanıtım bu nedenle
orada ağlayan kişi bilsin diye
pişmanlığın suçla orantılı olduğunu.
Kendisine eşlik eden yıldızlara göre
her ölümlüyü belirli bir sona ulaştıran
büyük kürelerin etkisiyle birlikte,
gözlerimizin erişemeyeceği yükseklikte
buharlardan yağan
kutsal cömertliğin etkisiyle
bu kişi öyle yetenekliydi ki gençliğinde,
şaşılacak ürünler verebilirdi
yeteneğini kullanmayı bilseydi,
Ama toprak, iyi ekilmez de
bakımsız kalırsa, daha kötü, daha yabani
olur, güçlü olduğu ölçüde.
Yüzümle destekledim onu bir süre:
yeniyetme gözlerimle
doğru yolda tuttum onu kendimle birlikte.
Ama ikinci çağının eşiğine gelip de,
yaşamımı değiştirdiğimde,
benden ayrıldı, kötü yollara saptı.
Etim kemiğim ruha dönüşüp de,
güzellikler erdemler çoğalınca içimde,
ilgisi azaldı, değerim düştü gözünde;

124/ İkinci çağının = gençliğimin.
125/ Yaşamımı değiştirdiğimde = öldüğümde.

ve adımlarını gerçek olmayan bir yola yöneltti,
verdiği sözleri tutmayan geçici
hevesleri izledi.
Düşünde ya da uyanıkken etkileıneye
çalıştım onu, göklerden sağladığım esinle,
ama kulak vermedi hiçbirine.
Öyle aşağıya düşmüştü ki,
her ilaç etkisizdi,
tek çare ona cehennemlikleri göstermekti.
Ölülerin kapısına gittim bu nedenle,
ağlayarak yalvarmak için
onu buraya getirene.
Eğer gözyaşları boşaltan
gerçek bir pişmanlık duymadan
Lethe'den geçilip de, tadılsaydı kutsal suyu,
Tanrı'nın yüce buyruğuna karşı gelinmiş olurdu."

Otuz birinci kanto

"Ey kutsal ırmağın karşı kıyısındaki kişi"
bir kılıç gibi keskin dilini
bana yöneltmişti, hiç ara vermeden
sürdürdü sözlerini:
"dediklerim doğru mu söyle: böyle
bir suçlamaya, senin itirafın da eklenmeli."
İçim öyle altüst olmuştu ki,
konuşmak istedim, ama sesim kesildi
ağzımdan çıkmadan önce.
Bir süre sustu; sonra dedi ki:
"Ne düşünüyorsun? Yanıt versene,
sular daha kötü anılarını silmedi."
Korkuyla şaşkınlık öyle içiçe
geçmişti ki, ağzımdan çıkan eveti
duymak için gözlerin katkısı gerekliydi.
Kundakla yay aşırı gerilince,
nasıl yay da kiriş de kırılır,
ok hedefe daha yavaş giderse,

1/ Kutsal ırmak = Lethe ırmağı; Bkz Arınaf XXVIII(130).
2/ Keskin dilini = artık Beatrice sözlerini doğrudan doğruya Dante'ye yönelttiği için, eleştirileri daha fazla incitmektedir onu.
13/ Korkuyla şaşkınlık = işlenen günahların şaşkınlığı ve verilecek cezanın korkusu.
14/ Gözlerin katkısı gerekliydi = Dante'nin sesi öyle yavaş çıkmıştı ki, ne dediğini anlamak için dudaklarına da bakmak gerekmişti.

bu ağır yükün altında ezildim ben de,
gözyaşlarım hıçkırıklarıma karıştı,
sesim dudaklarıma takıldı kaldı.
Dedi ki: "Seni, ötesinde
insanın isteyeceği hiçbir şey olmayan iyiliğe
yönelten sevgimin orta yerinde,
hangi hendeklerle, zincirlerle
karşılaştın da, daha yukarılara
gitmek isteğini bir kenara bıraktın?
Nasıl bir yarar, nasıl bir çıkar buldun da
ötekilerde, böyle peşlerine
takıldın onların?"
Acı acı iç çektikten sonra,
yanıt verecek gücü buldum kendimde,
sözcükler dudaklarımdan zorla döküldü.
Ağlayarak dedim ki: "Yüzünüz gizlenince
dünya nimetlerinin sahte zevkleri
adımlarımı çeldi."
Dedi ki: "Şimdi söylediklerini
söylemeyip inkâr etseydin, yine de suçun bilinirdi:
hiçbir şey gizlenemez o yargıçtan!
Ama suçlunun kendi ağzından
çıkarsa günah suçlaması, bileği taşı törpülemeye
başlar keskin ucu, bizim mahkememizde.

19/ Bu ağır yükün = utancın.
29/ Ötekilerde = dünya zevklerinde
38/ O yargıçtan = Tanrı'dan.
34/ Yüzünüz gizlenince = siz ölünce.
41/ Törpülemeye başlar = Cennet'te bileği taşımın işlevi keskin kılmak değil, köreltmektir.
42/ Bizim mahkememizde = Cennet'te

Her neyse, bir başka kez sirenlere
direnebilmen ve
suçundan utanman için,
gözyaşlarını dindir de, beni dinle:
gömülü bedenimin seni karşıt bir yöne
götürmesi gerektiğini öğreneceksin.
Doğa da, sanat da gözlerinin önüne
toprağa gömülü bedenimin
güzelliklerinden üstün bir şey sunmadı;
ben ölüp de bu yüce zevkten yoksun kalınca,
hangi ölümlü nesne
seni çekmeliydi kendine?
Aldatıcı nesnelerin uğrattığı düş kırılığının
ardından, yükseklere çıkmalıydın
artık aldatıcı olmayan benimle birlikte.
Bir genç kızın ya da gelgeç bir yeniliğin
uğrunda ikinci bir tokat yemek için,
kanatlarını indirmemeliydin.
Yeni doğmuş kuş yavrusu önemsemez
saldırıyı iki, üç kez,
oysa tüylü kuşa ok atmak, ağ kurmak sonuç vermez."
Kabahatini anlayıp, başı önünde
söylenenleri pişmanlık içinde, sessizce
dinleyen çocuklara dönmüştüm.

43/ Sirenlere = Bkz Araf XIX(19); burada dünya zevkleri vurgulanıyor.
47/ Karşıt bir yöne = iyiliklere doğru.
52/ Yüce zevkten = beni görebilmek zevkinden.
57/ Artık aldatıcı olmayan benimle = ben öldüğüm için artık aldatıcı olamazdım.

O dedi ki: "Madem ki seni üzmekte
sözlerim, sakalını kaldırıp da bakarsan
daha da artacak tasan."
Bizim buraların ya da İarbas ülkesinin
rüzgârları bile koca bir meşeyi,
benim çenemi kaldırmamdan daha
kolayca kökünden sökebilirdi;
gözlerini demeyip, "sakalını" demesi
hemen anlatmıştı bana bu sözcüğün zehrini.
Başımı yukarı kaldırınca
ilk yaratılanların artık dört bir yana
çiçek serpmediklerini gördüm;
hâlâ kararsız gözlerim, aynı vücutta
iki yapıyı birleştiren hayvana
dönmüş olduğunu gördüler Beatrice'nin.
Tülün arkasında, ırmağın karşı yakasında,
yeryüzünde olduğundan daha da güzeldi,
öbür kadınların tümünden.
Pişmanlık ısırganı öyle dalamıştı ki içimi,
beni onun sevgisinden
ayıran her şeye düşman kesildim birden.
Vicdan azabı kemirdi yüreğimi,
yenilip yere serildim; ne hale geldiğimi
bunlara neden olan o bilebilirdi.

68/ Bakarsan = yüzünü kaldırıp da yüzüme bakarsan.
70/ İarbas ülkesi = Libya; Kartaca kraliçesi Dido'ya aşık olan komşu kral İarbas'ın adından.
75/ Bu sözcüğün zehrini = kuş örneğini vererek Dante'yi çocuk gibi davranmakla eleştiren Beatrice, sakalını sözcüğüyle onun çocuk olmayıp yetişkin olduğunu vurguluyor.
77/ İlk yaratılanlar = melekler.
79/ Aynı vücutta iki yapıyı birleştiren hayvan = Grifon; Grifon, iki yapısıyla İsa'yı (insan ve Tanrı) simgeliyor.

Sonra, yüreğim gücümü geri verince,
tek başına gördüğüm kadını başımın üstünde
buldum: "Tutun bana, tutun bana!" demekteydi.
Boğazıma dek ırmağa batırmıştı beni,
suları yaran bir tekne gibi gitmekteydi
peşinden çeke çeke beni.
Mutlu kıyının yanına yaklaşınca
öyle tatlı bir "*Asperges me*" işittim ki,
ne anımsayabilir, ne de yazabilirim o ezgiyi.
Güzel kadın kollarını açtı;
başıma dolayıp suya batırdı,
su yutmak zorunda kaldım.
Sonra sudan sırılsıklam çıkardı beni,
dans eden dört güzelin arasına kattı;
kollarını belime sardı kızların her biri.
"Burada kır perisiyiz, yıldızdık gökyüzünde,
Beatrice yeryüzüne inmeden önce
ona hizmet için seçildik.
Onun gözlerine götüreceğiz seni; ama o gözlerdeki
sevinçli parıltıyı algılayasın diye, şu üç kişi
gözlerini keskin kılacak daha önce."

91/ Gücümü geri verince = kendime gelince.
92/ Kadını = Matelda; Bkz Araf XXVII(39).
94/ Irmağa = Lethe ırmağına.
98/ *Asperges me* = yıka beni; kilisede kutsal suyla kutsama sırasında okunan mezmurdan; Bkz *Kitabı Mukaddes*, Mezmurlar 51(7).
104/ Dört güzel = dört ana erdemi simgeleyen dört kadın; Bkz Araf XXIX (131).
110/ Üç kişi = üç dinsel erdemi simgeleyen kadınlar; Bkz Araf XXIX (121).
111/ Keskin kılacak = Beatrice'nin gözlerindeki ışığı daha iyi görmeni sağlayacaklar.

Bunları şarkı gibi söylediler,
sonra beni Grifon'un yanına götürdüler,
orada bize bakmaktaydı Beatrice.
"Bakabildiğin kadar bak" dediler;
"bir zamanlar Sevda'nın sana oklarını gönderdiği
zümrütlerin önüne getirdik seni."
Alevden bile sıcak bir istek,
onun Grifon'a dikili,
ışıklar saçan gözlerine bağladı gözlerimi.
Aynaya vuran güneş gibi,
çifte bedenli hayvan kâh bir biçimiyle,
kâh ötekisiyle yansıyordu gözlere.
Ey okur, kendin karar ver, bedenin değişmeyip de
görüntünün değiştiğini görünce
hayrete düşüp düşmediğime.
Şaşkın ruhum, hem besleyen,
hem açlık veren bu besini
seviçler içinde tadarken,
davranışlarıyla daha yüce bir yerden
geldiklerini belli eden üçler,
meleklere özgü şarkılarla dans ederek yürüdüler.
"Bak Beatrice, bak kutsal gözlerinle
seni görmek için bunca yoldan gelen kölene!"
diyordu şarkıları.

117/ Zümrütlerin = Beatrice'nin zümrüt gibi ışıyan gözleri.
122/ Çifte bedenli hayvan = Grifon; Bkz Araf XXXI(79).

"Kerem eyle, kerem eyle de
yüzünü örten tülü aç, o da görebilsin diye
gizlediğin ikinci güzelliği."
Ey sonsuz ışığın canlı parıltısı,
Parnassus'un gölgesinde solmuş ya da
pınarından içmiş biri,
gökyüzünün seni sardığı noktada,
açık havada yüzündeki tülü açtığında
göründüğün gibi görürse seni
aklının karışmasını engelleyebilir mi?

138/ İkinci güzelliği = Beatrice'nin gülümsemesi (= Tanrı sevgisi).
140/ Parnasssus'un gölgesinde solmuş = şiirle uğraşmış (Parnassus = esin perilerinin oturdukları dağ.)
142/ Gökyüzünün seni sardığı nokta = Yeryüzü Cenneti.

Otuz ikinci kanto

Kıpırtısız gözlerim dikkat kesilmişti
gidermek için on yıllık özlemi,
öbür duyularım körelmişti.
Kutsal gülümseme öyle çekiyordu ki,
eski ağlarıyla onları bağrına,
görmez olmuşlardı ondan başka bir şeyi;
tam o sırada, istemeden de olsa
başımı sola çevirdim; "Çok bakma!"
diye seslenen tanrıçaları duyunca;
ve güneşin çarptığı gözlerde
oluşan karmaşanın etkisiyle
gözlerim görmez oldu bir süre.
Ama hafif ışığa alışıp da,
(hafif dememin nedeni,
zorla uzaklaştığım o gülümsemenin görkemi)
şanlı ordunun sağa yöneldiğini,
yüzlerinde yedi alev ve güneşle birlikte
geri döndüğünü gördüm.

2/ On yıllık özlemi = Beatrice 1290 yılında öldüğüne göre, Dante on yıldır onu görememişti; Dante'nin belleğinde hâlâ yeryüzünden bildiği Beatrice'nin çizgileri vardır, Cennet'teki Beatrice'yi tam olarak XXXIII. kantoda algılayacaktır.
4/ Kutsal gülümseme = Beatrice'nin gülümseyen ağzı.
5/ Eski ağlarıyla = eski sevdasıyla.
9/ Tanrıçalar = üç dinsel erdemi simgeleyen kadınlar; Bkz Araf XXIX(121)
13/ Hafif ışığa = gün ışığına.
16/ Şanlı ordu = dinsel alay.
17/ Yedi alev = yedi şamdan.

Püskürtülen bir birlik, geri dönmeden önce,
kalkanların siperinde
nasıl yerinde çark ederse bayraklar önde,
bu yüce krallığın ilerleyen askerleri de,
arabanın oku kıvrılmadan önce,
geçip geride bıraktılar bizi.
Sonra, kadınlar tekerlerin yanına geldi
ve Grifon kutsal arabayı itti,
tek bir tüyü titremeden. Beni ırmaktan geçiren
güzel kadın, Statius ve ben
daha küçük bir yay çizen
tekerleğin peşinden gidiyorduk.
Yılana kanan kadın yüzünden
bomboş kalan yüksek ormandan geçerken
meleklerin ezgisine ayak uyduruyorduk.
Gittiğimiz yol en fazla
üç ok atımını bulmuştu ki,
Beatrice arabadan indi.
"Âdem" diye mırıldanıyordu hepsi;
sonra halka oldular yaprağı, çiçeği
kalmamış bir ağacın çevresinde.
Öyle genişliyordu ki gövde, ağaç yükseldikçe,
büyük ağaçlara alışık Hintliler bile
şaşırabilirdi bu ağacı görünce.

28/ Güzel kadın = Matelda.
29/ Daha küçük bir yay çizen tekerleğin sağ tekerleğin; araba sağa döndüğü için sağ tekerlek daha küçük bir yay çizer.
31/ Yılana kanan kadın = Havva.
36/ Beatrice arabadan indi = Kiliseyi simgeleyen arabadan inen Beatrice, Kutsal Roma İmparatorluğunun erkini simgeleyen ağaca doğru yaya yürümekle, Kilisenin devlet karşısındaki alçakgönüllü davranışını vurguluyor.
39/ Ağacın çevresinde = iyiliği ve kötülüğü bilme ağacı; çevresindekiler bu nedenle Âdem diye mırıldanıyorlar; Bkz *Kitabı Mukaddes, Tekvin*, 2(16); ağaç ayrıca Kutsal Roma İmparatorluğunuda simgeliyor.

"Ne mutlu sana Grifon, bu ağacın tatlı gövdesinden
bir şey koparmıyorsun gaganla
acılar içinde kıvranırdı karnın yoksa."
Böyle bağırıyordu herkes dev ağacın etrafında;
şöyle diyordu iki yapılı hayvan da:
"Böyle korunur adaletin tohumu."
Çektiği arabaya döndü sonra,
yaprakları dökülmüş ağacın dibine getirdi onu,
bir dalla bağladı oraya.
İlkyaz gelip de büyük ışık, gökyüzündeki
Balıkların gerisinden gelen ışıkla birlikte
aşağıya indiğinde
bitkilerimize nasıl özsu yürürse
ve güneş atlarını bir başka yıldıza bağlamadan önce
nasıl renkleri yenilenirse;
dalları yapraksız ağaç da, öyle yenilendi,
güllerden daha solgun, menekşelerden koyu
renklerle şenlendi.
Bu sırada arabadakilerin söylediği ilahiyi
anlamadım, yeryüzünde duymamıştım benzerini,
sonuna dek izleyemedim ezgiyi.
Syrinks'in serüvenlerini dinleyen
zalim gözlerin, başlarına geleceği bilmeden
nasıl kapandığını çizecek yeteneğim olsaydı;

47/ İki yapılı hayvan = Grifon; Bkz Âraf XXIX(107).
48/ Böyle korunur adaletin tohumu = Grifon'un sözleri; "adaletin temeli tanrısal adalete saygıdır" anlamına.
51/ Bir dalla bağladı oraya = imparatorluk erkinin, özerk olsa da, dinsel erke bağlı olduğu vurgulanıyor.
52/ Büyük ışık = güneş.
53/ Balıkların = Balık takımyıldızı.
56/ Bir başka yıldıza = Boğa takımyıldızına.
64/ Syrinks = kır perisi; Jüpiter'in kıskandığı kral kızı Io, ineğe dönüştürülüp

modelin resmini çizen bir ressam gibi,
nasıl uyuyakaldığının resmini çizerdim;
ama bu resmi kim çizebilir ki?
Bu nedenle, nasıl uyandığını geçiyorum
ve uykunun perdesini bir ışımayla birlikte
"Ayağa kalk: ne yapıyorsun?" sözleri yırttı diyorum.
Meyveleri meleklerin iştahını kabartan,
gökyüzünde sürekli düğün yapan
elma ağacının çiçeklerini gördüklerinde
Petrus, Yahya ve Yakup'un kendilerinden geçmeleri
ve derin uykularını bölen sözü
duyup da kendilerine gelmeleri,
sayılarının azalmış olduğunu,
Musa ile İlyas'ın gittiğini,
ustalarının giysisinin değiştiğini
görmeleri gibi, kendime geldim ben de,
ırmak boyunca yol gösteren iyi kadını
ayakta, üstüme eğilmiş buldum.
"Beatrice nerede?" diye kuşkuyla sordum.
Dedi ki: "Yeni yaprakların altında,
kökün üstünde oturmakta, gördüğün gibi.
İyi bak, çevresini saranlara da:
ötekiler Grifon'un peşinden yukarı gitmekteler,
daha tatlı, daha derin bir ilahi söylemekteler."

yüz gözlü dev Argos'un gözetimine verilir; Jüpiter tarafından kızı kurtarmakla görevlendirilen Mercurius (Hermes) kırperisi Syrinks ile tanrı Pan'ın gönül ilişkisini anlatarak devi uyutup, öldürür.
65/ Zalim gözlerin = Argos'un gözleri.
75/ Elma ağacı = İsa; Bkz *Kitabı Mukaddes, Neşideler Neşidesi* 2(3).
76/ Kendilerinden geçmeleri = İsa'nın ölümünden sonra üç havarisine Tabor dağında görünmesine gönderme yapılıyor; havariler kendilerine geldiklerinde İsa ile birlikte gördükleri Musa ile İlyas'ı görmezler; Bkz *Kitabı Mukaddes, Matta'ya göre İncil* 17(3).
81/ Giysisinin değişmiş olduğunu = İsa yeniden yeryüzü giysilerine bürünmüştür.
83/ İyi kadın = Matelda.

Bilmiyorum başka şeyler dedi mi,
çünkü gözlerimin önüne gelmişti
beynimden silen her düşünceyi.
İki biçimli hayvanın bağladığını
gördüğüm arabayı bekler gibi,
tek başına gerçek toprağa oturmuştu.
Yedi kır perisi çevresinde halka olmuştu,
ellerinde lodostan da, poyrazdan da
etkilenmeyen meşaleler vardı.
"Bu ormanda uzun süre kalmayacaksın;
benimle birlikte sonsuza dek, İsa'nın Romalı
olduğu Roma'nın yurttaşı olacaksın.
Bu nedenle, kötü yaşam süren dünyanın iyiliği
için arabaya çevir gözlerini,
dünyaya dönünce yazıya dök gördüklerini."
Böyle dedi Beatrice: isteklerini
yerine getirmeye hazır ben de, onun istediği
yere çevirdim düşüncemi, gözlerimi.
Gökyüzünün en ırak kıyısında
yağmur yağdığında, kalın bulutlardan inen ateşin,
kabuğu parçalayıp, çiçeklerin
taze yaprakların kopmasına yol açarak ağaca
inen Jüpiter'in kuşu gibi
hızla yere indiği görülmemişti;

93/ Beynimden silen her düşünceyi = Beatrice.
94/ İki biçimli hayvan = Grifon.
96/ Gerçek = çıplak anlamına.
97/ Yedi kır perisi = yedi erdem.
102/ Roma'nın = Cennet'in.
110/ Ateşin = yıldırımın.
113/ Jüpiter'in kuşu = kartal; Hıristiyanlığın ilk döneminde Roma imparatorlarının Kilise'ye (araba) ve Tanrı'nın adaletine (ağaç) yönelttikleri baskıyı simgeliyor.

kuş olanca gücüyle arabaya bindirdi;
araba, dalgaların sancağı iskeleyi kapladığı
fırtınaya tutulmuş bir gemi gibi sarsıldı.
Daha sonra, kursağından lokma geçmediği
izlenimi veren bir tilki
zafer arabasının içine girdi;
ama kadınım korkunç suçlarını
yüzüne vurunca, etten yoksun kemikleri
elverdiğince kaçıp gitti.
Sonra kartalın, daha önce geldiği
yerden arabanın içine girdiğini
ve tüylerini döktüğünü gözledim;
ardından, yakınan bir yürekten çıkmış gibi
bir sesin gökyüzünden indiğini işittim:
"Ne kötü bir yük taşıyorsun, güzel gemim!"
Sonra yer yarıldı sanki
iki teker arasında, bir ejderha belirdi,
kalkık kuyruğunu arabaya bindirdi;
ve iğnesini geri çeken bir yaban arısı gibi
hain kuyruğu kendine doğru çekti,
arabanın bir parçasını koparıp sevinçler içinde gitti.
Bereketli toprağın otlarla kaplanması gibi,
arabanın kalan bölümü, belli ki
iyi, temiz bir niyetle sunulan tüylere

119/ Tilki = Hıristiyanlığın ilk döneminde görülen sapkın mezhepleri simgeliyor.
121/ Kadınım = Beatrice.
124/ Kartalın = Roma İmparatorluğunun.
125/ Arabanın = Kilise'nin.
126/ Tüylerini döktüğünü = Constantinus'un Kilise'ye yaptığı bağışa gönderme; Bkz Cehennem XIX(116)
129/ Güzel gemim = Petrus'un kayığı; Bkz Cennet XI(119).
131/ Ejderha = şeytan.

139 büründü, arabanın oku, tekerleğin ikisi de,
bir iç çekişinden kısa süre içinde
örtüldü tüylerle.
142 Kutsal araba böyle değişince,
dört bir yanında başlar oluştu,
okun üstünden üç, köşelerden birer baş çıktı.
145 Üç baş, öküz başı gibi boynuzluydu,
köşelerdeki dört başın alınlarında tek boynuz vardı:
böyle bir canavarı gören olmamıştı.
148 Arsız bir orospu bitti gözlerimin önünde,
bir dağın doruğunda bir kalede
oturur gibi, çevreyi süzüyordu güven içinde;
151 yanında, sanki onu elinden almasınlar diye
ayakta bir dev bekliyordu;
ikisi zaman zaman öpüşüyordu.
154 Ama kadın aç, oynak gözlerini
bana döndürünce, yabani sevgilisi
tepeden tırnağa kamçıladı onu;
157 sonra, içi kıskançlık, öfke dolu,
canavarı çözdü ve öyle uzağa götürdü ki
ormanda, orospuyu da, o garip hayvanı da
160 göremez oldum bir süre sonra.

141/ Örtüldü tüylerle = varsıllaşan Kilise yozlaştı.
143/ Başlar oluştu = yozlaşan Kilise yedi başlı bir canavara dönüştü; kimi yorumculara göre yedi baş yedi ana günahı simgelemektedir.
148/ Arsız bir orospu = papalık.
152/ Bir dev = Roma'daki din adamlarını yönlendiren Fransa kralı Güzel Philippe.
155/ Yabani sevgilisi = Güzel Philippe.
158/ Öyle uzağa götürdü ki = Güzel Philippe papalık merkezini Roma'dan Avignon'a (Fransa) götürmüştü.

Otuz üçüncü kanto

Gözyaşları içindeki kadınlar
üçlü, dörtlü korolor oluşturmuş
"*Deus venerunt gentes*" okumaya başlamışlardı;
öyle üzgündü ki, onları dinleyen Beatrice,
ondan üzgün olamazdı
çarmıhın dibindeki Meryem bile.
Ama öteki bakireler sessizliğe bürünüp de
konuşma olanağı verince ona, yerinden kalktı,
yanakları alev alev, onları yanıtladı:
"*Modicum, et non videbitis me;*
et iterum, sevgili kardeşlerim,
modicum, et vos videbitis me."
Sonra önüne dizdi yedisini de,
arkaya geçti kendisi, kadını beni,
durmuş olan bilgeyi yürüttü bir işaretle.

1/ Kadınlar = yedi erdem
3/ *Deus, venerunt gentes* = Tanrım, insanlar geliyor (tapınağını kirletmeye); Kudüs'teki tapınağın Kaldelilerce yıkılmasını konu edinen mezmur; Bkz *Kitabı Mukaddes, Mezmurlar*, 79(1).
6/ Çarmıhın = İsa'nın gerildiği çarmıhın.
7/ Öteki bakireler = yedi erdem.
10/ *Modicum et non videbites me et iterum modicum et vos videbitis me* = biraz zaman ve beni görmeyeceksiniz ve yine biraz zaman ve beni göreceksiniz; İsa'nın havarilerine söylediği ve ölüp yeniden dirileceğini belirttiği sözler; Bkz *Kitabı Mukaddes, Yuhanna'ya göre İncil* 16(16); kimi yorumcular bu dizeleri papalığın Avignon'a taşınmasının öngörüsü olarak değerlendirirler.
14/ Kadını = Matelda'yı.
15/ Bilgeyi = Statius'u.

Böyle giderken, sanırım on kez bile
adım atmadan yerde, gözleri
buluştu gözlerimle; dingin bir yüzle:
"Daha hızlı yürü" dedi,
"sana diyeceklerim var,
iyi dinle söyleyeceklerimi."
İsteğine uyup da yanına gidince, dedi ki:
"Kardeş, benimle birlikte yürüyorsun,
peki niçin soru sormaya kalkmıyorsun?"
Kendinden büyük biriyle
konuşurken duyduğu saygı nedeniyle
insanın sesi dişlerinin arasında boğulur ya,
öyle olmuştu benim sesim de,
şunları diyebildim: "Ne istediğimi, bana
neyin iyi geldiğini siz biliyorsunuz Madonna."
Dedi ki: "Korkudan da, utançtan da
artık kurtulmalısın;
düş gören biri gibi konuşmamalısın.
Bil ki, yılanın kırdığı araba
eskiden vardı, artık yok; suçlu da bilsin ki,
Tanrı'nın öcü çorbadan korkmaz.
Önce canavar, sonra av olan arabada
tüylerini bırakan kartal
hep mirasçısız kalmaz;

34/ Yılanın kırdığı araba = Kilise.
35/ Eskiden vardı artık yok = yozlaşan, özgürlüğünden olan (Fransa kralının buyruğuna girmiştir) Kilise artık etkisizdir.
35/ Suçlu = Kilise ileri gelenleri.
36/ Tanrı'nın öcü çorbadan korkmaz = Tanrı'nın adaleti hiçbir şeyden korkmaz; eski bir inanışa göre, öldürdüğü adamın mezarı başında dokuz gün çorba içen katil, ölenin akrabalarının öcünden kurtulmuş olurdu, bunu engellemek için ölünün mezarı başında dokuz gün süreyle nöbet tutulurdu.
38/ Kartal hep mirasçısız kalmaz = imparatorluk başsız kalmaz.

çünkü açıkca görüyor ve duyuruyorum ki,
hırsız kadını ve onunla yatan devi
öldürecek beş yüz, on ve beşlik Tanrı elçisi
için yeterli süreyi verecek yıldızlar
her türlü engeli aştılar,
bize yaklaşıyorlar şimdi.
Sözlerim karanlık gelecek sana belki,
Themis'in, Sphinks'in sözleri gibi,
inandırmayıp aklını karıştıracak;
ama yakında çözülecek bu çetin bilmece,
ne koyunlar zarar görecek, ne buğdaylar
Naiades'e dönüşecek olaylar."
İyi belle dediklerimi; söylediğim gibi aktar
öbür canlılara, o canlılar ki
yaşarken ölüme koşmaktalar.
Bunları yazarken iyice anımsa
nasıl gördüğünü burada
iki kez yapraklarından olan ağacı, bir şey saklama.
Kim ki bu ağacın meyvesini çalar, dalını kırarsa
küfretmiş, karşı çıkmış olur Tanrı'ya,
çünkü kendisi için yarattı Tanrı bu kutsal ağacı.

42/ Beş yüz, on ve beş = Romen rakamlarıyla beş yüz (D), on (X) ve beş (V) yazıp da, onla beşin yerini değiştirince oluşan DVX Latincede önder anlamına geliyor, ama Dante'nin bu sözcükle kime göndermede yaptığı bilinmiyor.

47/ Themis = Gaia (dünya) ile Uranus'un kızı, adalet tanrıçası; Ovidius'un aktardığına göre, tufandan sonra Deukalion ile Pyrra'nın sorularını belirsiz bir biçimde yanıtlar.

47/ Sphinks = sorduğu sorulara yanıt veremeyenleri parçalayan, kadın yüzlü, aslan ayaklı kuyruklu dişi canavar; Oidipus sorulara doğru yanıt verince tünediği kayadan kendini uçurumа atarak ölmüş, Thebai halkı da bu canavardan kurtulmuştur.

51/ Naiades = su perileri; Dante Ovidius'un *Metamorphoseis* adlı yapıtındaki Laiades (Laios'un oğlu = Oidipus) sözcüğünü, büyük bir olasılıkla elyazmasındaki yanlışlık nedeniyle Naiades olarak okuyor; vurgulamak istediği su perileri değil, Sphinks'in sorularını yanıtlayan Oidipus.

57/ İki kez = ağaç ilkin Âdem'in, sonra da kartalın saldırısına uğramıştır.

Meyvesini ısıran ilk ruh, beş bin yılı
aşkın bir süre özlem içinde bekledi
ısırışın bedelini bedeniyle ödeyeni.
Ağacın tepeye doğru genişlemesini,
bunca yüksek olmasını özel bir gerekçeye
bağlamıyorsa eğer, uyuyor demektir beynin.
Dünya işleri peşindeki düşüncelerin,
Elsa'nın suları gibi etkilemeseydi seni,
aldığın keyif, Pyramus'un duta yaptığı etkiyi
sende göstermeseydi, bu durum senin bile
Tanrı'nın ağaca dokunma yasağının
ahlaka uygun olduğunu anlamana yeterdi,
ama aklının taş kestiğini
üstelik karardığını, anlattıklarımın
ışığıyla seni körelttiğini
gördüğüm için, sözlerimi yazılı olmasa bile,
hacıların sopalarını hurmayla süslemeleri gibi
beynine kazıyıp götürmeni istiyorum."
Dedim ki: "Mührün altındaki
balmumu, nasıl değiştirmezse üstüne çizileni,
benim beynim de sizin etkinizde şimdi;
ama onca özlediğim sözleriniz
niçin aklımın ermeyeceği yükseklikte uçuyor,
ne denli çaba harcasam, o denli benden kaçıyor?"

61/ İlk ruh = Âdem.
61/ Beş bin yılı aşkın bir süre = *Kitabı Mukaddes*'e göre 930 yıl yaşayan Âdem'i Dante de, Limbus'ta 4302 yıl bekletir; Bkz *Kitabı Mukaddes, Tekvin*, 5(5) ve Cennet XXVI(122).
63/ Bedeniyle ödeyeni = Âdem'in günahını çarmıha gerilerek ödeyen İsa'yı.
68/ Elsa = Toscana bölgesinde Arno ırmağına dökülen bir akarsu; suyu çok kireçlidir.
69/ Pyramus = Bkz Âraf, XXVII(39).
77/ Sopalarını hurmayla süslemeleri gibi = hacıların Kutsal Topraklar'a yap-

85 "Çünkü" dedi, "hangi okulu izlediğini,
öğretisinin benim dediklerimle ne denli
bağdaştığını öğrenmesi gerekli;
88 en yüksek, en hızlı gökyüzü ne denli
uzaksa dünyadan, sizin yolunuzun da o denli
Tanrı yolundan uzak olduğunu da öğrenmeli."
91 Bunun üzerine dedim ki:
"Sizden uzaklaştığımı anımsamıyorum,
vicdanımda üzüntü duyumsamıyorum."
94 Gülümseyerek yanıt verdi:
"Anımsamamakta haklı olabilirsin,
çünkü bugün Lethe'nin suyundan içtin;
97 duman nasıl ateşi belli ederse,
bu unutuş da isteğinin
başka yere yönelişinin göstergesi.
100 Sözlerim bundan böyle
açık seçik olacak ki, acemi görüşün
kolayca kavrayabilsin."
103 Ve parlaklığı arttıkça adımlarını sürükleyen
güneş, bakana göre yer değiştiren
meridyenin üstüne gelmişti ki,
106 önünde gittiği kalabalığa yol gösteren
birinin, beklenmedik yeni bir şey görüp de
duraklaması gibi, yedi kadının yedisi de

tıkları geziyi anımsamak için sopalarına hurma asmaları gibi, Dante de Yeryüzü Cenneti'ne yaptığı gezinin anısı olarak Beatrice'nin sözlerini belleğine kazıyacaktır.

96/ Lethe'nin suyundan içtin = Lethe kötü anıları siler.

105/ Meridyenin üstüne gelmişti ki = dünyanın herhangi bir yerinde mutlaka öğle olur.

yeşil yaprakların, kara dalların Alplerdeki
soğuk sulara vuran gölgeleri gibi
donuk gölgeli bir yerin sınırında durdu.
Önlerinde Fırat'la Dicle vardı sanki,
aynı kaynaktan çıkıyor, sonra ayrılıyorlardı,
istemeye istemeye ayrılan dostlar gibi
"Ey insanlığın ışığı, onuru,
aynı kaynaktan çıkıp, kendinden uzaklaşan
bu su hangi akarsu?"
Soruma yanıt verildi o an:
"Matelda'ya sor söylesin." Sanki bir suçtan
kaçınmak isteyen güzel kadından
yanıt geldi: "Bunu ve başka şeyleri
söylemiştim ona, sanmam ki
Lethe'nin suları silmiş olsun dediklerimi."
Beatrice: "Belki de çoğu kez olduğu gibi,
daha önemli bir şeye duyduğu ilgi
gözlerine dek bulandırmıştır belleğini.
Bak şurada Euone akmakta:
oraya götür onu ve bildiğin gibi
güçlendir, yarı ölü belleğini."
Hiç karşı gelmeden, başkasının isteğini,
bu istek açığa vurulunca, kendi isteği
gibi benimseyen soylu bir ruh gibi

112/ Fırat'la Dicle = *Kitabı Mukaddes*'e göre aynı kaynaktan çıkan dört ırmaktan ikisini Dicle ile Fırat oluşturur; Bkz *Kitabı Mukaddes*, *Tekvin*, 2(10); Dante'nin Fırat'la Dicle'ye benzettiği ırmaklar Lethe ile Eunoe'dir.

127/ Eunoe = Bkz Araf XXVIII(131)

133 davrandı güzel kadın ve beni
elimden tutup götürürken, Stace'ye
saygılı bir biçimde: "Sen de onunla gel" dedi.
136 Ey okur, anlatmak için yeterli
yerim olsaydı eğer, içimine doyum olmayan
o suyun övgüsünü yapmayı denerdim;
139 ama bu ikinci kitaba ayrılan
yapraklar dolduğu için, sanatın dizginleri
engelliyor daha ileri gitmemi.
142 Bu kutsal mı kutsal sudan, yeni yapraklara
bürünmüş taze bir fidan gibi canlanıp da,
arınmış olarak eski yerime vardığımda,
145 çıkmaya hazırdım artık yıldızlara.

(Explicit secunda pars Comedia Dantis Alaghieri in qua tractatum est de Purgatorio)

(Dante Alighieri'nin Komedya'sının Âraf'tan söz edilen ikinci bölümü burada sona erdi.)

133/ Güzel kadın = Matelda.
145/ Yıldızlara = Cehennem gibi Âraf da yıldızlar sözcüğüyle sona eriyor.

Bu ciltte yer alan resimlerden
4., 5., 8., 9., 11., 12., 15., 19., 20., 24.,
28., 31., 32 ve 33. kantolarda,
Dante, Cervantes ve Kitab-ı Mukaddes resimlemeleriyle
tanınan, ünlü Fransız ressamı ve gravürcüsü
Gustave Doré'nin (1832-1883);
1., 2., 3., 6., 7., 10., 13., 14., 16., 17., 18., 21.,
22., 23., 25., 26., 27., 29 ve 30.
kantolar ile kapak ve kutu resimlerinde ise büyük
Rönesans ressamı Sandro Botticelli'nin (1445-1520)
İlahi Komedya resimleri kullanılmıştır.

